

Projekt	Dokumentnamn		Beteckning	Dnr
Uppföljning av bevarandemål i skyddade områden	Manual för uppföljning av friluftsliv i skyddade områden		UF-11	310- 5279 - 05 NS
Utfärdad av	Fastställd av	Utfärdad datum	Status	Version
Johan Rova	Anna von Sydow	2011-06-22	Fastställd	4.0

Manual för uppföljning av friluftsliv i skyddade områden

Fastställd och godkänd för publicering

Östersund 22/6 2011

Anna von Sydow

Naturvårdsverket

Titel: Manual för uppföljning av friluftsliv i skyddade områden
Version: 5.0
Författare: Johan Rova
Omslag: Johan Rova
Fastställd av: Anna von Sydow
Tel: 08-698 10 00, fax: 08-20 29 25
E-post: natur@naturvardsverket.se
Postadress: Naturvårdsverket, SE-106 48 Stockholm
Internet: www.naturvardsverket.se
© Naturvårdsverket

Förord

Manualen har författats av Johan Rova med hjälp av Pål Mernelius (båda Länsstyrelsen i F län) på uppdrag av Naturvårdsverket. Anders Haglund (Ekologigruppen) har ansvarat för styrningen av arbetet och han har också gjort slutredigeringen av manuskriptet.

Viktiga synpunkter vid utvecklingen av manualen har genom remissvar inkommit från ett flertal länsstyrelser och från Skogsstyrelsen. Manualens innehåll och metoder har också diskuterats vid konferensen ”Monitoring and management of visitors and visitor flows”, arrangerad av Europarc i samarbete med Metsähallitus och Nordiska ministerrådet (Rovaniemi, 3-5 november 2009).

Efter remissen gjordes en omfattande revision av manualen. Värdefulla synpunkter på den reviderade versionen har sedan inhämtats från Thomas Johansson (Länsstyrelsen E län), Åsa Lagerlöf (Länsstyrelsen AB län), Peter Jonsson (Länsstyrelsen i AC län) och Camilla Näsström (Naturvårdsverket). Erik Hellberg (Naturvårdsverket) samt Åsa Eriksson och Anders Haglund (båda från Ekologigruppen) har också bidragit med värdefulla synpunkter. För slutredigering svarar Anders Haglund.

Läsanvisning

Den som har kommit i kontakt med art- och naturtypsuppföljningen kommer troligen att känna igen sig i mycket av terminologin och uppföljningsförfarandet för friluftsliv. Den som tidigare inte har varit inblandad i art- och naturtypsuppföljning bör läsa friluftslivsmanualen som en bilaga till huvudrapporten för uppföljning av skyddade områden i Sverige¹ för att lättare förstå resonemangen kring mål, målandikatorer, uppföljningsenheter och parametrar. Huvudrapporten beskriver också mer ingående på vilket sätt uppföljningsprocessen är en del av helheten kring förvaltning av skyddad natur och hur uppföljningssystemets olika delar hänger samman.

Disposition

Manualen är indelad i sju kapitel. I kapitel 1 ges en översikt över hur uppföljningssystemet fungerar, med ett särskilt fokus på uppföljningen av friluftslivsvärden och hur den uppföljningen förhåller sig till övrig uppföljning av arter och naturtyper.

Kapitel 2 går igenom de bevarandemål för friluftslivet som rekommenderas vid upprättande av beslut, skötselplaner och uppföljningsplaner för naturreservat och nationalparker. Här beskrivs också vilka målandikatorer som står till buds för varje bevarandemål och hur dessa ska registreras.

Kapitel 3 beskriver de förberedelser som krävs inför en uppföljningssäsong för friluftslivsvärden.

Kapitel 4 beskriver de metoder som används för friluftslivsuppföljning. I anslutning till varje metod beskrivs också hur utdatat från respektive uppföljningsmetod ska användas vid utvärdering av om målandikatorerna uppfyllts.

Kapitel 5 innehåller vissa övergripande uppgifter för rapportering och utvärdering av data. I kapitel 6 redovisas en ordlista med betydelsen av de mest centrala begreppen inom uppföljningen och kapitel 7 är en referenslista.

---

¹ Uppföljning av skyddade områden i Sverige – Riktlinjer för uppföljning av friluftsliv, naturtyper och arter på områdesnivå. Naturvårdsverket (2010).

Innehållsförteckning

1	Översikt och syfte	1
1.1	Gemensamt system för uppföljning av skyddade områden	1
1.2	Manualens syfte och omfattning	2
2	Registrering av målkriterier till uppföljningsplan	5
2.1	Process för registrering av målkriterier	6
2.2	Val av målkriterier	6
2.3	Bevarandemål och målkriterier	9
2.4	Registrering av tröskelnivå	22
2.5	Avgränsning av uppföljningsenheter	22
2.6	Uppföljningsenheter på områdesövergripande nivå, ”värdeområde”	27
2.7	Avgränsning av ”uppföljningsområden” där efterkontroller ska genomföras	27
2.8	Fördelning av uppföljningsinsatserna i tid	29
2.9	Samordning	29
3	Förberedelse och genomförande av årets uppföljningsinsatser	30
3.1	Analys av årets uppföljningsplan – samordning och prioritering	30
3.2	Analys av befintliga uppföljningsdata	30
3.3	Genomförande	31
3.4	Kostnader och tidsåtgång	36
3.5	Andra förutsättningar	37
3.6	Checklista över utrustning	37
4	Metoder för uppföljning	39
4.1	Översikt över metoder för uppföljning på områdesnivå	39
4.2	Instruktion för hantering av indata i ”fältsmomentet”	39
4.3	Andra manualer som ska användas tillsammans med denna manual	40
4.4	Metodbeskrivning: SkötselDOS-rapport	40
4.5	Metodbeskrivning: Enkät till besökare	42
4.6	Metodbeskrivning: Fältkontroll av entré	49
4.7	Metodbeskrivning: Besöksräkning	51
4.8	Metodbeskrivning: Inventering av upplevelser	54
4.9	Metodbeskrivning: Slitage på naturtyp eller art	56
5	Rapportering och utvärdering av data	58
5.1	Specifikation av utdata, lagring av data och kvalitetskontroller	58
5.2	Uttag av data, rapportering och utvärdering	59
6	Begreppsdefinitioner	60
7	Referenslista	62

Bilagor

1. Besökarenkät
2. Identifiering av service- och upplevelsevärden ur beslut och skötselplaner
3. Förslag till fältblankett för inventering av bevarade upplevelser
4. Förslag till fältblankett för inventering av entréer

1 Översikt och syfte

1.1 Gemensamt system för uppföljning av skyddade områden

Uppföljning av friluftsliv ingår i ett övergripande system, som Naturvårdsverket har utarbetat för uppföljning av skyddade områden. Uppföljningssystemet bygger på tre delar/block (se figur 1), där friluftsliv ingår i den områdesspecifika delen (block B).

Uppföljning av friluftsliv är således bara en del i ett ”paket” med metoder för uppföljning av olika syften med skydd av natur. Metoderna för friluftslivsuppföljning är av praktiska skäl utformade för att likna de metoder som används för uppföljning av arter och naturtyper. På så vis har det blivit möjligt att samordna utvecklingen av databaser för målindikatorer och uppföljningsdata på ett rationellt sätt.

Länsstyrelsernas ansvar		Naturvårdsverkets ansvar
Block A. Gäller för skyddade områden där syftet med skydd är biologisk mångfald. Gäller naturtyper och arter listade i bilaga 1 och 2. Mer omfattande uppföljning för skötselkrävande naturtyper och arter. Uppföljning av omfattande restaureringsåtgärder.	Block B. Länens uppföljning av områdes-specifika målindikatorer för naturtyper och arter. Uppföljning av friluftsliv.	Block C. Kompletterande mätningar av variabler som inte mäts i A i ett stickprov på nationell skala.

Figur 1. Sveriges nationella system för uppföljning av skyddade områden. Systemet utgörs av obligatorisk och frivillig uppföljning på områdesnivå, samt en kompletterande förtätning av befintlig miljöövervakning av främst icke skötselkrävande variabler. Uppföljningsmetoderna som presenteras i denna manual omfattar bara friluftslivsuppföljning inom block B.

Block A består av uppföljningsmoment som genomförs av alla länsstyrelser. Resultatet av denna uppföljning kommer att utgöra en kunskapsbas för länsstyrelsernas arbete, för nationella sammanställningar och för rapportering till EU. De variabler som ingår i block A är obligatoriska att genomföra. Vilka variabler som ingår redovisas på Naturvårdsverkets hemsida. För närvarande ingår inte uppföljning av friluftsliv i den obligatoriska uppföljningen.

Block B består av uppföljning där länsstyrelserna väljer och följer upp målindikatorer som kopplar till det områdesspecifika syftet med skyddet, och som bidrar till förvaltarens behov av kunskapsunderlag för att på bästa sätt säkra skötseln av området. Variablerna utgör ett komplement till den kunskap som fås inom block A och bidrar till att uppnå syftet med områdesskyddet för varje skyddat område.

Inom **block C** görs kompletterade mätningar av typiska arter och viktiga strukturer som inte mäts inom block A. Uppföljningen sker i ett nationellt stickprov som läggs ut i

skyddade områden. Ansvaret för block C ligger hos Naturvårdsverket och inventeringar inom detta block genomförs av, och samordnas med, miljöövervakning och biogeografisk uppföljning av naturtyper och arter.

Uppföljning av friluftslivets värden är en del av den områdesspecifika uppföljningen i block B (figur 1) som länsstyrelserna ansvarar för. Det står således varje förvaltare (länsstyrelse) fritt att bestämma omfattning och metoder för uppföljning av friluftsliv, både med avseende på hur stor del av länets skyddade områden som ska ingå, tidsintervallet mellan uppföljningsomgångarna och vilka målindikatorer och metoder som ska användas för ett enskilt område. Naturvårdsverket kommer dock endast att tillhandahålla handläggarstöd (SkötselDOS) och support för de mål, målindikatorer och metoder som beskrivs i denna manual. Naturvårdsverket ansvarar för uppföljning inom ramen för ”Statistikprogram för friluftsliv” om och när detta blir aktuellt.

1.2 Manualens syfte och omfattning

Syftet med denna manual är att ge länsstyrelserna vägledning i att upprätta bevarandemål och målindikatorer för friluftsliv i skyddade områden, samt att erbjuda verktyg i form av mätmetoder som kan följa upp målindikatorerna.

Manualen är i första hand avsedd att användas i statligt skyddad natur, framför allt i naturreservat och nationalparker. Inget hindrar dock att delar av manualen används av kommuner och andra förvaltare av friluftslivsvärden, också utanför formellt skyddade områden. Manualen kan också användas för uppföljning av det statliga ledsystemet i fjällen. Manualen ska fungera som en bilaga till de generella riktlinjer för planeringen av uppföljningsarbetet som framgår av Naturvårdsverkets rapport ”Uppföljning i skyddade områden” (Naturvårdsverket, 2010).

De praktiska och fältmässiga förhållandena kring att räkna besökare och genomföra enkätundersökningar beskrivs inte närmare i denna manual eftersom detta är väl dokumenterat på annat håll. Den som ska utföra dessa delar av uppföljningsarbetet bör därför läsa och förstå de ingående beskrivningar som finns i framför allt Naturvårdsverkets publikation ”Besökarundersökningar i naturområden – en vägledning baserad på erfarenheter från de nordiska och baltiska länderna” (Naturvårdsverket, 2007).

1.2.1 Uppföljningens syfte

Förvaltning och skötsel av skyddade områden handlar inte bara om att bevara och förstärka naturvärden i form av naturtyper och gynnsamma populationer av arter. I många fall har de skyddade områdena också som syfte att erbjuda friluftslivsupplevelser som närhet till naturen, rekreation och motion. Ibland hänger natur- och friluftslivsvärdena ihop, i andra fall är de fristående från varandra. I båda fallen är det dock viktigt att målsättningarna för områdesskyddet uppnås.

Förvaltningen av ett skyddat område ska alltid tjäna reservatets syften. Därför ska också uppföljningen i skyddade områden göras mot syftet med reservatet. Uppföljningen ska kontrollera om gynnsam status (gynnsamt tillstånd) råder. Med gynnsam status för friluftslivet (GYFS) menas det tillstånd då anordningarna i ett område är i tillfredsställande skick och förväntningarna hos besökare i området uppfylls i den grad som kan krävas utifrån syftena i reservatsbeslutet.

Huvudsyftena med friluftslivsuppföljning i skyddade områden är:

- att kvalitetssäkra att områdesskyddets syfte uppnås,
- att kvalitetssäkra skötseln av skyddade områden,
- att kunna ange bevarandestatus för skyddade områden på regional nivå,
- att få kännedom om brister och orsaker till dålig status (trasiga anläggningar, uteblivet underhåll)
- att tillhandahålla ett bra beslutsunderlag för prioritering av skötselåtgärder,
- att få kunskap om olika skötselåtgärders effekter på värden för friluftslivet,
- att kunna tillhandahålla viss statistik för nationella sammanställningar om friluftsliv i skyddade områden,
- att stimulera utvecklingen av ändamålsenliga besöksanordningar och kostnads-effektiva skötselmetoder.

En grund för att uppnå syftena är att utveckla uppföljningsbara mål och målkriterier för friluftsliv i skyddade områden. Tydliga, standardiserade bevarandemål, målkriterier och uppföljningsmetoder innebär att det blir lättare för förvaltaren att utveckla och kvalitetssäkra sin verksamhet. Nationellt standardiserade mål och metoder gör det också möjligt att göra rikstäckande sammanställningar över behovet av resurser för anläggningsskötsel. Många länsstyrelser arbetar redan idag med olika uppföljningsprogram för till exempel anpassningar för rörelsehindrade och sammanställningar av skicket hos friluftsanordningar. För dessa län innebär möjligheten att arbeta med standardiserade metoder att de kan dra nytta av gemensamma utbildningar och en nationellt underhållen databas för sammanställning och lagring av data. I praktiken innebär det att arbetet fortgår som vanligt, men på ett extremt standardiserat sätt.

Resultaten från uppföljningen kan användas för att effektivisera förvaltningen, framför allt genom att utgöra underlag för prioriteringar inom drift och underhåll av friluftslivsanordningar, men också inför satsningar på information, åtgärder för styrning av besökare, ”nöjd besökargaranti”, etcetera. Resultaten kan också ge underlag för beslut om hur skötselåtgärder ska genomföras i förhållande till allmänhetens upplevelse av området och vid projektering av nya skötselplaner.

1.2.2 Detta ingår *inte* i uppföljning av friluftsliv

Fältkontroll och registrering av de olika anordningarnas skick (i SkötselDOS kallat ”status”) och hur tillgängliga anordningarna är vid olika funktionshinder ingår inte i uppföljningsarbetet – det förväntas skötas inom den löpande verksamheten och måste således vara genomfört *innan* själva uppföljningen påbörjas².

Uppföljning av friluftsliv genomförs normalt inte för Natura 2000-områden eftersom friluftsliv inte omfattas av rapporteringskravet till EU-kommissionen (undantagsvis kan Natura 2000-områden omfattas av friluftslivsuppföljning om det finns friluftslivsanordningar [till exempel fågeltorn] som ägs eller förvaltas av länsstyrelsen i dem).

---

² Tills dess att mer utförliga instruktioner för bedömning av skick och tillgänglighet tagits fram kan faktarutorna i avsnitt 3.5 användas som grund för hur skick och tillgänglighet ska matas in i SkötselDOS.

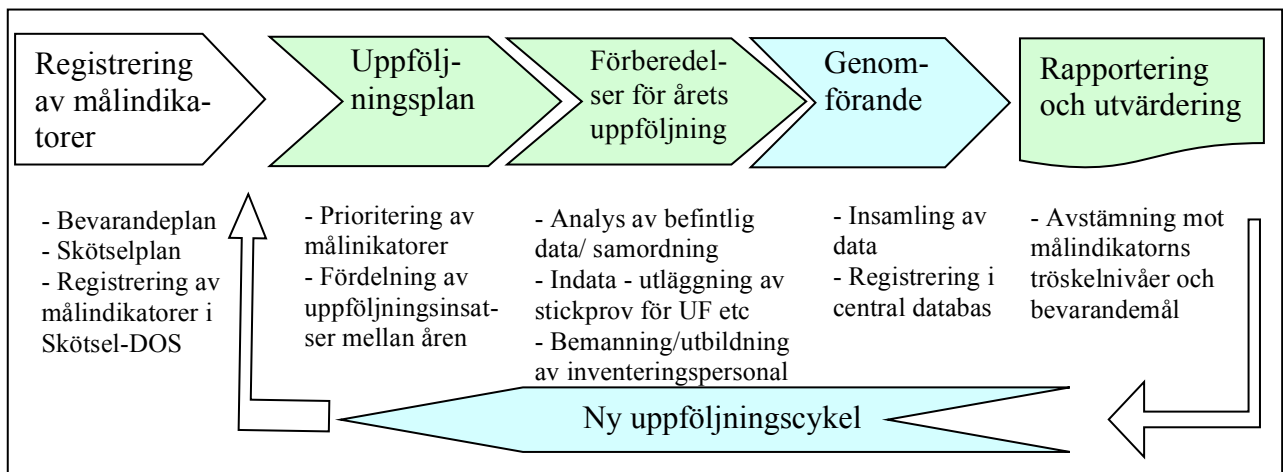
Inom länsstyrelsernas uppdrag att förvalta Naturvårdsverkets fastigheter förekommer olika anläggningar som *inte* används av friluftslivet. Uppföljning av dessa anläggningar ingår därmed inte heller i friluftslivsuppföljningen, men i princip kan dessa anläggningar följas upp på samma sätt som friluftslivsanordningar. Exempel på sådana anläggningar är gränsmarkeringar som endast avser fastighetsgräns (förekommer framför allt på ”bytesfastigheter” som ägs av Naturvårdsverket) och anordningar som hör till områdenas skötsel och tillsyn (maskinhallar, garage, bevakarstugor, vägbommar, etcetera). Uppföljningsenheterna får då definieras utifrån det behov förvaltaren har för att kunna göra lämpligt avgränsade uppföljningsrapporter, till exempel för ”kvalitet på ekonomi-byggnader inom Store Mosse nationalpark”.

Ytterligare en typ av uppföljning som inte fullt ut behandlas av denna manual är ”fördjupande utvärderande uppföljning”. Sådan uppföljning syftar till att få kunskap om åtgärders effekter. För den typen av uppföljning kan metoderna i denna manual till stor del användas, men samplingen (intensiteten) anpassas till vad man vill få ut av det. Ett exempel på sådan fördjupande uppföljning kan vara undersökning av hur en informationsinsats (till exempel bygge av entré eller naturum) påverkar antalet besök i ett (del)område.

2 Registrering av målkindikatorer till uppföljningsplan

Syftet med avsnittet är att ge anvisningar som är till hjälp vid länsstyrelsernas registrering av målkindikatorer och upprättande av bevarandemål.

Figur 1. Översikt över uppföljningsarbetets gång. Registrering av målkindikatorer beskrivs i detta avsnitt. Förberedelser för årets uppföljning och genomförande behandlas i kapitel 3. Metoder för genomförande, rapportering och utvärdering beskrivs i kapitel 4 och 5.

För att på ett bra sätt kunna följa upp om områdets syften nås krävs att friluftsvärdets mål preciseras i *bevarandemål* (jmf friluftslivsmål). Dessa bevarandemål bör finnas fastställda i skötselplanen för det skyddade området. Uppföljningssystemet bygger på att mätbara målkindikatorer, som kopplar till bevarandemålen, ska finnas fastställda. Detta avsnitt beskriver hur denna process ska gå till.

Målkindikatorerna ska vara registrerade med tröskelvärden (kap 2.2.3) och kopplade till ytor, linjer eller punkter i vilka mätningar ska göras. Tröskelvärdet (kvantitativt) behövs för att målkindikatorerna ska bli uppföljningsbara. En målkindikator med tröskelvärde ska i möjligaste mån fungera som vägledning för att se om behov finns av skötsel- och förvaltningsåtgärder. Till exempel kan uppfyllandet av målkindikatorn ”andelen informationstavlorna i området som är i minst acceptabelt skick ska vara minst 80 %” indikera att bevarandemålet ”informationen i området ska förhöja upplevelsen av besöket, hjälpa besökarna att få sina förväntningar uppfyllda och bidra till att syftet med områdesskyddet uppnås” i sin tur är uppnått. ”Minst 80 %” är i detta fall målkindikatorns tröskelnivå. Ibland kan flera målkindikatorer behövas för att sammantaget ge en bild av om bevarandemålet kan anses uppfyllt. Allt registreras i skötselåtgärdsdatabasen (SkötselDOS).

Det är då viktigt att komma ihåg att *mål och målkindikatorer* bör sättas långsiktigt (liten risk för att de behöver justeras) medan *metoder och tröskelnivåer* kan komma att ändras beroende på till exempel ny kunskap eller nya mätmetoder.

När målkriterierna registrerats bör en förankringsprocess ta vid där länsstyrelsen beslutar om prioritering och fastställande av målkriterierna. De målkriterier som är fastställda ingår efter fastställande i en sk uppföljningsplan, som utgör grund för arbetet med förberedelse för årets planering av uppföljning (kapitel 3).

Tabell 1. Uppföljningen av friluftslivet enligt denna manual behandlar åtta olika typer av friluftslivsvärden med tillhörande förslag till standardiserade formulering av bevarandemål. Som ett led i att ta fram en plan för uppföljning av friluftsliv ska målkriterier till bevarandemålen väljas och registreras. Både bevarandemål och de målkriterier som är kopplade till dessa, beskrivs närmare i kapitel 2.3.

Avsnitt	Friluftslivsvärde	Bevarandemål
2.3.1	Gränsmarkeringens kvalitet	Gränsmarkeringen för området ska vara i gott skick.
2.3.2	Friluftslivsanläggningarnas kvalitet	Områdets friluftslivsanläggningar ska vara i gott skick och förhöja upplevelsen av området.
2.3.3	Informationens kvalitet	Informationen i området ska förhöja upplevelsen av besöket, hjälpa besökarna att få sina förväntningar uppfyllda och bidra till att syftet med områdesskyddet uppnås.
2.3.4	Tillgänglighet vid funktionsnedsättningar	Personer med olika funktionsnedsättningar ska tryggt, säkert, självständigt och med bevarad integritet, samt inom ramen för områdets syften och mål, kunna nyttja områdets anordningar och ta del av de upplevelser området erbjuder.
2.3.5	Entréernas kvalitet	Entréerna i området ska vara i gott skick, förhöja besökarens upplevelser och vara tillgängliga för besökare med olika funktionsnedsättningar.
2.3.6	Lämpligt antal besökare	Området ska ha ett lämpligt antal besökare med hänsyn till områdets syfte och bevarandet av dess natur- och friluftslivsvärden.
2.3.7	Bevarade upplevelser	De upplevelser området är avsett att erbjuda ska bestå.
2.3.8	Nöjda besökare	Besökarna ska vara belåtna med sina upplevelser av området.

2.1 Process för registrering av målkriterier

Nedan beskrivs de delar där förtydliganden eller specifik information finns som anknyter till planeringsprocessen för friluftslivsuppföljning. Registrering av målkriterier skall resultera i en fastställd uppföljningsplan från vilken det kommer vara möjligt att ta ut rapporter som redovisar insatser per år, område, naturtyp etc.

Registrering av målkriterier innehåller följande moment:

- Val av målkriterier (2.2.1)
- Registrering av tröskelnivå (2.2.2)
- Avgränsning av uppföljningsenhet och eller uppföljningsyta (2.2.3)
- Tidssättning av uppföljningen (2.2.6)
- Registrering av metod (i de fall flera olika metoder kan vara aktuella)
- Preliminär prioriteringsklassning

2.2 Val av målkriterier

När mål och målkriterier väljs (se även kap 5) är det viktigt att komma ihåg två saker. Först och främst ska de målkriterier man väljer ha en relevant koppling mot bevarandemål för friluftslivet och avspegla syftet med områdesskyddet. Därutöver ska målkrite-

torn vara mätbar (vilket inte alltid är så lätt när det handlar om friluftslivet eftersom det innefattar aspekter som ”känsla av orördhet” och om ”arkitektoniska visioner” kvarstår). De målkriterier som föreslås i tabell 2 bygger till stor del på data som redan finns i SkötselDOS (i fråga om vilka anordningar som finns, deras skick och hur tillgängliga de är för personer med funktionsnedsättning³). Ibland används också data som samlas in genom enkäter till besökare. I undantagsfall krävs ”inventeringar” i form av fältkontroller eller genomgångar mot arkivmaterial. Ambitionen har varit att i denna manual i så stor utsträckning som möjligt föreslå målkriterier som använder data som ”ändå finns i systemet”. Tanken bakom detta är att begränsa extra datainsamlingar enbart för uppföljningens skull.

Det är viktigt att vid registreringen också dokumentera vilka målkriterier som valts för ett visst mål i ett visst område och vilka motiv som ligger bakom dessa val. Utan den kunskapen kan det bli nästan omöjligt att flera år senare bedöma om bevarandemålet är uppfyllt och om målkriteriet kan bedömas som fortsatt relevant för att mäta målpuppfyllelsen.

I tabell 2 finns de sammanfattade och standardiserade målkriterierna för samtliga friluftslivsaspekter som manualen omfattar. De områdesspecifika målkriterierna som redovisas i denna manual är formulerade med utgångspunkt i framför allt Naturvårdsverkets olika vägledningar för bildande, skötsel och förvaltning av skyddade områden. Målkriterierna i tabell 2 är tänkta som en meny från vilken man väljer ett begränsat antal lämpliga/ relevanta mål och målkriterier för respektive område. Målkriterierna är vidare formulerade för de parametrar som är robusta och som är lätta att följa upp. De är också i möjligaste mån samordnade med internationella rekommendationer och förslagen i det nationella programmet för insamlande av statistik för friluftsliv⁴. Detta möjliggör regionala och nationella sammanställningar av framför allt antal besökare och besökarnas upplevelser av skyddad natur. Naturvårdsverket kommer att i SkötselDOS tillhandahålla ett IT-stöd (central databas) för de standardiserade målkriterier som ingår i denna manual.

2.2.1 Egna målkriterier

Länsstyrelsen kan, där man tycker det är lämpligt, även upprätta egna målkriterier som inte finns listade i denna manual. Det kan röra sig om målkriterier som kopplar mot syften med områdesskyddet och som är så speciella att de inte går att inordna i målkriterierna som finns i uppföljningsmanualerna. Grunddata kopplade till sådana målkriterier kan dock inte lagras i SkötselDOS (annat än som naturvårdsanteckningar eller kommentarer) och resultatet av uppföljningen kan i dessa fall inte heller aggregeras automatiskt på regional eller nationell nivå.

---

³ När detta skrivs är attributet för tillgänglighet vid funktionshinder ännu inte implementerat för anordningar i SkötselDOS, men attributet kommer att lanseras i samband med att SkötselDOS öppnas för uppföljning under 2011.

⁴ Statistikprogram för friluftslivet – ett förslag. Naturvårdsverkets rapport 5975 (2009).

Tabell 2. Tabell över rekommenderade målindikatorer för uppföljning av friluftsliv, samt frekvens för uppföljning, metoder och mått. Målindikatorerna finns utförligare beskrivna i kapitel 3. X och Y = tröskelnivåer. Z innebär att variabeln ska definieras närmare i Skötsel-DOS.

Mål nr	Friluftslivsvärde	Målindikator	Metod	Mått	Intervall
1	Gränsmarkeringens kvalitet 3.1	I. Andelen av gränsen [på land] som håller minst status Z ska vara minst X %.	SkötselDOS-rapport kap 4.4	% Statusvärde	Vart 6:e år
		II. Andelen av anordningarna av typen "gränsmarkering" som håller minst status Z ska vara minst X %.	SkötselDOS-rapport kap 4.4	% Anordningstyp, Statusvärde	Vart 6:e år
2	Friluftslivsanläggningarnas kvalitet 3.2	I. Andelen av anordningarna [av typen T] som håller minst status Z ska vara minst X %	SkötselDOS-rapport kap 4.4	% Anordningstyp, Statusvärde	Vart 6:e år
		II. Belåtenhetsindex för anordningar ska vara minst X.	Enkät avsnitt 4.5	Belåtenhetsindex	Vart 6:e år
		III. Andelen besökare som inte är störda av slitna eller trasiga anordningar ska vara minst X %	Enkät avsnitt 4.5	%	Vart 6:e år
		IV. Andelen besökare som är nöjda med parkeringens kapacitet ska vara minst X %	Enkät avsnitt 4.5	%	Vart 6:e år
3	Informationskvalitet 3.3	I. Andelen informationsanordningarna som håller minst status Y ska vara minst X %.	SkötselDOS-rapport kap 4.4	%	Vart 6:e år
		II. Belåtenhetsindex för information ska vara minst X.	Enkät avsnitt 4.5	Belåtenhetsindex	Vart 6:e år
		III. Andelen besökare som är nöjda med kvaliteten på de guidade turerna ska vara minst X %	Enkät avsnitt 4.5	%	Vart 6:e år
		IV. Andelen besökare som är nöjda med kvaliteten på den information som finns på länsstyrelsens webb- och mobilinformation om området ska vara minst X %.	Enkät avsnitt 4.5	%	Vart 6:e år
		V. Andelen besökare som upplever att de ökat sin kunskap om naturen ska vara minst X %.	Enkät avsnitt 4.5	%	Vart 6:e år
4	Tillgänglighet vid funktionsnedsättningar 3.4	I. Av de tillgänglighetsanpassade anordningarna ska andelen som håller minst tillgänglighet Z vara minst X %	SkötselDOS-rapport kap 4.4	%, Tillgänglighetsvärde	Vart 6:e år
		II. Andelen tillgänglighetsanpassade anordningar som håller minst status Y ska vara minst X %	SkötselDOS-rapport kap 4.4	%, Statusvärde	Vart 6:e år
		III. Andelen besökare som åkt rullstol, permobil eller liknande och som är nöjda med tillgängligheten för rullstolar ska vara minst X %	Enkät avsnitt 4.5	%	Vart 6:e år
		IV. Andelen besökare som är nöjda med tillgängligheten i allmänhet ska vara minst X %	Enkät avsnitt 4.5	%	Vart 6:e år
5	Entréernas	I. Andelen av de anordningar som ingår i entrén håller minst status Y ska vara minst X %	SkötselDOS-rapport kap 4.4	% Statusvärde	Vart 6:e år

3.5	II. Entréns generella utformning, ska bedömas som minst klass K	Protokollfört fältbesök kap 4.8	Bedömningsvärde	Vart 6:e år	
	III. Andelen av anordningarna i entrén som håller minst tillgänglighet T ska vara minst X %	SkötselDOS-rapport kap 4.4	%, Tillgänglighetsvärde	Vart 6:e år	
	IV. Andelen besökare som är nöjda med antalet entréer ska vara minst X %	Enkät avsnitt 4.5	%	Vart 6:e år	
	V. Andelen besökare vars positiva förväntningar entrén uppfyllts under besöket, ska vara minst X %	Enkät avsnitt 4.5	%	Vart 6:e år	
	VI. Andelen besökare som är nöjda med kvaliteten på entrén ska vara minst X %	Enkät avsnitt 4.5	%	Vart 6:e år	
6	Lämpligt antal besökare	I. Antalet besök (N) under perioden månad Z1-månad Z2 ska ligga mellan X-Y.	Besöksräkning avsnitt 4.7).	Besöksantal, Tidsperiod, Antalsintervall	Vart 6:e år
	3.6	I. Andelen av lederna i området som håller minst status Z ska vara X %	SkötselDOS-rapport kap 4.4	%Statusvärde	Vart 6:e år
		III. Andelen besökare som inte störs av för många besökare eller slitage i terrängen är minst X %	Enkät avsnitt 4.5	%	Vart 6:e år
		IV. Tillstånd för naturtypen Z påverkas inte negativt av besökarnas aktiviteter i området	Olika metoder beroende på naturtyper/arter i området, samt avsnitt 4.9	Ja/ Nej	Vart 6:e år
		V. Tillstånd för den skyddsvärda arten Z påverkas inte negativt av besökarnas aktiviteter i området		Ja/ Nej	Vart 6:e år
7	Bevarade upplevelser, 3.7	Minst X % av upplevelsevärdena Z ska hålla minst bevarandeklass "Bevarad"	Protokollfört fältbesök kap 4.8	% Bevarandeklassvärde	10 % av omr /6:e år
8	Nöjda besökare	I. Nöjdindex är minst klass X	Enkät avsnitt 4.5	Nöjdindex	Vart 6:e år
	3.8	Besökarna har fått sina förväntningar på Z uppfyllda till minst klass X.	Enkät avsnitt 4.5	Förväntansuppfyllelse	Vart 6:e år

2.3 Bevarandemål och målandikatorer

I detta avsnitt beskrivs de bevarandemål för friluftslivets värden som Naturvårdsverket rekommenderar, tillsammans med de målandikatorer som stöds av Skötsel-DOS. Dessutom finns här hänvisningar till de metoder som rekommenderas för mätning av målandikatorerna. Avsnitten är strukturerade så att för varje bevarandemål beskrivs bakgrunden till bevarandemålet, vilka målandikatorer som rekommenderas, i vilka situationer olika målandikatorer passar bäst, vilket uppföljningsintervall som är lämpligt och vilka metoder som rekommenderas för mätning av respektive bevarandemål. Bevarandemål, målandikatorer och intervall finns sammanfattade i tabell 2. Hur uppföljningsenheter inom uppföljning av friluftsliv ska definieras beskrivs i avsnitt 2.5.

2.3.1 Gränsmarkeringens kvalitet – bevarandemål nr 1

Bakgrund: Varför uppföljning av gränsmarkering?

En korrekt gränsmarkering kring skyddade områden är viktig för att ge friluftsintrig allmänhet, verksamhetsutövare, markägare, grannar och förvaltare tydlig information om var det skyddade området börjar och slutar.

Av Naturvårdsverkets råd (2003:3) till 38 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd framgår att reservatsgränsen inom ett år efter reservatets bildande ska vara markerat enligt gällande riktlinjer. Samma torde i praktiken också gälla gräns till nationalpark. I länsstyrelsens uppdrag som fastighetsförvaltare ingår också att se till att gränserna till statens mark är korrekt markerade. Som riktlinjer för markering av gräns räknas för närvarande de rekommendationer som finns i Naturvårdsverkets bok "Att skylta skyddad natur".

Bevarandemål

Gränsmarkeringen för området ska vara i gott skick.

Målet gäller i normalfallet för det skyddade områdets yttergräns och avser både gränsmarkeringen för det skyddade området och eventuella fastighetsgränser som ingår i reservatsförvaltarens fastighetsförvaltningsuppdrag. Ibland kan delar av det skyddade området vara belagt med beträdnadsförbud som en del av föreskrifterna för området (samma effekt som ett djur- och växtskyddsområde men beslutat enligt miljöbalken 7 kap 5 §) och i dessa fall kan det vara lämpligt att också formulera ett mål för beträdnadsförbudsområdet: "Gränsmarkeringen för beträdnadsförbudsområdet 'X' ska vara i gott skick". Uppföljning av gränsmarkeringarnas kvalitet är frivilligt, men bör ingå som del i uppföljningsprogrammet för samtliga skyddade områden som enligt gällande föreskrifter ska vara markerade i fält.

Rekommenderade målkriterier

För att göra bedömning av gränsmarkeringens kvalitet för ett helt område rekommenderas mätning av en eller flera av följande målkriterier.

- I. Andelen av gränsen [på land] som håller minst status Z ska vara minst X %.
- II. Andelen av anordningarna av typen "gränsmarkering" som håller minst status Z ska vara minst XX %.

X = Andelen i procent av den sammanlagda längden [över land, ej vatten] hos de anordningar av typen "gränsmarkering" som har linjegeometri och vars status ska vara Y i SkötselDOS.

Z = Något av statusvärdena (i fallande ordning) 'Bra', 'Acceptabel', 'Oacceptabel', 'Fallfärdig', 'Saknas' eller 'Okänd' (från värdelista i SkötselDOS). I normalfallet 'Acceptabel'.

XX = Andelen i procent för anordningar av typen "gränsmarkering", som har punktgeometri och vars status ska vara Z, i förhållande till totala antalet punktformade anordningar av typen "gränsmarkering".

Kommentarer till målkriterierna

Målkriteriet I är lämpligt för områden med lång och svåröverskådlig gräns, där olika gränssnitt finns representerade i SkötselDOS som separata anordningar (gränssnitt i form av linjegeometrier) med individuella statusbedömningar. Grund för status för respektive segment (anordning i SkötselDOS) sker genom bedömning av samtliga strukturer i varje gränssnitt (stolpar, brickor, siktgator, etcetera). Tröskelnivån X sätts beroende på länsstyrelsens ambitionsnivå och praktiska förhållanden, till exempel

terrängförhållanden, gränssnitt mot vattendrag eller cost-benefit-analys av olika nivåer på gränsmarkering.

Målindikator II är lämplig för områden med kort gräns eller där hela områdets gräns är någorlunda överblickbar. I dessa områden finns i SkötselDOS kanske bara en enda anordning för gränsmarkering registrerad, och den anordningen har då fått representera hela gränsen med alla tillhörande strukturer (stolpar, brickor, etcetera). I dessa fall sätts tröskelnivån (X) lämpligen till 100 %. Om länsstyrelsen har valt att dela upp registreringen av gränsmarkeringen i flera olika anordningar i SkötselDOS (till exempel separata anordningar för hörnstolpar, målade snöstjärnor och siktgata) är det möjligt att sätta tröskelnivån lägre än 100 %.

Uppföljning bör ske vart sjätte år eller inför/efter utförandet av en åtgärd som förvaltaren särskilt vill följa upp, för att förvaltaren i god tid ska kunna upptäcka brickor och trädmarkeringar som falnar och upphuggna gator som växer igen. Gränsen kan även snabbt ha påverkats av intilliggande avverkningar eller stormskador.

2.3.2 Friluftsanläggningarnas kvalitet – bevarandemål nr 2

Bakgrund: Varför uppföljning av friluftsanläggningar?

Anordningar i skyddade områden ska vara hela, rena och säkra för att säkerställa en kostnadseffektiv skötselorganisation och för att undvika personskador och skadeståndsanspråk till följd av eftersatt underhåll. Väl underhållna anordningar är också en förutsättning för att besökare och kringboende ska känna förtroende för förvaltaren och för att ge besökaren en positiv bild av området och en utökad naturupplevelse. Uppföljning bör göras regelbundet i särskilt besöksanpassade områden och områden med många besökare.

Bevarandemål

Områdets friluftsanläggningar ska vara i gott skick och förhöja upplevelsen av området.

Målet sätts på områdesnivå och det som följs upp är en samlad bild av kvaliteten hos alla friluftslivsanordningar i området (förutom gränsmarkeringar och informationsanordningar, som följs upp separat). Målet avser samtliga friluftsanläggningar som finns i området och som förvaltaren ansvarar för.

Rekommenderade målindikatorer

För att göra bedömning av friluftsanordningarnas kvalitet rekommenderas mätning av någon (eller båda) av följande målindikatorer.

- I. Andelen av anordningarna [av typen T] som håller minst status Y ska vara minst X %
- II. Belåtenhetsindex för anordningar ska vara minst Z.

För fördjupad uppföljning kan dessutom, beroende på vilken fördjupning som önskas, mätning av någon eller några av följande målindikatorer användas.

- III. Andelen besökare som inte är störda av slitna eller trasiga anordningar ska vara minst P %
- IV. Andelen besökare som är nöjda med parkeringens kapacitet ska vara minst Q %

X = Andelen i procent för anordningar [eventuellt av en viss typ] som ska ha en viss Status.
Y = Något av statusvärdena (i fallande ordning) 'Bra', 'Acceptabel', 'Oacceptabel', 'Fallfärdig', 'Saknas' eller 'Okänd' (från värdelista i SkötselDOS). I normalfallet 'Acceptabel'.

T = Typ av anordning ur värdelista i SkötselDOS.

Z = Belåtenhetsindex (i intervallet 1-5 med 1 decimal) beräknat enligt avsnitt 4.5 från enkätsvar som registrerats i SkötselDOS.

P = Andelen i procent av besökare som ska svara neutralt eller att de inte störts av slitna eller trasiga anordningar.

Q = Andelen i procent av besökare som ska svara neutralt eller att de inte störts av full parkering.

Kommentarer till målindikatorerna

Målindikator I går att använda i alla skyddade områden där det finns anordningar för friluftslivet registrerade i SkötselDOS. Denna målindikator kan anpassas genom att variera hur stor andel av anordningarna som ska ha en viss status, vilken avgränsning uppföljningsenheten ska ha och vad som ska räknas som lägsta godkända status ur SkötselDOS. I normalfallet bör andelen anordningar vara ”samtliga” (det vill säga 100 %) och minsta godtagbara status ”acceptabel”⁵.

Målindikator II – IV kan endast användas i de områden där besöksenkäter används, vilket i praktiken oftast innebär vissa särskilt besöksanpassade områden eller andra områden med många besökare. Upplevelseindex för anordningar är ett matematiskt värde som beräknas från hur besökarna svarat på frågor om hur nöjda de är med tillgång och kvalitet på olika anordningar och om de störts av sådant som trasiga anordningar eller överfulla parkeringsplatser.

Målindikatorerna III och IV är exempel på målindikatorer som kan användas vid fördjupad uppföljning, till exempel för att identifiera om det finns vissa delar av friluftslivsförvaltningen där särskilda insatser bör sättas in för att förbättra kvaliteten på anordningar för besökare. Dessa indikatorer kan sedan följas upp med tätare intervall tills en förbättring har identifierats.

Måluppfyllnad för anpassningar till olika funktionshinder följs upp fristående från friluftsanordningarnas allmänna skick.

2.3.3 Informationens kvalitet – bevarandemål nr 3

Bakgrund: Varför uppföljning av kvalitet på information?

I ”Att skylta skyddad natur” slår Naturvårdsverket fast att ”information om skyddade områden är ett viktigt förvaltnings- och planeringsmedel, såväl för att skydda naturen som för att berika besökarnas vistelse där.” En viktig uppgift för förvaltaren är således att informera allmänheten om vilka värden som finns i de skyddade områdena. Besökaren ska ha tillgång till uppdaterad och korrekt information för att kunna skapa sig en realistisk bild av vilka natur- och friluftslivsupplevelser som kan förväntas vid ett besök i området. Informationen syftar också till att ge besökaren klarhet i vilka föreskrifter som gäller i området. Naturvårdsverket har i ”Att skylta skyddad natur” föreslagit miniminivåer för information till besökare i skyddade områden.

När informationsskyltar produceras ska förvaltaren ta hänsyn till en mängd faktorer. Informationen ska vara informativ, lättläst, korrekt och vackert presenterad (bara för att nämna några aspekter) för att så många som möjligt ska kunna ha glädje och nytta av den. Uppföljning av om besökarna är nöjda med den information som tillhandahålls svarar på

⁵ Status för anordningar bedöms i SkötselDOS utifrån vilket behov av skötselåtgärder (nybyggnation, reparation, underhåll, etcetera) som är aktuellt under de närmaste åren och anges i någon av följande klasser: *bra, acceptabel, oacceptabel, fallfärdig, saknas* eller *okänt*.

om förvaltaren lyckats med detta. Erfarenheter från uppföljningen kan användas för att kontinuerligt förbättra och anpassa den information som förvaltaren tillhandahåller i området. Uppföljningen svarar också på hur väl förvaltaren uppfyller kraven som fastställts i Naturvårdsverkets riktlinjer.

Genom att mer ingående analysera hur besökare svarat på vissa enkätfrågor (se avsnitt 4.5 och Bilaga 1) kan förvaltaren få hjälp att dra slutsatser om hur nöjda besökarna är med informationen, hur man tagit till sig den (ökad kunskap), om det påverkat vilka områden i reservatet som besökts, om besökarna tycker att det är viktigt att bevara området och av vilka anledningar som besökarna kommit till reservatet. Uppföljningen av informationens kvalitet bör alltid ske i relation till uppföljning av besökarnas belåtenhet. Även utan statistiska beräkningar kan sådana jämförelser ge förvaltaren vinkningar om ifall någon del av informationen kan förbättras för att öka besökarnas tillfredsställelse och känsla av att ha fått sina förväntningar uppfyllda.

Inom Naturvårdsverkets projekt för att stärka nationalparkernas gemensamma identitet (Naturvårdsverket 2011) påpekas också vikten av att besökarna får ökad kunskap om naturen. Att mäta om besökarnas faktakunskaper ökat efter ett besök i ett skyddat område låter sig dock inte göras utan betydande resurser. Inom uppföljningen har Naturvårdsverket därför valt att mäta om besökarna upplever sig ha fått ökad kunskap i samband med sitt besök.

Uppföljning bör göras på de platser som har många besökare och där större satsningar på information planeras eller är genomförda. Behovet av uppföljning av informationsanordningar torde vara störst i särskilt besöksanpassade områden. Eftersom Naturvårdsverket har föreslagit miniminivåer för information till besökare i skyddade områden (se Att skylta skyddad natur) kan det dock finnas behov av att följa upp förekomsten av informationstavlor också i mindre besöksanpassade områden.

Bevarandemål

Informationen i området ska förhöja upplevelsen av besöket, hjälpa besökarna att få sina förväntningar uppfyllda och bidra till att syftet med områdesskyddet uppnås.

Målet sätts på områdesnivå och det som följs upp är en samlad bild av kvaliteten hos all information som finns i området.

Rekommenderade målindikatorer

För att göra bedömning av informationens kvalitet rekommenderas mätning av en eller flera av följande målindikatorer.

- I. Andelen informationsanordningarna som håller minst status Y ska vara minst X %.
- II. Belåtenhetsindex för information ska vara minst Q.

För fördjupad uppföljning kan dessutom, beroende på vilken fördjupning som önskas, mätning av till exempel någon eller några av följande målindikatorer användas.

- III. Andelen besökare som är nöjda med kvaliteten på de guidade turerna ska vara minst G %
- IV. Andelen besökare som är nöjda med kvaliteten på den information som finns på länsstyrelsens webb- och mobilinformation om området ska vara minst W %

V. V. Andelen besökare som upplever att de ökat sin kunskap om naturen ska vara minst K %

X = Andelen i procent för informationsanordningar som ska ha en viss status.

Y = Något av statusvärdena (i fallande ordning) 'Bra', 'Acceptabel', 'Oacceptabel', 'Fallfärdig', 'Saknas' eller 'Okänd' (från värdelista i SkötselDOS). I normalfallet 'Acceptabel'.

Q = Belåtenhetsindex för information (i intervallet 1-5 med 1 decimal) beräknat enligt avsnitt 4.5 från enkätsvar som registrerats i SkötselDOS.

G = Andelen i procent av besökarna som ska svara positivt eller neutralt på fråga om kvaliteten på guideade turer.

W = Andelen i procent av besökarna som ska svara positivt eller neutralt på fråga om webbinformationens kvalitet.

K = Andelen i procent av besökarna som ska svara positivt på frågor om ifall de upplevt sig få ökad kunskap

Kommentarer till målindikatorerna

Status för målindikator I beräknas från statusrapport ur SkötselDOS. Status för målindikatorerna II-IV beräknas med hjälp av svar ur besöksenkäter. Avgränsningen av anordningar som ska omfattas av uppföljningsenheten framgår av avsnitt 2.5.

Målindikator I går att tillämpa i alla skyddade områden där det finns informationsanordningar registrerade i SkötselDOS. Målindikatorn kan anpassas genom att variera hur stor del av anordningarna som statuskravet ska gälla för och vilken nivå som ska räknas som lägsta godtagbara status ur SkötselDOS⁶. I normalfallet bör andelen anordningar vara "samtliga" (det vill säga 100 %). Minsta godtagbara status för *informationstavlor* bör aldrig sättas lägre än "acceptabel", vilket motsvarar miniminivån för skyltning enligt Naturvårdsverkets rekommendationer⁷. Denna nivå är lämplig i de flesta mindre besöksanpassade områden (MB). I särskilt besöksanpassade områden (SB) bör i stället minsta godtagbara status vara "bra" skick, vilket motsvarar att skyltningen följer Naturvårdsverkets fullständiga riktlinjer. En närmare definition av vad "acceptabelt" och "bra" skick innebär finns i vägledningen för inmatning och uppdatering av data i SkötselDOS (se avsnitt 4.4).

Målindikatorerna II - IV kan endast användas i de områden där besöksenkäter används, vilket i praktiken oftast innebär vissa särskilt besöksanpassade områden eller andra områden med många besökare.

Måluppfyllnad för anpassningar till olika funktionshinder följs upp fristående från informationsanordningarnas allmänna kvalitet.

Ett lämpligt intervall för uppföljning av förekomst av informationens kvalitet är vart 6:e år i särskilt besöksanpassade områden. I mindre besöksanpassade områden kan uppföljningen göras med längre mellanrum.

⁶ Status för anordningar bedöms i SkötselDOS utifrån vilket behov av skötselåtgärder (nybyggnation, reparation, underhåll, etcetera) som är aktuellt under de närmaste åren och anges i någon av följande klasser: *bra*, *acceptabel*, *oacceptabel*, *fallfärdig*, *saknas* eller *okänt*.

⁷ Att skylta Skyddad Natur - en vägledning om skyltar, foldrar, vägvisning, gränsmarkering och Internet. Naturvårdsverket (2003).

2.3.4 Tillgänglighet vid funktionsnedsättningar – bevarandemål nr 4

Bakgrund: Varför uppföljning av tillgänglighet?

Av plan- och bygglagen (SFS 1987:10 kap 3 och 17) med tillhörande föreskrifter och allmänna råd (framför allt BFS 2003:19 och 2004:15) framgår att den som är ansvarig för olika anläggningar måste se till att de, inom vissa gränser, är tillgängliga för personer med olika funktionsnedsättningar, framför allt vad gäller nedsatt rörelse- och orienteringsförmåga. Detta ansvar gäller inte bara vid nybyggnation utan ställer också vissa krav på anpassningar av befintliga anläggningar. Kraven gäller inte bara byggnader (till exempel naturum och fågeltorn) utan också andra anordningar (till exempel ramper) och offentliga platser (dit delar av skyddade områden kan höra; Boverket nämner bland annat friluftsbad och parkeringsplatser). Förvaltaren av skyddade områden är således ålagd att följa vissa normer för hur anläggningar och offentliga platser i naturreservat och nationalparker ska vara tillgänglighetsanpassade. Områdesspecifika krav på tillgänglighet kan dessutom finnas formulerade i beslut och skötselplaner för skyddade områden, till exempel i form av att vissa leder ska vara rullstolsanpassade, att fågeltorn ska ha rullstolshiss, etcetera. Uppföljning av tillgänglighet kan användas av förvaltaren för att på ett systematiskt sätt kontrollera att både lagkrav och områdesspecifika krav efterlevs. Med hjälp av besökarenkäterna går det även att få reda på om besökarna i verkligheten också tycker att de får sina behov uppfyllda, vilket kan vara nog så viktigt i den dagliga förvaltargärningen.

Uppföljning bör göras i samtliga områden där länsstyrelsen har intentioner att erbjuda möjlighet för personer med funktionsnedsättningar att komma ut i området. Uppföljning bör också göras i samtliga områden som är särskilt besöksanpassade och i områden med många besökare.

Bevarandemål

Personer med olika funktionsnedsättningar ska tryggt, säkert, självständigt och med bevarad integritet, samt inom ramen för områdets syften och mål, kunna nyttja områdets anordningar och ta del av de upplevelser området erbjuder.

Målet sätts på områdesnivå och uppföljningen ger en samlad bild av hur tillgängligt området är i förhållande till den målsättning förvaltaren har och de behov besökarna upplever.

Rekommenderade målkriterier

För att göra bedömning av i vilken utsträckning bevarandemålet för tillgänglighet för personer med funktionsnedsättningar uppnås rekommenderas mätning av en eller flera av följande målkriterier.

- I. Av de tillgänglighetsanpassade anordningarna ska andelen som håller minst tillgänglighet T vara minst X %
- II. Andelen tillgänglighetsanpassade anordningar som håller minst status Y ska vara minst X %

Vid fördjupad uppföljning kan också följande målkriterier rekommenderas.

- III. Andelen besökare som åkt rullstol, permobil eller liknande och som är nöjda med tillgängligheten för rullstolar ska vara minst Q %
- IV. Andelen besökare som är nöjda med tillgängligheten i allmänhet ska vara minst Z %

X = Andelen i procent för anordningar som ska vara tillgänglighetsanpassade. I normalfallet 100 %.
T = Något av värdena 'Godkänd', 'Godkänd med anmärkning', 'Underkänd', 'Ej klassad' eller 'Okänd'.
Y = Något av statusvärdena (i fallande ordning) 'Bra', 'Acceptabel', 'Oacceptabel', 'Fallfärdig', 'Saknas' eller 'Okänd' (från värdelista i SkötselDOS). I normalfallet 'Acceptabel'.
Q = Andelen i procent av de besökare som svarar att de 'Åkt rullstol, permobil eller liknande' och som ska svara positivt eller neutralt på fråga om tillgänglighet för rullstolar.
Z = Andelen i procent av besökare som svarat neutralt eller att de inte störs av dålig tillgänglighet.

Kommentarer till målindikatorerna

Status för målindikatorerna I och II bygger på en rapport från SkötselDOS. Status för målindikator III och IV beräknas med hjälp av svar i besöksenkäter.

Målindikatorerna I och II går att använda i alla skyddade områden där tillgänglighetsanpassade anordningar finns registrerade i SkötselDOS. Anordningar som ingår i entréer ska alltid höra till de av områdets anordningar som ”ska hålla hög tillgänglighet”, vilket då också bör framgå i skötselplanen eller länsstyrelsens plan för tillgängliggörande av skyddade områden. Dessa anordningar ska då också tillgänglighetsklassas i SkötselDOS. Tillgänglighet är ett eget attribut för Anordning i SkötselDOS och bedömningen av tillgänglighet görs utifrån en egen manual på samma sätt som klassningen av status. Olika typer av anordningar har olika krav för att bli bedömda till olika tillgänglighetsklasser. Till dess att en handledning för tillgänglighetsklassning finns framtagen kan bedömningsgrunderna i avsnitt 4.4, Faktaruta 2, användas.

Målindikatorerna III - IV kan endast användas i de områden där besöksenkäter används, vilket i praktiken oftast innebär vissa särskilt besöksanpassade områden eller andra områden med många besökare.

2.3.5 Entréernas kvalitet – bevarandemål nr 5

Bakgrund: Varför uppföljning av entréernas kvalitet?

I vissa nationalparker och naturreservat finns särskilda entréer iordningställda för att välkomna besökare och introducera dem till området⁸. Med hjälp av uppföljning av hur besökarna upplever entréerna kan förvaltaren både få en indikation på hur väl en befintlig entré fungerar och hjälp med att dra slutsatser inför kommande satsningar på entréer, såväl för nyanläggningar som för förbättringar av befintliga entréer. I uppföljningen av entréer ingår givetvis också att de anordningar som tillsammans utgör entrén är i gott skick.

Uppföljning rekommenderas i alla områden där det finns entréer som uppförts inom ramen för ”Entréprojektet”⁹ samt för jämförbara välkomst- och informationsanläggningar. Mål, målindikatorer och uppföljningsmetod kan givetvis också användas i områden med entréer av mindre format/omfattning.

Bevarandemål

Entréerna i området ska vara i gott skick, förhöja besökarens upplevelser och vara tillgängliga för besökare med olika funktionsnedsättningar.

⁸ Riktlinjer för entréer till Sveriges nationalparker. Naturvårdsverkets rapport 5633 (2007).

⁹ Riktlinjer för entréer till Sveriges nationalparker. Naturvårdsverkets rapport 5633 (2007).

Målet sätts på områdesnivå och uppföljningen ger en samlad bild av kvaliteten hos de entréer som finns i området.

Rekommenderade målkriterier

För att göra bedömning av entréernas kvalitet rekommenderas mätning av följande målkriterier. Åtminstone målkriterier I, II och III bör mätas, och peka på uppfyllelse, för att bevarandemålet för entrén ska anses uppnått.

- I. Andelen av de anordningar som ingår i entrén håller minst status Y ska vara minst X %
- II. Entréns generella utformning, ska bedömas som minst klass K
- III. Andelen av anordningarna i entrén som håller minst tillgänglighet T ska vara minst X %

Till fördjupad uppföljning kan också följande målkriterier rekommenderas.

- IV. Andelen besökare som är nöjda med antalet entréer ska vara minst W %
- V. Andelen besökare vars positiva förväntningar entrén uppfyllts under besöket, ska vara minst Z %
- VI. Andelen besökare som är nöjda med kvaliteten på entrén ska vara minst Q %

X = Andelen i procent för anordningar som ingår i entrén och som ska ha status Y eller tillgänglighet T. Normalt 100 %.

Y = Något av statusvärdena (i fallande ordning) 'Bra', 'Acceptabel', 'Oacceptabel', 'Fallfärdig', 'Saknas' eller 'Okänd' (från värdelista i SkötselDOS). I normalfallet 'Acceptabel'.

K = Något av värdena 'Godkänd', 'Godkänd med anmärkning', 'Underkänd', 'Ej klassad' eller 'Okänd' jämfört med gällande riktlinjer.

T = Något av värdena för tillgänglighet: 'Godkänd', 'Godkänd med anmärkning', 'Underkänd', 'Ej klassad' eller 'Okänd'.

W = Andelen i procent av besökarna som ska svara neutralt på fråga om tillgång till entréer.

Z = Andelen i procent av besökarna som ska svara positivt eller neutralt på fråga om uppfyllnad av förväntningar på entrén.

Q = Andelen i procent av besökarna som ska svara positivt eller neutralt på fråga om kvaliteten på entrén.

Kommentarer till målkriterierna

Status för målkriterier I och III beräknas från statusrapport ur SkötselDOS. Status för målkriterier II bedöms med fältbesök utifrån aktuella riktlinjer för entréer. Målkriterierna IV-VI kan endast användas i områden där besöksenkäter används, vilket i praktiken dock torde inkludera många av de områden som har entréer.

2.3.6 Lämpligt antal besökare – bevarandemål nr 6

Bakgrund: Varför uppföljning av lämpligt antal besökare?

Genom att mäta antalet besökare i förhållande till slitage (skick) på anläggningar och naturmiljöer får förvaltaren av ett område möjlighet att följa upp hur väl styrningen av besöksantal och besöksströmmar fungerar i området. En förvaltare med goda kunskaper om antalet besök i ett område har också bra förutsättningar att tillhandahålla ett tillförlitligt underlag vid diskussioner med till exempel Trafikverket, politiker eller turistorganisationer, inför en bedömning av om det kan vara aktuellt med vägskyltar, guidade turer, eller andra satsningar för att främja besökarnas upplevelser av området.

Insamling av data om besökarantal bör genomföras i de områden som har många besökare, där förvaltaren har kontinuerlig nytta av att se besöksantalets utveckling, där större satsningar på anordningar för besökare planeras och i områden som påverkas av större informationssatsningar. Behovet av uppföljning av antalet besökare torde vara störst i många särskilt besöksanpassade områden, men förvaltaren kan också välja att följa upp besökare i mindre besöksanpassade områden, till exempel om de riskerar att skadas av slitage.

Den statistik över antalet besök som samlas in inom uppföljningen kan också användas som underlag vid förvaltarens prioriteringar av resurser för anläggning och underhåll av anordningar för friluftslivet. Fyra exempel kan belysa detta:

Exempel 1. Förvaltaren bestämmer sig för att med en informationskampanj försöka locka fler besökare till ett område under vintern. Uppföljning av antalet besök säsongerna före och efter kampanjen svarar på om kampanjen fått avsedd effekt.

Exempel 2. Förvaltaren upptäcker att nuvarande besöksströmmar orsakar slitage på naturmiljön eller på upplevelsevärdena, och beslutar sig för att försöka ändra besökarnas beteende genom att dra om några stigar och förnya skyltningen för att locka besökarna till andra delar av området. Uppföljning före och efter åtgärderna kan ge besked om åtgärderna lyckats redan innan direkt effekt kan utläsas ur naturtypsuppföljning eller från enkätfrågor om besökarnas upplevelser.

Exempel 3. Ett fågeltorn kommer inom den närmaste 5-årsperioden att behöva en omfattande renovering. Genom att mäta antalet besök i tornet kan förvaltaren få ett underlag för att bedöma om det är motiverat att renovera tornet eller om det är bättre att riva anläggningen.

Exempel 4. Om besöksräkningen görs med en räknare som lagrar tidpunkter för besök kan förvaltaren också lista ut en del om besökarna genom att sammanställa när i veckan och när under dygnet besökstopparna inträffar. Det kan sedan ge vägledning i vilken typ av besöksanordningar som är viktigast att satsa på i ett område: tidiga morgonbesökare signalerar nytta av fågeltorn, eftermiddagsbesökare signalerar behov av grillplatser.

Bevarandemål

Området ska ha ett lämpligt antal besökare med hänsyn till områdets syfte och bevarandet av dess natur- och friluftslivsvärden.

Målet sätts i normalfallet på områdesnivå och innebär att förvaltaren med jämna mellanrum förväntas samla in och sammanställa data över antalet besökare i området. Målet är uppfyllt om tillräckligt aktuella uppgifter om besöksantal finns registrerade vid uppföljningstillfället.

Rekommenderade måлиндikatorer

För att göra bedömning av lämpligt antal besökare rekommenderas mätning av följande måлиндikatorer.

- I. Antalet besök under perioden T1-T2 ska ligga i intervallet N1-N2.
- II. Andelen av lederna i området som håller minst status Y ska vara X %
- III. Andelen besökare som inte störs av för många besökare eller slitage i terrängen är minst Q %
- IV. Tillstånd för naturtypen Z påverkas inte negativt av besökarnas aktiviteter i området

V. Tillstånd för den skyddsvärda arten Z påverkas inte negativt av besökarnas aktiviteter i området

T1-T2 = Månadsintervall inom vilket besöksantalet ska mätas; från och med månad T1 till och med månad T2.
N = Antal besökare efter bearbetning av rådata (efter kalibrering, etc.)
N1-N2 = Intervall inom vilket besöksantalet ska ligga. N1 och N2 är heltal 0-99 miljoner(?)
X = Procentandel av totala längden av leder som minst håller klass Y.
Y = Något av statusvärdena (i fallande ordning) 'Bra', 'Acceptabel', 'Oacceptabel', 'Fallfärdig', 'Saknas' eller 'Okänd' (från värdelista i SkötselDOS). I normalfallet 'Acceptabel'. *Gäller under förutsättning att slitage ingår som kriterium för statusklassning av "led"!*
Q = Andelen i procent av besökare som ska svara neutralt eller att de inte störts av sliten terräng eller för många besökare.

Kommentarer till målindikatorerna

Status för målindikator I mäts genom besöksräkning. Den period som besöksräkning ska genomföras under ska anges i målindikatorn för att jämförelse mellan olika uppföljningsomgångar ska kunna ske. Ofta är det opraktiskt eller oekonomiskt att räkna det totala antalet besökare i ett område under ett helt år, och ibland är det bara intressant att få reda på besöksstrycket under den känsligaste perioden eller högsäsongen i området. Beroende på vilken metod för besöksräkning som används kan det i vissa fall finnas förutsättningar att extrapolera fram antalet årsbesök i området utifrån uppgifter om antal besök under en viss period på en viss plats.

Status för målindikator II mäts genom en rapportsammanställning ut SkötselDOS. Syftet med målindikator II är att inför bedömning av måluppfyllelse få en fingervisning om ifall det förekommer oacceptabelt stort slitage på stigar och leder i området (slitage-skador är planerat att ingå som ett bedömningskriterium vid statusklassning av leder i SkötselDOS).

Målindikator III mäts med hjälp av poängberäkning ur enkät till besökare i området. Denna målindikator kan därmed endast användas i områden där enkätundersökningar genomförs.

Målindikator IV mäts med hjälp av lämplig metod för de naturtyper och/ eller arter som förekommer där besökare riskerar att orsaka slitage. Se vidare beskrivning av detta förfaringsätt i avsnitt 4.9. För att denna målindikator ska kunna användas krävs därför att art- och habitatuppföljning nyligen har genomförts och att tillståndsklassning gjorts med bedömning av orsak till ogynnsam status (orsaksklass störning/slitage, friluftsliv). I vissa naturtyper krävs det att art- och naturtypsuppföljningen valt/ väljer en målindikator som bygger på mätning av slitage i de aktuella naturtyperna. Mätningen bör göras i områden där man särskilt misstänker att påverkan (slitage) från besökare kan förekomma.

2.3.7 Bevarade upplevelser – bevarandemål nr 7

Bakgrund: Varför uppföljning av bevarade upplevelser?

Enligt miljöbalken 7 kap 4 § får naturreservat bildas för att tillgodose behov av områden för friluftslivet. Värdena för friluftslivet bör vara närmare beskrivna i syftet med

reservatsbeslutet¹⁰. Handboken för bildande och förvaltning av skyddade områden lyfter särskilt fram att ”upplevelsevärden har en central roll där olika typer av sinnesupplevelser är en viktig del”. Eftersom tillhandahållande av upplevelsevärden kan vara en viktig del i syftet med vissa skyddade områden är uppföljningen av att dessa värden består en lika viktig del i förvaltarens egenkontroll, som uppföljningen av bevarade art- och habitatvärden.

Uppföljningen är i första hand avsedd för områden där det finns upplevelsevärden angivna i beslut och skötselplan, men där det inte är möjligt (framför allt på grund av ett lågt besöksstryck) att med enkäter få reda på om besökarna känner sig nöjda med de upplevelser som området är avsett att erbjuda. I första hand är denna uppföljning därför avsedd för områden med få besökare eller mindre besöksanpassade områden. Metoden kan dock användas som ett alternativ eller ett komplement till enkät i alla områden, till exempel för att dokumentera en subjektiv upplevelse innan, under och efter en större skötselinsats.

Bevarandemål

De upplevelser området är avsett att erbjuda ska bestå.

Målet sätts på områdesnivå och uppföljningen syftar till att underlätta för förvaltaren och tillsynsmyndigheten att bedöma om de upplevelsevärden som angetts för området bibehålls över tiden.

Rekommenderade målkriterier

För att göra bedömning av bevarade upplevelser rekommenderas följande målkriterier.

- I. Minst X % av upplevelsevärdena Z ska hålla minst bevarandeklass ”Bevarad”

Z = Andelen i procent av det antal upplevelsevärden som identifierats för uppföljningsenheten och som listas i fritext ska ha minst bevarandeklass 'Bevarad'. I normalfallet 100 %.

Bevarandeklasser; i fallande ordning: 'Bevarad', 'Bevarad med anmärkning', 'Ej bevarad', 'Ej klassad' eller 'Okänd'.

Kommentarer till målkriteriet

De upplevelsevärden som ska bedömas sammanställs från beslut, skötselplaner och fastställd uppföljningsplan (eller motsvarande dokument) för området. Varje värde bedöms sedan individuellt vid fältbesök och andelen upplevelsevärden som anses bevarade jämförs med värdet som angetts målkriteriet.

Hur ofta ska uppföljning göras?

Ett lämpligt intervall för uppföljning av bevarade upplevelser är 10 % av områdena vart 6:e år, vid revidering av skötselplan, eller inför/under/efter utförandet av en åtgärd som förvaltaren särskilt vill följa upp.

2.3.8 Nöjda besökare – bevarandemål nr 8

Bakgrund: Varför uppföljning av besökarnas belåtenhet?

Att följa upp besökarnas belåtenhet i ett skyddat område bör vara en del i förvaltarens egenkontroll. Nöjda besökare ger gott renommé åt naturvårdsförvaltningen och det statliga arbetet med att skydda och förvalta natur- och friluftslivsvärden. Förändringar i

¹⁰ Bildande och förvaltning av naturreservat. Naturvårdsverkets handbok 2003:3 (2003). Avsnitt 6.4: Syftena med reservatet.

besökarnas belåtenhet kan dessutom ställas i relation till olika åtgärder som vidtagits i området. På så vis kan uppföljningsresultatet användas för att analysera om olika skötsel- eller friluftslivssatsningar gett effekt (positiv eller negativ) på besökarnas upplevelser.

En nöjd besökare betyder ofta en besökare som både haft realistiska förväntningar inför sitt besök, och som dessutom fått dessa förväntningar infriade. Andelen nöjda besökare kan på så vis vara ett övergripande mått på att förhandsinformationen om området har skapat realistiska förväntningar och att mottagandet i området (anordningar, upplevelser och tjänster) hållit god kvalitet. Om uppföljningen visar att besökarna inte är nöjda bör förvaltaren undersöka orsaken närmare, till exempel med kontroll av att anordningarna i området är hela och rena, att tillgängligheten är god, att informationen ger realistiska förväntningar och att skötselåtgärder som genomförs i området annonseras i god tid och motiveras tydligt. Kanske finns det också anledning att närmare kontrollera om det finns skillnader i belåtenhet mellan män och kvinnor, unga och gamla eller lokala och långväga besökare.

Genom att jämföra besökarnas belåtenhet med andra svar i enkäten, till exempel hur besökarna upplevt informationsanordningar och tillgänglighet, eller med uppgifter om vilka delar av området som besökts och antalet uppmätta besök kan förvaltaren finslipa prioriteringar för områdets förvaltning. Även utan statistiska beräkningar kan sådana jämförelser ge förvaltaren vinkningar om vad som kan förbättras för att öka besökarnas tillfredsställelse och känsla av att ha fått sina förväntningar uppfyllda.

Vissa uppgifter om besökarna är nödvändiga att ha för att övriga data ska kunna sammanställas och analyseras. Det är därför viktigt att samla in också annan information från besökarna än den som direkt berör belåtenhetsgraden eller upplevelsen av naturområdet. Vissa lagkrav finns också som måste tillgodoses, till exempel ska enligt 14 § förordning (2001:100) om den officiella statistiken all individbaserad officiell statistik vara uppdelad efter kön om det inte finns särskilda skäl mot detta.

Uppföljning bör göras i de områden som har många besökare eller där förvaltaren har ett stort intresse av att hålla uppsikt över hur nöjda besökarna är, till exempel innan och efter genomförande av större skötselåtgärder eller satsningar på anordningar för friluftslivet. Behovet av uppföljning av nöjda besökare torde vara störst i särskilt besöksanpassade områden, men förvaltaren kan också välja att sätta mål och följa upp nöjda besökare i mindre besöksanpassade områden. Eftersom det är svårt att dra statistiska slutsatser om antalet enkätsvar understiger 100 rekommenderas inte uppföljning av besökarnas belåtenhet i områden med få besökare.

Bevarandemål

Besökarna ska vara belåtna med sina upplevelser av området.

Målet sätts på områdesnivå och uppföljningen syftar till att underlätta för förvaltaren att identifiera vilken service besökarna uppskattar och var det finns möjlighet till förbättringar ur besökarnas perspektiv.

Rekommenderade målkriterier

För att göra bedömning av besökarnas belåtenhet rekommenderas mätning av följande målkriterier.

- I. Belåtenhetsindex för området är högre än X.
- II. Besökarna har fått sina förväntningar på Y uppfyllda till minst klass Z.

X = Nöjdindex (i intervallet 1-5 med 1 decimal) beräknat enligt avsnitt 4.5 från enkätsvar

Y = Objektsunik företeelse/upplevelse som besökaren kan ha haft förväntningar på, till exempel ett besöksviktigt naturfenomen (upplevelsen av vitsippsblomningen, förekomsten av varg, upplevelsen av raukarna) eller en attraktiv plats (besöket i naturum Trandansen, klätterväggen längs Östra leden, utsikten från Tabergs topp).

Z = Förväntansuppfyllelse: medelvärde för hur väl förväntningarna på upplevelsen av Y uppfyllts hos besökarna (i intervallet 1-5 med 1 decimal) beräknat enligt avsnitt 4.5 från enkätsvar.

Kommentar till målindikatorn

Målindikatorerna kräver att besökarna i området tillfrågas genom enkät om hur de upplevt området.

2.4 Registrering av tröskelnivå

För att bli uppföljningsbara måste målindikatorerna förses med en kvantitativ *tröskelnivå* ("minst 80 % i minst acceptabelt skick") som registreras i SkötselDOS. Tröskelnivån ska ses som ett gränsvärde som, om det uppfylls, indikerar att gynnsamt tillstånd råder.

Tröskelnivåer ska definieras genom antingen ett minimivärde, ett maximivärde eller ett intervall. De kommer att variera mellan områden beroende på områdenas unika egenskaper och förutsättningar och kan i princip ligga hur högt eller lågt som helst. Med tiden kommer tröskelnivåerna att finjusteras så att de allt bättre avspeglar bevarandemålen och syftena med områdesskyddet. Ambitionsnivåerna för tillgänglighet och informationsanordningar är naturligtvis helt olika i ett lättillgängligt och särskilt besöksanpassat område av stor betydelse för friluftslivet, jämfört med ett avlägset och otillgängligt område vars syfte är att skydda häckningsplatsen för en hotad rovfågel.

Att sätta tröskelnivåer kräver kunskap. Denna kunskap fås från basinventeringsdata, tidigare gjorda uppföljningsmätningar eller andra inventeringar av området. Ibland kan uppföljning behöva genomföras inom flera områden och under flera omgångar innan en stabil tröskelnivå kan fastställas och registreras.

Uppföljning ska ses som ett led i förvaltningens kunskapsuppbyggnad. Genom mätning av till exempel hur nöjda besökarna är går det att få kunskap om hur olika anordningar upplevs av besökarna. Sådan kunskap kan sedan vara värdefull vid planeringen av besöksmottagning i fortsättningen, också i andra områden än det undersökta.

2.5 Avgränsning av uppföljningsenheter

En uppföljningsenhet är en geografisk enhet bestående av en eller flera punkter (alternativt linjer eller ytor) där förvaltaren vill kunna göra en utvärdering av målindikatorer med vissa tröskelnivåer. I korthet anger enheten till vilken yta eller vilka anläggningar målindikatorn kopplar exempelvis på "samtliga informationstavlor i området". Uppföljningsenheten representeras av en geometri i SkötselDOS, till exempel en samling punkter som visar vilka informationstavlor som ingår i uppföljningsenheten. Uppföljningsenheter registreras och definieras i SkötselDOS. Inför första uppföljningsomgången för ett område kan detta vara en ganska stor arbetsinsats, eftersom samtliga anordningar som ska ingå i uppföljningsenheter måste identifieras och länkas till respektive uppföljningsenhet.

Inom friluftslivsuppföljningen har uppföljningsenheterna ofta den sammanslagna geometrin för de anordningar som omfattas av en viss målindikator. Exempel på sådana

uppföljningsenheter är ”Gränsmarkering”, ”Friluftsanordningar–samtliga”, ”Informationsanordningar–grupp”, ”Tillgänglighetskvalitet–klassning” och ”Entréer–samtliga”. Själva avgränsningsarbetet består i att ange vilka anordningar i SkötselDOS som ingår i respektive uppföljningsenhet. Anordningarna i en uppföljningsenhet omfattar de delar som tillsammans bildar en funktionell enhet för friluftslivet (se figur 2). En viss anordning kan ingå i flera olika uppföljningsenheter, till exempel om en parkeringsplats betjänar flera olika naturreservat. Två exempel:

- Till uppföljningsenheten ”Gränsmarkering” för ett visst naturreservat ska alla anordningar av typen gränsmarkering höra
- Till en uppföljningsenhet av typen ”Friluftsanordningar–grupp Vägvisning” hör alla de anordningar som krävs för att besökare ska hitta med bil till en viss parkeringsplats i ett visst område.

För mätning av antalet besökare kan uppföljningsenhetens geometri utgöras av antingen hela områdets geometri eller geometrin hos en mindre enhet inom området, till exempel ett visst fågeltorn eller en viss passage där besöksantalet mäts.

2.5.1 Uppföljningsenhet för friluftsvärdet: Gränsmarkeringens kvalitet

Uppföljningsenhet: Gränsmarkering. Uppföljningsenheten definieras som alla anordningar som är nödvändiga för att kunna tillhandahålla en fungerande gränsmarkering och som finns registrerade i SkötselDOS; geometrin utgörs av den samlade geometrin för alla ingående gränsanordningar (linje och/eller punktobjekt).

2.5.2 Uppföljningsenhet för friluftsvärdet: Friluftsanläggningarnas kvalitet

För uppföljning av kvalitet på friluftsanordningar finns tre (delvis överlappande) möjligheter att definiera uppföljningsenheter.

- *Uppföljningsenhet: Friluftsanordningar–samtliga.*
Definition: Samtliga anordningar för friluftslivet som hör till området (exklusive informations- och gränsanordningar som behandlas i bevarandemål 1 och 3); geometrin motsvaras av summan av samma anordningars geometri.
- *Uppföljningsenhet: Friluftsanordningar–grupp [beskrivning].*
Definition: Delmängd av anordningar tillhörande ett eller flera skyddade områden (exklusive informations- och gränsanordningar som behandlas i bevarandemål 1 och 3); geometrin motsvaras av summan av samma anordningars geometri.
- *Uppföljningsenhet: Friluftsanordningar–enkätsvar.*
Definition: Samtliga enkätsvar som berör besökarnas åsikter om friluftsanordningar i området; geometrin motsvaras av hela områdets geometri alternativt det delområde som enkäten omfattar.

I uppföljningsenheterna för bevarandemål 2 ska normalt samtliga friluftsanläggningar som finns i området, och som förvaltaren ansvarar för, räknas med. Således ingår både de anordningar som är utpekade i skötselplanen (i skötselplankarta och/eller i texten) oavsett om de ännu är byggda eller inte, och de friluftsanläggningar som eventuellt tillkommit utöver vad som finns upptaget i skötselplanen.

De enda friluftslivsanordningarna som är undantagna är gräns- och informationsanordningar (som uppföljs separat) och anordningar som funnits planerade i skötselplanen men

där förvaltaren tagit beslut om att de aldrig ska uppföras (dessa anordningar bör givetvis strykas ur kommande skötselplaner). Anordningar som endast används av förvaltaren (till exempel garage för skötselredskap eller raststugor för fältpersonal) hör inte heller till friluftslivets anordningar och ska därmed inte ingå i uppföljningen av dessa. Inte heller andra anordningar som inte är avsedda för allmänheten ska räknas med (till exempel jaktkojor och jakttorn). I praktiken finns det dock inget som hindrar att anordningar och anläggningar som hör till fastighets- och reservatsförvaltning följs upp på motsvarande sätt som friluftslivets anordningar, så länge det görs fristående från friluftslivsuppföljningen. Anordningar som ingår i entréer (utöver informationsanordningarna), till exempel toaletter, rastplatser och stigavsnitt, kan antingen enbart ingå i uppföljningsenhet för entré eller tillhöra både entréns uppföljningsenhet och någon uppföljningsenhet för friluftsanordningar.

Den först listade uppföljningsenheten (friluftsanordningar – samtliga) är lämplig i mindre besöksanpassade områden (eller områden med få anordningar) och i områden där det inte är intressant att följa kvaliteten på vissa grupper av anordningar var för sig. I detta fall innebär det att uppföljningsenheten definieras som alla anläggningar som hör till området, det vill säga alla stigar, vindskydd, soptunnor, parkeringar, broar, dass, etcetera som är till för allmänhetens tillträde och bekvämlighet i området. Informations- och gränsmarkeringsanordningar ska normalt inte ingå i uppföljningsenheten eftersom dessa funktioner följs upp separat. Anordningar som betjänar besökare till flera olika områden kan ingå i uppföljningsenheterna för alla områden som de betjänar. Om till exempel två naturreservat har en gemensam parkeringsplats och delar en viss del av en stig, kan båda anordningarna (parkeringsplatsen och stigavsnittet) ingå i uppföljningsenheterna för båda naturreservaten, se .

Den andra varianten på uppföljningsenhet (friluftsanordningar – grupp) är lämplig i särskilt besöksanpassade områden, områden med många anordningar om det är intressant att kunna skilja ut kvaliteten hos olika grupper av anordningar var för sig. Det kan till exempel vara användbart att följa upp sommarleder för sig, vinterleder för sig och samtliga vindskydd i området för sig. I dessa fall är det lämpligt att definiera uppföljningsenheter på formen ”samtliga anordningar av en viss typ” eller ”grupp av särskilt utpekade anordningar”. Ett exempel på det sistnämnda kan vara en led som förvaltaren önskar följa upp som helhet, med samtliga anordningar som hör till leden (stigavsnitt, broar, spänger, vindskydd, skyltar, båtlänningar, etcetera) som komponenter i en för leden särskilt definierad uppföljningsenhet. Genom att ta fram en uppföljningsrapport på leden går det snabbt att få reda på om leden är framkomlig från start till mål (det vill säga om samtliga anordningar håller minst status ”acceptabel”). Denna typ av uppföljningsenhet kan också användas för att följa upp ledssystem som sträcker sig mellan och över flera skyddade områden, till exempel olika avsnitt av statliga leder. Det finns inget som hindrar att förvaltaren väljer att i ett område *både* definiera en uppföljningsenhet som omfattar ”allt” *och* uppföljningsenheter som omfattar bara vissa specifika urval av anordningar.

Den tredje typen av uppföljningsenhet (enkätsvar) kan användas i de områden där besökarna erbjuds möjlighet att med enkät lämna synpunkter på sina upplevelser av friluftsanordningarna i området. Detta är i första hand aktuellt i mycket välbesökta områden.

2.5.3 Uppföljningsenhet för friluftsvärdet: Informationens kvalitet

För uppföljning av kvalitet på information finns tre alternativa (och delvis överlappande) möjligheter att definiera uppföljningsenheter.

- *Uppföljningsenhet: Informationsanordningar–samtliga.*
Definition: Samtliga anordningar som behövs för att tillhandahålla information i området; geometrin motsvaras av summan av samma anordningars geometri.
- *Uppföljningsenhet: Informationsanordningar–grupp [beskrivning].*
Definition: Delmängd av informationsanordningar tillhörande ett eller flera skyddade områden; geometrin motsvaras av summan av samma anordningars geometri.
- *Uppföljningsenhet: Informationsanordningar–enkätsvar.*
Definition: Samtliga enkätsvar som berör besökarnas åsikter om informationen i området; geometrin motsvaras av hela områdets geometri.

Att välja samtliga informationsanordningar i det skyddade området till uppföljningsenhet är lämpligt i mindre besöksanpassade områden (områden med få anordningar) och i områden där det inte är prioriterat att följa upp kvaliteten på vissa grupper av informationsanordningar var för sig. I dessa områden bedöms informationens kvalitet som helhet, alltså innefattande både informationstavlor, eventuella foldrar och annan naturvägledning. Alla anordningar som behövs för att tillhandahålla denna information ska då tas med i uppföljningsenheten (skyltar, skyltställ, folderlådor, foldrarna i sig, naturstigar med sina anordningar, etcetera). Tänk på att vissa anordningar kan tillhöra flera olika uppföljningsenheter, till exempel när en informationstavla innehåller information för besökare till flera olika områden. I de fallen ska anordningen (informationstavlan) ingå i uppföljningsenheterna för alla de områden informationstavlan betjänar.

I särskilt besöksanpassade områden och områden med många anordningar kan det vara nödvändigt att kunna redovisa kvaliteten hos olika grupper av anordningar separat, till exempel påkostade naturstigar skilt från övriga stigar och anordningar. I dessa områden är det i stället lämpligt att definiera uppföljningsenheter på formen ”samtliga anordningar som krävs för att naturstigen (etcetera) ska vara funktionell” eller ”samtliga anordningar som behöver finnas för att tillhandahålla foldrar” (givetvis inklusive foldrarna själva).

Den tredje typen av uppföljningsenhet kan tillämpas i de områden där besökarna i en enkät erbjuds att lämna synpunkter på sin upplevelse av informationen i området och i vilken grad de fått sina förväntningar uppfyllda. Detta är i första hand aktuellt i vissa mycket välbesökta områden.

Informationsanordningar som ingår i entréer hör i normalfallet både till uppföljningsenheten för informationens kvalitet i området som helhet och i uppföljningsenheten för entréer.

2.5.4 Uppföljningsenhet för friluftsvärdet: Tillgänglighet vid funktionsnedsättningar

För uppföljning av kvalitet på tillgänglighet används följande uppföljningsenheter.

- *Uppföljningsenhet: Tillgänglighetskvalitet.*
Definition: Samtliga anordningar som är utpekade att uppfylla krav på tillgänglighet; geometrin motsvaras av den sammanlagda geometrin hos samma anordningar.
- *Uppföljningsenhet: Tillgänglighetskvalitet–enkätsvar.*
Definition: Samtliga enkätsvar som berör besökarnas åsikter om tillgängligheten i området; geometrin motsvaras av hela områdets geometri.

2.5.5 Uppföljningsenhet för friluftsvärdet: Entréernas kvalitet

För uppföljning av kvalitet på entréer används följande uppföljningsenheter.

- *Uppföljningsenhet: Entréer–samtliga.*
Definition: Samtliga anordningar som ingår i samtliga entréer i området; geometrin motsvaras av summan av samma anordningars geometri.
- *Uppföljningsenhet: Entréer–enskild [beskrivning].*
Definition: Samtliga anordningar som ingår i en viss entré; geometrin motsvaras av summan av samma anordningars geometri.
- *Uppföljningsenhet: Entréer–enkätsvar.*
Definition: Samtliga enkätsvar som berör besökarnas åsikter om entréer i området; geometrin motsvaras av hela områdets geometri.

Anordningar som ingår i entréer och som inte är informationsanordningar, till exempel toaletter, rastplatser och stigavsnitt, kan antingen enbart ingå i uppföljningsenhet för entré eller tillhöra både entréns uppföljningsenhet och någon uppföljningsenhet för friluftsanordningar.

2.5.6 Uppföljningsenhet för friluftsvärdet: Lämpligt antal besökare och Nöjda besökare

För uppföljning av lämpligt besöksantal och nöjda besökare finns två (delvis överlappande) möjligheter att definiera uppföljningsenheter.

- *Uppföljningsenhet: Området - hela.*
Definition: Hela området som en enhet; geometrin för uppföljningsenheten motsvarar hela området.
- *Uppföljningsenhet: Området – del [beskrivning].*
Definition: Ett delområde av objektet eller en (eller flera) anordningar i området; geometrin för uppföljningsenheten motsvarar den/ de delområden eller anordningar som besöksräkningen eller enkätfrågorna avser. Uppföljningsenheten kan också utgöras av den eller de passagepunkter där besöksräkning ska genomföras.

Vilken eller vilka uppföljningsenheter som är lämpligast beror på vilken användning förvaltaren har av att mäta antal besökare och hur nöjda besökarna är i området som helhet eller i någon viss anordning eller passage i området (kunskap om hur mycket en led eller en toalett används kan vara viktigt för att beräkna tillsynsbehov eller relatera besöksmängd till slitage). Valet av metod för besöksräkning kan också påverka vilken uppföljningsenhet som är lämplig att välja. Det är möjligt att ha båda typerna av uppföljningsenheter i ett och samma område, men det bör då klart framgå vilken roll de olika uppföljningsenheterna (med målindikatorer) har för bedömning av om bevarandemålet är uppfyllt för området som helhet.

2.5.7 Uppföljningsenhet för friluftsvärdet: Bevarade upplevelser

- *Uppföljningsenhet: Upplevelseplats.*
Definition: Platsen eller platserna (utsiktspunkterna, skogsområdet, fjällsluttningen...) som behöver kontrolleras för att undersöka om upplevelsevärdet kvarstår;

geometrin utgörs av hela området eller en sammanställning av de platser som har särskilda upplevelsemål knutna till sig.

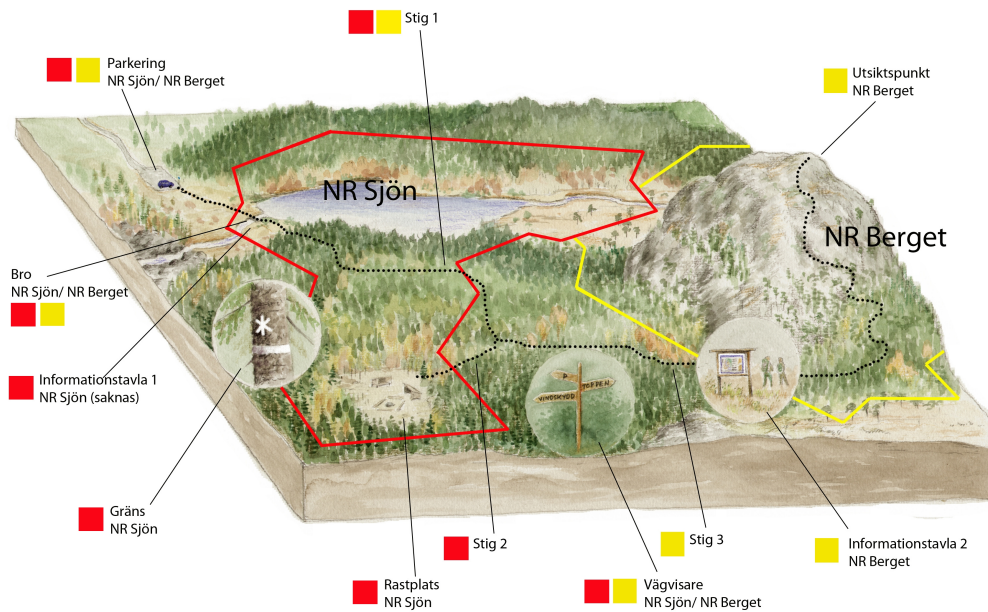
Tänk på att den plats där besökaren förväntas få sin upplevelse kan ligga utanför det område som är grund till upplevelsen. Exempel: om bevarandevärdet är ”storslagen utsikt över orörda urskogsområden” så kan uppföljningsenheten bestå både av fjälltoppen som utsikten ska upplevas från och skogsområdet som ska se orört ut.

2.6 Uppföljningsenheter på områdesövergripande nivå, ”värdetrakt”

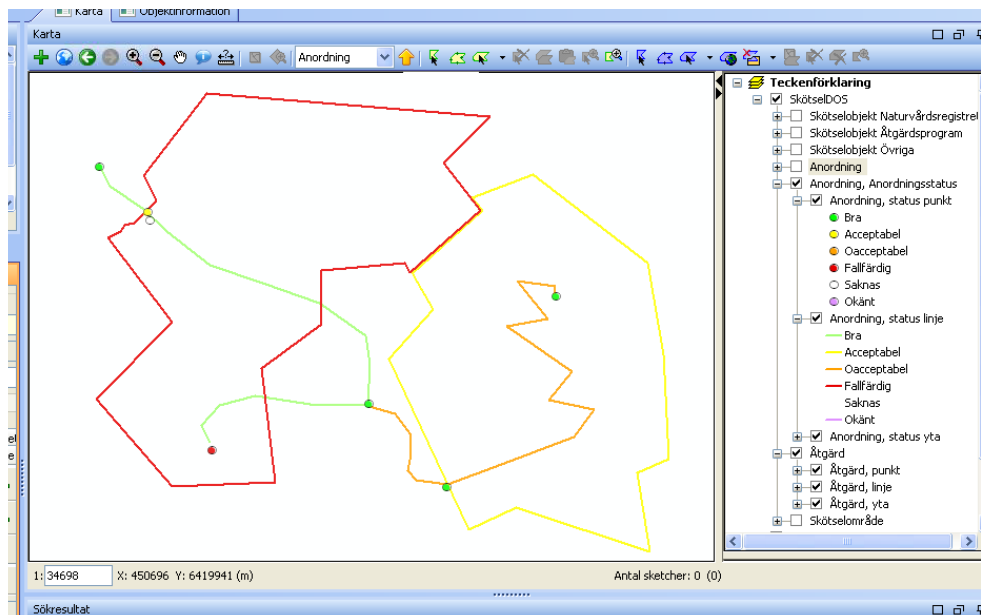
Uppföljningsmetodiken tillåter uppföljning också på högre nivå än för varje skyddat område. Det är till exempel möjligt att konstruera en uppföljningsenhet som innefattar alla friluftslivsanordningar i hela länet. Möjligheten är intressant om länsstyrelsen vill följa upp långa sträckor av (statliga) leder, som vindlar sig in i, ut ur och emellan olika skyddade områden. Genom att skapa uppföljningsenheten ”Friluftsanordningar-grupp: Kungsleden Saltoluokta-Kvikkjokk” och låta den omfatta alla ledavsnitt, broar, vindskydd och annat som behöver vara i acceptabelt skick för att leden som helhet ska kunna betraktas som funktionell, så går det snabbt att ställa en fråga till uppföljningssystemet för att få reda på hela ledens status. I ett fall som detta kan uppföljningsenheten alltså innefatta anordningar som också hör till flera olika skyddade områdens ”egna” uppföljningsenheter.

2.7 Avgränsning av ”uppföljningsytor” där efterkontroller ska genomföras

Om uppföljningen visar att uppfyllandet av bevarandemål är oacceptabelt för ett område finns det, på samma sätt om vid uppföljning av bevarandemål för arter och naturtyper, möjlighet att definiera tillfälliga uppföljningsenheter, så kallade ”uppföljningsytor” (som kan vara punkter eller linjer också) för delar av området. Till exempel kan man lyfta ut den grupp anordningar eller den gränssträcka som inte når bra status (eller som har status ”saknas” eller ”okänt”) till en egen uppföljningsyta och följa denna separat (det vill säga utan att följa upp hela den ursprungliga uppföljningsenheten) till dess att anordningarna är i bra skick (till exempel genom att ha blivit uppförda eller fältkontrollerade (till exempel gått från ”okänt” till ”acceptabel”). Förfaringssättet kan också tillämpas för ett mindre urval av frågor i en enkät, till exempel om man bara är intresserad av att följa om informationssatsningar leder till att besökare i allt mindre grad störs av ”dålig information”. När uppföljning sedan visar att bevarandemålet är uppfyllt för den tillfälliga uppföljningsenheten slås anordningarna (enkätfrågorna) åter ihop med den ordinarie uppföljningsenheten.

Figur 2. Avgränsning av uppföljningsenheter inom uppföljning av friluftsliv. Figuren visar ett landskap med två naturreservat ("Sjön" och "Berget") som har både gemensamma och enskilda anordningar för friluftslivet. Anordningar med röd markering hör till Sjön och anordningar med gul markering hör till Berget. Anordningarna Parkering, Stig 1, Bro och Vägvisare är anordningar som är gemensamma för båda reservaten, och de ingår följaktligen i uppföljningsenheter för båda reservaten. För reservatet Sjön är det lämpligt att arbeta med tre uppföljningsenheter för bevarandemål som mäts med SkötselDOS-rapport: 1) "Gränsmarkering" – i figuren endast en anordning med namnet Gräns; 2) "Informationsanordningar-samtliga" – i figuren endast den (ännu inte uppförda) Informationstavla 1; 3) "Friluftsanordningar-samtliga" –, det vill säga alla anordningar som hör till Sjön utom de anordningar som hör till gränsmarkering eller information. Illustration: Peter Larsson, grafisk bearbetning: Jens Mattsson.

Figur 3. Anordningarna som färgkodats i SkötselDOS utifrån vilken status de har. Det är denna information som uppföljningsrapporterna sammanställer, område för område, baserat på vilket tröskelvärde man angivit i måлиндikatorn. Notera att informationstavlan för reservatet Sjön ännu inte är uppförd och därför är registrerad som "saknas" i SkötselDOS.

2.8 Fördelning av uppföljningsinsatserna i tid

Det är länsstyrelsen som ska avgöra hur ofta uppföljning av besökare och friluftsliv ska genomföras. Uppföljningsinsatserna bör vara väl avvägda både mot vilket behov av information som behövs för förvaltningen av ett visst naturreservat och vilken ambitionsnivå som är lämplig sett över hela länet, i avvägning mellan olika skyddade områden.

Rekommenderad frekvens för uppföljning av olika parametrar för friluftslivet framgår av tabell 2. I de flesta fall rekommenderas ett uppföljningsintervall på 6 år. I områden med särskilt högt besöksstryck eller där det är extra viktigt för besökarnas säkerhet att anordningarna är i gott skick kan givetvis förvaltaren bestämma sig för att ha ett tätare intervall. För uppföljning av bevarade upplevelser rekommenderas att 10 % av områdena ska inventeras vart 6:e år, det vill säga en omdrevsfrekvens på 60 år i varje enskilt område. Väljer man att arbeta med så långa uppföljningsintervall är det givetvis viktigt att länsstyrelsen planerar uppföljningsarbetet långsiktigt.

2.9 Samordning

För att göra uppföljningen så effektiv som möjligt bör arbetet genomföras i nära samarbete med respektive områdes förvaltare och länens naturbevakare. Det är framför allt viktigt att involvera fältpersonalen i förberedelserna inför uppföljningen, så att de har chans att i god tid planera in statuskontroll, tillsyn och rapportering till SkötselDOS av de anordningar och områden som ligger närmast i tur för uppföljning. Flera av uppföljningsmetoderna bygger på data som samlas in i det dagliga arbetet med anläggningstillsyn och naturskötsel.

Samordning mellan uppföljning av målbildindikatorer som ingår i denna manual

Uppsättning, underhåll och avläsning av besöksräknare kan samordnas med fältarbetet med enkäter (tömma svarslådor; fylla på med nya enkäter och pennor, etcetera) och med ordinarie fältarbeten inom reservatsförvaltningen.

Samordning med övrig uppföljning, miljöövervakning och statistikprogram för friluftsliv

Vissa arbetsuppgifter inom uppföljning av friluftslivsvärden kan samordnas med andra uppdrag. Om fältpersonal inom uppföljning och övervakning av natur och miljö har uppdrag i anslutning till områden där enkätundersökningar genomförs kan de till exempel vara behjälpliga med att lägga ut eller samla in enkäter.

Om det nationella statistikprogrammet för friluftsliv¹¹ kommer igång är det angeläget att samordna detta med friluftslivsuppföljningen, särskilt då det handlar om att samla in uppgifter om besökare i skyddade områden.

---

¹¹ Statistikprogram för friluftslivet – ett förslag. Naturvårdsverkets rapport 5975 (2009).

3 Förberedelse och genomförande av årets uppföljningsinsatser

Denna del av planeringsarbetet innefattar länsstyrelsernas årliga plan över uppföljningsaktiviteter. Arbetsgången är som följer:

- Analys av årets uppföljningsplan, vilket sker genom utdrag från SkötselDOS där alla uppföljningsåtgärder som är planerade att utföras under året finns registrerade. (3.1)
- Analys om samordning kan ske med miljöövervakning, reservats- och fastighetsförvaltning och nationellt statistikprogram för friluftslivet.
- Analys av budgetutrymmet och om prioritering av uppföljningsinsatser måste ske.
- Samordning/genomgång av befintliga uppföljningsdata som finns tillgängliga, för att analysera vilka fältinsatser som behövs.

3.1 Analys av årets uppföljningsplan – samordning och prioritering

Uppföljningsåtgärder som är planerade att utföras under året och som finns registrerade i SkötselDOS analyseras. Möjligheter till samordning med andra verksamheter inom länsstyrelsen ses över i syfte att minimera restid och samutnyttja personalresurser. Om budgetutrymmet för året är begränsat bör prioritering av uppföljningsåtgärderna ske. Den uppföljning som prioriteras bör vara i områden som kan misstänkas ha ogynnsamt tillstånd. Om planerade uppföljningsåtgärder flyttas till annat år ska nytt datum för uppföljning registreras i SkötselDOS.

3.2 Analys av befintliga uppföljningsdata

Innan uppföljningsåtgärder genomförs bör en analys göras av om befintliga data ger tillräcklig information för uppföljning av målindikatorerna. För uppföljning av friluftsliv innebär detta att:

- Kontrollera att ”Status” och ”Tillgänglighet” finns registrerat i SkötselDOS för alla anordningar som ska ingå i uppföljningen och att datum för dessa uppgifter inte är för gamla (max 6 år). Om uppgift för Status eller Tillgänglighet saknas eller är för gammal måste uppgifterna i SkötselDOS uppdateras med fältkontroll eller sättas till ”Okänd”. Denna uppdatering genomförs normalt utanför uppföljningsarbetet eftersom det förutsätts ingå i det ordinarie arbetet med skötsel och förvaltning av skyddad natur.
- Kontrollera gentemot skötselplaner, uppföljningsplan (etcetera) att samtliga anordningar som är planerade för ett område finns registrerade i SkötselDOS (de som är planerade men inte byggda registreras med status ”saknas”).

- Kontrollera att de uppföljningsenheter som ska användas är korrekt definierade i SkötselDOS. Undersök särskilt om anordningar som ska ingå i uppföljningsenheter tillkommit eller bortförts från skötsel/uppföljningsplaner sedan förra uppföljningen.
- Kontrollera gentemot uppföljningsplan att korrekta målindikatorer för de områden som ska följas upp finns registrerade i SkötselDOS.
- Kontrollera att korrekta upplevelsevärden från beslut, skötsel- och uppföljningsplaner finns angivna i SkötselDOS inför framställning av inventeringsblanketter för de områden där detta ska kontrolleras i fält.
- Kontrollera att senaste upplagan nationella riktlinjer för nationalparksentréer och eventuella områdesspecifika program för entréer finns tillgängliga för att utgöra underlag till fältkontroll i de områden där detta är aktuellt.

3.3 Genomförande

Genomförandefasen innehåller följande moment som ska utföras av länsstyrelsen innan mätningar enligt de metoder som beskrivs i avsnitt 4 genomförs:

- Bemanning och eventuell upphandling av inventerare (3.3.1)
- Utbildning av inventerare (3.3.1)
- Val av plats för mätning (3.3.2)
- Sammanställning av indata (3.3.3)

3.3.1 Bemanning, utbildning och kalibrering

Uppföljningsarbetet involverar många personalgrupper: länsstyrelsernas administratörer, tillfälligt anställd fältpersonal, konsulter med flera. För att resultatet av mätningarna i uppföljningen skall hålla god kvalitet krävs att de personer som arbetar med uppföljningen känner målsättningen med mätningarna och varför man valt den mätmetod som används.

Uppföljningsadministratörerna på länsstyrelserna bör ha:

- Grundläggande kunskaper i ArcView eller ArcGIS för att kunna skriva ut fältkartor och digitalisera ytor (skärmdigitalisering).
- Goda kunskaper i SkötselDOS för att kunna registrera och hantera anordningar och uppföljningsenheter, inklusive registrering av målindikatorer med tröskelnivåer, samt goda kunskaper i hur besöksenkäter sammanställs och hanteras i SkötselDOS.

De inventerare som upphandlas (eller anställs) av länsstyrelserna bör ha tillräckliga förkunskaper, så att de efter genomgången intern utbildning klarar nedan listade kunskapskrav. Länsstyrelserna bör ställa krav på att alla inventerare varje år genomgår antingen grundutbildning (för nya inventerare) eller kalibreringsutbildning (för erfarna inventerare). Kalibreringsutbildningar är ett sätt att få inventerare att utföra metoder på samma sätt, och att minska variationen som beror på inventeraren i resultatet. Det senare är mycket viktigt då det från art- och naturtypsuppföljningen visat sig att inventerare som

inte kalibrerat sig får mycket olika inventeringsresultat. Efter utbildning bör inventerarna ha följande kunskaper:

- Ha förstått systemet med uppföljning av målkriterier och syftet med uppföljning
- Tillräcklig kunskap om den inventeringsmetodik som ska användas för att kunna påbörja inventering utan handledning.
- Tillräcklig kunskap i att använda utrustningen (inklusive besöksräknare med tillbehör) på ett tillförlitligt sätt utan handledning.
- Tillräcklig kunskap för att kunna hantera montering, tillsyn och nedmontering av enkätlådor,
- Tillräcklig kunskap för att kunna göra väl avvägda bedömningar av entréernas kvalitet och utformning, samt bevarandet av de friluftslivsupplevelser som området är avsett att skydda.
- Kunna orientera sig med GPS, använda papperskartor, handdator och kompass utan handledning.
- Kunna samla in data i fältdatorer och tanka över dessa data i centralt datalager (VIC-natur).

3.3.2 Val av plats för mätning

Friluftslivsuppföljningen genomförs på områdesnivå och är till stora delar en så kallad totaluppföljning där stickprovmetoden inte används. I vissa fall bör man inför genomförande i fält specificera till vilka delar av området inventeringen ska riktas. Detta är särskilt viktigt vid uppföljningsmetoder som inkluderar enkäter (enkätlådornas placering), besöksräknare och fältbesök för uppföljning av kvalitet på entré och bevarade upplevelser.

3.3.3 Sammanställning av indata från VIC-natur

Innan fältinsatser eller annan typ av datainsamling sker, ska så kallade indata levereras till utförarna av uppföljningen. Indata hämtas oftast från SkötselDOS. I nedan listas vilka indata som behövs för olika typer av uppföljning och var informationen hämtas. Som regel består indata av målkriterier och uppföljningsenheter som hämtas från SkötselDOS. Ibland ställs också krav på indata i form av data från tidigare uppföljning.

Checklista över obligatoriska indata

För att kunna komma igång med uppföljningen redovisas i tabell 3 en checklista över vilket material som tas fram av uppdragsgivaren (länsstyrelsen) inför uppföljning (så kallat ”indata”). Beroende på var uppföljningen ska utföras kommer det att finnas olika underlag. Målet är självklart att använda det bästa möjliga regionala/lokala underlag som existerar. Tabellen ska ses som ett komplement till de utförligare beskrivningarna av inventeringsmetoderna som återfinns i kapitel 4.

Tabell 3. Obligatoriska indata som sammanställs av länsstyrelsen inför uppföljning.

Indata	Kopplade data	Datakälla
Indata som är gemensamt för alla metoder/målindikatorer		
Målindikatorer för det skyddade området	Tröskelnivå och mått	SkötselDOS
Lista över de områden som ska följas upp	Områdesnamn i klartext	
Grundkarta, med avgränsning av uppföljningsenheter i utskrivet och/eller digitalt format	Geometrier, beskrivningar av uppföljningsenheter, ID för de anordningar som ingår i uppföljningsenheterna	SkötselDOS
Indata för besöksenkäter		
Uppgifter om vilka frågor som ska ingå i enkäten	Vilka delfrågor som ska ingå, till exempel vilka entréer eller platser besökaren ska få tycka till om	SkötselDOS
Eventuell karta som bilaga till enkäter. I vissa fall kan karta behövas för att förklara för besökarna vilka platser eller anordningar de ska tycka till om	De platser/anordningar som behöver markeras på kartan; identifieras med samma namn i enkäten som i kartan	SkötselDOS
Säsong för enkätundersökning		SkötselDOS
Frekvens för tillsyn (utläggning och insamling av enkäter)	Antal enkäter som ska distribueras	SkötselDOS
Enkätlådornas placering		SkötselDOS
Indata för Bevarandemål 1: Gränsmarkeringens kvalitet		
Status för anordningar som hör till uppföljningsenheten	ID för anordningarna; statusdatum får inte vara äldre än 6 år	SkötselDOS: Anordning-Status
Uppgift om längd på land för anordningar som har linjegeometri		SkötselDOS
Uppgift om antal för anordningar som är punktgeometrier		SkötselDOS
Indata för Bevarandemål 2: Friluftsanläggningarnas kvalitet, Bevarandemål 3: Informationens kvalitet		
Status för anordningar som hör till uppföljningsenheten	ID för anordningarna; statusdatum får inte vara äldre än 6 år	SkötselDOS: Anordning-Status
Indata för Bevarandemål 4: Tillgänglighet vid funktionsnedsättningar		
Status för anordningar som hör till uppföljningsenheten	ID för anordningarna; statusdatum får inte vara äldre än 6 år	SkötselDOS: Anordning-Status
Tillgänglighet för anordningar som ingår i uppföljningsenheten	ID för anordningarna; tillgänglighetsdatum får inte vara äldre än 6 år	SkötselDOS: Anordning-Tillgänglighet
Indata för bevarandemål 5: Entréernas kvalitet		
Status för anordningar som hör till uppföljningsenheten	ID för anordningarna; statusdatum får inte vara äldre än 6 år	SkötselDOS: Anordning-Status
Uppgift om vilka punkter i Naturvårdsverkets generella riktlinjer och/eller det enskilda områdets program som ska kontrolleras i fält. Inkluderar hänvisning (till exempel "nationella riktlinjer" + årtal) och kvalitetskravet i klartext, så som det är formulerat i det dokument från vilket det hämtats		SkötselDOS, nationella riktlinjer, områdesspecifikt program
Tillgänglighet för anordningar som ingår i uppföljningsenheten	ID för anordningarna; tillgänglighetsdatum får inte vara äldre än 6 år	SkötselDOS: Anordning-Tillgänglighet

Indata	Kopplade data	Datakälla
Uppgifter om händelser som kan ha påverkat entréns kvalitet: skötselåtgärder, byggnationer, reparationer, dispenser, jordskred, stormar, översvämningar, ändrade föreskrifter eller skötselriktningar; klagomål från allmänheten, etc.		SkötselDOS: naturvårdsan-teckningar; länsstyrelsens och kommunernas diaries/-arkiv; naturvårdsvaktens dagböcker, etc.
Uppgifter från tidigare bedömningar		SkötselDOS
Indata för bevarandemål 6: Lämpligt antal besökare		
Uppgift om när och var eventuell besökarräkning ska göras.		SkötselDOS
Uppgift om ifall art- och habitatuppföljningen har rapporterat slitage på grund av besökare.		SkötselDOS
Uppgift om vilka arter och naturtyper som ska kontrolleras med avseende på slitage	Framgår av målindikatorn	SkötselDOS
Uppgift om vilka metoder som ska användas för kontroll av slitage i respektive naturtyp eller för respektive art		
Indata enligt den/de metoder som ska användas om arter eller naturtyper ska inventeras med avseende på slitage		Se respektive manual/metod!
Indata för bevarandemål 7: Bevarade upplevelser		
Uppgifter om vilka upplevelsevärden som ska kontrolleras, när på året de kan kontrolleras och karta över var de kan kontrolleras i fält. Inkluderar hänvisning (till exempel "skötselplan" eller "uppföljningsplan" + årtal) och upplevelsevärdet i klartext, så som det är formulerat i det dokument från vilket det hämtats		SkötselDOS; skötselplaner, uppföljningsplaner, bevarandeplaner etcetera.
Uppgifter om händelser som kan ha påverkat upplevelsevärdet: skötselåtgärder, byggnationer, reparationer, dispenser, jordskred, stormar, översvämningar, ändrade föreskrifter eller skötselriktningar; klagomål från allmänheten, etc.		SkötselDOS: naturvårdsan-teckningar; länsstyrel-sens/kommunernas diaries/-arkiv; naturvårdsvaktens dagböcker, etc.

Indata för metoden SkötselDOS-rapporter

För att kunna generera ”SkötselDOS-rapporter” för uppföljning av status och tillgänglighet krävs att status och tillgänglighet för de anordningar som ingår i årets uppföljning finns registrerat i SkötselDOS. Dessa uppgifter får inte vara äldre än 6 år för att uppföljning ska kunna genomföras, annars klassas status som okänd. Förvaltaren bör därför i god tid få reda på i vilka områden uppföljning ska genomföras för att hinna planera anläggningstillsyn och eventuell uppdatering av uppgifter om anordningarnas status och tillgänglighet innan rapporten genereras. Vid registrering av skick och tillgänglighet för olika anordningar i SkötselDOS ska de definitioner som finns i faktarutorna 1-2 nedan användas.

Faktaruta 1: Med **status** avses i SkötselDOS det skick en Anordning befinner sig i. Status bedöms efter bästa förmåga utifrån en sexgradig skala som till stora delar bygger på de skalor som användes vid basinventeringen av friluftsanordningar och som tar hänsyn till hur långt in i framtiden åtgärder troligtvis behöver genomföras för att sätta anordningen i bra skick. Fältpersonal kan därmed ange status på ett sådant sätt att det blir möjligt för den som planerar åtgärder att utgå från status vid prioritering av åtgärder mellan olika år. Observera att statusen "saknas" ska användas både för en anordning som *finns angiven i en skötselplan men ännu inte uppförts* och för anordningar som *funnits men "försvunnit"*. Det är på så vis möjligt att, i samband med att en skötselplan för ett nytt reservat beslutas, lägga upp alla planerade anordningar i SkötselDOS (med status "saknas") och därefter planera in byggandet av anordningarna som åtgärder kopplade till respektive anordning. Definitionen för de olika statuskategorierna kan växla något beroende på hur komplicerad anordning eller anläggning som avses. I "standardfallet" gäller tills vidare följande definitioner:

- Bra** Anordningen är i toppskick, hel och säker. Reparationer eller uppförande förväntas inte behövas de närmaste 5 åren; anläggningen är endast i behov av driftåtgärder.
- Acceptabel** Anordningen är inte i toppskick, men hel och säker. Vissa reparationer och underhållsåtgärder kommer att behövas 2-4 budgetår in i framtiden.
- Oacceptabel** Anordningen behöver ses över eller repareras under innevarande budgetår.
- Fallfärdig** Anordningen kan inte repareras utan måste bytas ut.
- Saknas** Anordningen är ännu inte uppförd (eller har "försvunnit").
- Okänt** Anordningens status är okänd (till exempel för att den inte besökts på länge).

Faktaruta 2: Med **tillgänglighet** menas en bedömning av om anordningen uppfyller de kriterier för anpassning till funktionsnedsättningar som förvaltaren, i sin länsplan för tillgängliggörande av skyddade områden¹², definierat för olika typer av anordningar. Följande klasser och definitioner kan i dagsläget användas för registrering av tillgänglighet hos anordningar i SkötselDOS:

- Godkänd** Anordningen uppfyller de krav på tillgänglighet som anges i senast fastställda länsplan för tillgänglighet eller i nationella rekommendationer.
- Godkänd med anmärkning** Anordningen uppfyller till övervägande delen de krav på tillgänglighet som anges i senast fastställda länsplan eller i nationella rekommendationer. De brister som finns är av sådan karaktär som kan accepteras utifrån förutsättningarna på platsen, till exempel att lutningen på en ramp är något brantare än rekommenderat på grund av att terräng och reservatsföreskrifter inte tillåter en annan lösning. Bristerna (= anmärkningarna) ska vara dokumenterade.
- Underkänd** Anordningen uppfyller **inte** de krav på tillgänglighet som anges i senast fastställda länsplan för tillgänglighet eller i nationella rekommendationer.
- Ej klassad** Anordningen behöver inte uppfylla några andra krav på tillgänglighet än vad som krävs för personer utan funktionsnedsättningar.
- Okänd** Uppgift om tillgänglighet saknas för anordningen.

Indata för metoden enkätundersökning

Första steget vid en enkätundersökning är givetvis att ta fram den enkät som ska användas. Även om huvudfrågorna som ska ingå i enkäten är standardiserade (se Bilaga 1. Besökarenkät) måste varje enkätundersökning trimmas till sitt område genom att delfrågorna anpassas med de ort- och anordningsnamn som finns i området, de eventuella områdesspecifika friluftaktiviteter och upplevelser besökaren ska bedöma, vilka anordningar som ska tas upp för bedömning, etcetera. Denna områdesanpassning görs (trots namnet) samlat för *alla* objekt i ett län som ska följas upp med enkätfrågor till besökare. Ett lämpligt tillfälle är i samband med att den övergripande uppföljningsplanen tas fram. Då bör alla enskilda platser (och anordningar) som enkäterna särskilt ska ta upp

¹² Om länsplan för tillgängliggörande av skyddade områden finns; en sådan kan vara upprättad enligt till exempel förordning (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken eller Boverkets föreskrifter och allmänna råd (BFS 2003:19 - HIN 1) om undanröjande av enkelt avhjälpna hinder till och i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser.

sammanfattas och skickas till datavärden för SkötselDOS (Metria) för gemensam registrering i den länsspecifika lista med uppföljningsparametrar som länet sedan, i SkötselDOS, kan välja enkätfrågor ur¹³. Enkäterna framställs med hjälp av SkötselDOS för att numreringen av frågor och delfrågor ska överensstämja med de anordningar som ingår i respektive uppföljningsenhet och för att de index och medelvärden som ska beräknas kopplar till rätt frågor och delfrågor.

3.4 Kostnader och tidsåtgång

Tidsåtgången för uppföljning av friluftsliv för ett objekt kan variera stort beroende på vilken omfattning uppföljningen har. Om uppföljningsprogrammet endast omfattar rapporter ur SkötselDOS kan åtskilliga objekt hinnas med på en arbetsdag, men om besöksräkning, enkäter och fältkontroll av både entréer och bevarade upplevelser ska göras kan den sammanlagda tiden överstiga en arbetsvecka per objekt.

Saknas erfarenhet av hur lång tid det tar att inventera enskilda områden och uppföljningsenheter med en viss metod kan tabell 4 användas för att beräkna tidsåtgången. För att spara tid kan flera moment med fördel utföras samtidigt. Tidsåtgången för transport mellan provpunkter (till exempel mellan platser där upplevelsevärden ska bedömas) beror på uppföljningsenhetens storlek och om terrängen är lätt- eller svårgången. Normalt bör man räkna med att gånghastigheten uppgår till minst 2 km per timme, inklusive tid för kartläsning och/eller GPS-navigering.

Dessutom tillkommer:

- Transporter
- Inmatning av data från blanketter i det fall handdator inte används (cirka 4 timmar per uppföljningsenhet).
- Sammanställning, analys och rapportering

Om uppföljningsenheten/provpunkten ligger avsides i området får man ta hänsyn till om transporten kräver extra utrustning och tid. Inventeringar i kustmiljö eller i anslutning till sjöar och vattendrag kan kräva tillgång till båt, en extrakostnad som måste tas med vid beräkningen av uppföljningens budget.

Tabell 4. Beräknad tidsåtgång för arbetsmoment ingående i manualen. Tiderna är en preliminär uppskattning och har inte verifierats med fältförsök. Alla tider är exklusive restider.

Metod/moment	Tidsåtgång/moment	Antal prov/objekt	Total tidsåtgång per objekt
Rapport ur SkötselDOS	10 minuter/målindikator	5	1 timme
Enkätundersökning	8 dagar per område (inkluderar förberedelser,	1	64 timmar

¹³ Jämförbart med hur registreringen av typiska arter fungerar. Ett exempel på ett områdesspecifikt frågealternativ är ”upplevelsen av utsikten från Tabergs topp”. Även om denna enkätfråga kommer att vara valbar i länets samtliga reservatsenkäter kommer den givetvis bara att vara intressant att ta med i en enkät för naturreservatet Taberg.

	upptryckning av enkät, uppsättning av lådor, tillsyn av enkätlådor, insamling och inmatning av enkätsvar)		
Besöksräkning	16 timmar per räknare per område per besökssäsong (inkluderar montering, tillsyn och efterarbete)	2	32 timmar
Fältkontroll av entré	3 timmar förberedelser och efterarbete per område + 2 timmar fältarbete per entré	2	7 timmar
Inventering av upplevelser	1 dag förberedelser och efterarbete per område + 1 fältdag per område	1	16 timmar

3.5 Andra förutsättningar

De delar av uppföljningsarbetet som endast innefattar sammanställning av data ur SkötselDOS kan bedrivas året runt. Besökarundersökningarna (besöksräkning och enkäter) bör förläggas till de tider på året som är mest intressanta ur besökssynpunkt, till exempel högsäsong. Lämplig tidpunkt för inventering av bevarade upplevelser (i fält) beror på vilka upplevelser som ska kontrolleras (upplevelsen av en artrik blomsteräng i januari kan bara jämföras med upplevelsen av en skoterled i juli).

En förutsättning för uppföljning av friluftslivets anordningar är att de finns registrerade i SkötselDOS. Dessutom krävs att SkötselDOS kontinuerligt hålls uppdaterat med data om anordningarnas status (det vill säga om enskilda fågeltorn, stigavsnitt, informationstavlur med mera är i bra eller dåligt skick eller rentav saknas) och eventuella tillgänglighet för personer med funktionsnedsättningar. Om statusdata saknas eller är äldre än 6 år måste SkötselDOS först uppdateras innan uppföljning kan genomföras.

3.6 Checklista över utrustning

Utrustning

- Säkerhetsutrustning vid fältarbete: första hjälpen-utrustning, mobiltelefon, kompass
- Handdator (med extrabatterier) alternativt fältprotokoll utskrivna på våtstarkt papper för inventering av entréer och bevarade upplevelser
- Kamera
- Vattenfasta pennor
- Metodbeskrivningar, checklistor, beslut, skötselplaner och program för entréer
- Utskrivna enkäter (om enkäter ska användas i området)
- Enkätlådor (om enkäter ska användas i området) med verktyg och tillbehör för att montera och demontera lådorna
- Besöksräknare (om besöksräkning ska genomföras i området) verktyg och tillbehör för att montera och demontera räknarna (se användarhandbok för respektive räknare)

Programvaror

- Tillgång till VIC-natur: SkötselDOS (kräver datorplats med tillgång till länsstyrelsernas eller Naturvårdsverkets datanätverk)

Litteratur

- Besökarstudier i naturområden – en handbok. Rapport 3/2005, Skogsstyrelsen.
- Besökarundersökningar i naturområden – en vägledning baserad på erfarenheter från de nordiska och baltiska länderna. Naturvårdsverket 2007.
- Tillgång till naturen för människor med funktionshinder. Rapport 2/2005, Skogsstyrelsen.
- Räkna friluftslivet – en vägledning i användningen av elektronisk radoräknare Radio Beam. Naturvårdsverket 2005.
- Räkna friluftslivet 2 – en vägledning i användningen av IR-räknare och tramp-räknare. Naturvårdsverket 2006.
- Statistikprogram för friluftsliv – ett förslag. Naturvårdsverket 2009.
- Aktuella handledningar/handböcker för besiktning och statuskontroll av anordningar och anläggningar i skyddade områden.
- Aktuella handledningar/handböcker för bedömning av tillgänglighet för personer med funktionshinder.
- Aktuella riktlinjer och checklistor för entréer i skyddade områden:
<http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-5633-6.pdf>
samt
http://www.naturvardsverket.se/upload/04_arbete_med_naturvard/Skydd_och_skotsel_vardefull_natur/vagledning/Checklista_entreer_riktlinjer_070425.pdf

4 Metoder för uppföljning

I detta kapitel beskrivs vilka metoder som skall användas för uppföljning av de målkategorier som presenteras i denna manual. Här beskrivs hur metoderna ska genomföras i fält och hur metoder som beskrivs i andra publikationer (metoderna besöksräkning och enkätstudie, avsnitt 4.3) ska tillämpas. En bakgrund ges till varför målkategorierna är viktiga att följa upp, hur målet bör formuleras på naturtypsnivå och vilka metoder som bör användas för uppföljning.

De standardiserade bevarandemålen och målkategorierna för friluftsliv beskrivs i kapitel 2.3 och finns också sammanfattade i tabell 2.

4.1 Översikt över metoder för uppföljning på områdesnivå

Följande huvudtyper av metoder är aktuella för uppföljning av friluftsliv i skyddade områden:

- **SkötselDOS-rapport.** Uppföljning av *anordningar* (till exempel gränsmarkering, informationstavlor, rastplatser, vindskydd, vandringsleder och fågeltorn) består huvudsakligen i att låta förvaltningsdatabasen SkötselDOS göra en automatisk sammanställning (rapport) av de uppgifter om status och tillgänglighet som sedan tidigare finns insamlade och registrerade.
- **Enkät till besökare** används för uppföljning av besökarnas *åsikter*
- **Besöksräkning** används för uppföljning av besökarnas *antal*
- **Fältkontroll av entré, Inventering av upplevelser, samt Slitage på naturtyper art** används för uppföljning av *kvalitet på entré och bevaradeupplevelser*

För målkategorier inom de flesta bevarandemålen rekommenderas uppföljningsmetoderna ”SkötselDOS-rapport” och/eller ”enkät”. SkötselDOS-rapport är en ”automatiskt” genererad sammanställning av befintliga data ur SkötselDOS, medan enkät är en metod som kräver att en frågenkät delas ut till besökare i området. För målkategorier inom målen för entréernas och upplevelsevärdenas kvalitet används fältkontroll mot olika checklistor. De metoder som rekommenderas till respektive bevarandemål och målkategori är sammanfattade i tabell 2.

Inmatningsstöd av typen hand/fältdator bör alltid användas när sådan finns (i dagsläget finns inget hand/fältdatorstöd utvecklat för uppföljning av friluftsliv). Datavärd är Metria och materialet är tillgängligt i SkötselDOS.

Supportfunktion för metoder som finns i denna manual finns hos Naturvårdsverket. För kontaktuppgifter se Naturvårdsverkets hemsida → uppföljning av skyddade områden.

4.2 Instruktion för hantering av indata i ”fältsmomentet”

Avgränsning av uppföljningsenheter och utläggning av linjer och provpunkter (till exempel var i ett område besöksräknare ska placeras eller olika upplevelsevärden kan bedömas) görs som regel i förväg av länsstyrelsens personal. En lista med obligatoriska

indata finns i tabell 3. Om handdator och GPS används kan det finnas indata som ska tankas in i dessa.

4.3 Andra manualer som ska användas tillsammans med denna manual

De praktiska och fältmässiga förhållandena kring att räkna besökare och genomföra enkätundersökningar beskrivs inte närmare i denna manual eftersom detta är väl dokumenterat på annat håll. Den som ska utföra dessa delar av uppföljningsarbetet bör därför läsa och förstå de ingående beskrivningar som finns i framför allt Naturvårdsverkets publikation ”Besökarundersökningar i naturområden”. Undersökning av om besökarna orsakar slitage eller störning på naturtyper eller arter görs med någon av de metoder för detta som finns i den eller de naturtyps- eller artuppföljningsmanualer som är tillämpbara på den plats där slitage kan förekomma. Den som ska arbeta med besöksräkning, enkäter eller slitage måste därför sätta sig in i den litteratur som redovisas i tabell 5.

Tabell 5. Undersökningstyper eller metodbeskrivningar som används tillsammans med denna manual.

Undersökningsmetod	Referens	Datum	Tillägg
Enkätundersökningar	Kajala, L. et al (2007): Besökarundersökningar i naturområden – en vägledning baserad på erfarenheter från de nordiska och baltiska länderna. Naturvårdsverket, Stockholm.	2007	Enkätfrågor något modifierade för att passa uppföljningen, se Bilaga 1. Besökarenkät i denna manual.
Besöksräkning	Kajala, L. et al (2007): Besökarundersökningar i naturområden – en vägledning baserad på erfarenheter från de nordiska och baltiska länderna. Naturvårdsverket, Stockholm.	2007	Praktiska tips för fältarbetet finns också i Naturvårdsverket (2005): Räkna friluftslivet och Naturvårdsverket (2006): Räkna friluftslivet 2.
Slitage	Senaste versionen av manualer för uppföljning av de naturtyper och arter som misstänks påverkas av besökare.		Senaste versionerna finns att ladda ner från Naturvårdsverkets webbplats

4.4 Metodbeskrivning: SkötselDOS-rapport

En ”SkötselDOS-rapport” är helt enkelt en sammanställning av data som finns inlagt i SkötselDOS. Metoden används för de flesta målindikatorer som rör skick och tillgänglighet hos anordningar (målindikator 1:I-II, 2:I, 3:I, 4:I-II, 5:I, III och 6:II) och den bygger på att uppgifter om vilken status och vilken tillgänglighet som råder för objektets anordningar hålls kontinuerligt uppdaterade i SkötselDOS. Exempel på målindikatorer som kontrolleras på detta sätt är ”Minst X km av gränsen håller minst status Z” och ”Minst X % av anordningarna håller minst tillgänglighet Z”.

SkötselDOS-rapporterna kommer att kunna genereras inom SkötselDOS och resultatet från rapporterna sparas också automatiskt i SkötselDOS. De uppgifter om skick och tillgänglighet som SkötselDOS-rapporterna ska bygga på får dock inte vara äldre än 6 år för att uppföljning ska kunna genomföras.

4.4.1 Registrering och lagring av data

Indata finns lagrat i SkötselDOS redan innan uppföljningen genomförs. Resultatet från SkötselDOS-rapporterna registreras automatiskt i SkötselDOS med hjälp av inbyggda verktyg. Status och tillgänglighet ska vara registrerat för den del av geometrin som statusklassningen eller tillgänglighetsklassningen avser. Således behandlas till exempel de sträckor gräsmarkering som statusbedömts till olika klasser var för sig.

Tabell 6. I tabellen specificeras mått och tillåtna värden för de parametrar som ingår i uppföljning med SkötselDOS-rapport. För generella data gemensamma för alla metoder, se kapitel 5. Läsanvisning till tabellen: i=siffror, c=bokstäver eller bokstäver och tecken blandat. Exempel: 2 i (01-99)= två siffror med tillåtet värde 1-99.

Företeelse	Parameter	Beskrivning, godkända värden	Fältdefinit.
Status	statusklass	Enligt lista: Bra/Acceptabel/Oacceptabel/Fallfärdig/Saknas/Okänd	11 c
Tillgänglighet	tillgänglighetsklass	Enligt lista: Godkänd/Godkänd med anmärkning/Underkänd/Ej klassad/Okänd	25 c
Anordnings-ID	ID	Från SkötselDOS (anordning-ID) för de anordningar som ingår i uppföljningsenheten	8 i

4.4.2 Utvärdering

Beroende på vilken målindikator som ska utvärderas beräknas längdkvot (U_1), statuskvot (U_2) eller tillgänglikvot (U_3) utifrån det data som sammanställts från SkötselDOS ("SkötselDOS-rapporten"). Resultatet från beräkningarna jämförs sedan med tröskelvärdet för respektive målindikator. Målindikatorn anses nådd om det vid uppföljningen konstateras att andelen anordningar som uppfyller kraven är minst lika stor som det värde som angivits i målindikatorn.

Beräkningarna beskrivs nedan, men är inte något som den person som gör uppföljningen behöver tänka på. I princip handlar det om att systemet räknar ut hur stor andel av anordningarna i uppföljningsenheten som uppfyller vissa minimikrav.

Om denna metod används för andra natur- eller friluftsområden än de som omfattas av SkötselDOS (till exempel kommunala friluftsområden) kan samma beräkningssätt givetvis användas, under förutsättning att anordningarna är klassade på samma sätt som i SkötselDOS, men beräkningarna får då utföras manuellt. Observera i så fall att de beräkningar som krävs skiljer sig något mellan de olika målindikatorerna.

Längdkvot (U_1)

A = Längden över land i kilometer av de anordningar som ingår i uppföljningsenheten

B = Längden över land i kilometer av de anordningar som ingår i uppföljningsenheten och som har *minst* den status som är angiven i målindikatorn. Status är angivet för varje anordning i SkötselDOS med något av statusvärdena (i fallande ordning): Bra, Acceptabel, Oacceptabel, Fallfärdig, Saknas eller Okänd.

$$U_1 = B/A * 100 \text{ [avrundat till 1 decimal]}$$

Längdkvot används till målindikator 1: I – Minst X % av gränsen [på land] håller minst status Y.

Statuskvot (U_2)

A = Antalet anordningar som ingår i uppföljningsenheten

B = Antalet anordningar som ingår i uppföljningsenheten och som har minst den status som är angiven i mållindikatorn. Status är angivet för varje anordning i SkötselDOS med något av statusvärdena (i fallande ordning): Bra, Acceptabel, Oacceptabel, Fallfärdig, Saknas eller Okänd.

$$U_2 = B/A * 100 \text{ [avrundat till 1 decimal]}$$

Statuskvot används till följande mållindikatorer:

1:II – Minst Q % av anordningarna av typen 'gränsmarkering' håller minst status Y,

2:I – Minst X % av anordningarna [av typen T] håller minst status Y,

3:I – Minst X % av informationsanordningarna håller minst status Y,

4:II – Minst X % av anordningarna håller minst status Y,

5:I – Minst X % av de anordningar som ingår i entrén håller minst status Y och

6:II – Minst X % av lederna i området håller minst status Y.

Tillgängligkvot (U₃)

A = Antalet anordningar som ingår i uppföljningsenheten

D = Antalet anordningar som ingår i uppföljningsenheten och som har *minst* den tillgänglighet som är angiven i mållindikatorn. Tillgänglighet är angivet för varje anordning i SkötselDOS med något av statusvärdena (i fallande ordning): Godkänd, Godkänd med anmärkning, Underkänd, Ej klassad eller Okänd.

$$U_3 = D/A * 100 \text{ [avrundat till 1 decimal]}$$

Tillgängligkvot används till mållindikatorerna 4:I – Minst X % av de anordningar som ska hålla hög tillgänglighet håller minst tillgänglighet T och 5:III – Minst X % av de anordningar som ingår i entrén håller minst tillgänglighet T.

4.5 Metodbeskrivning: Enkät till besökare

All uppföljning som görs för att samla information om besökaren och besökarens upplevelser görs med hjälp av enkäter. Enkät ingår som metod för uppföljning av vissa mållindikatorer under bevarandemålen för friluftsanläggningar, information och ökad kunskap, tillgänglighet, entréer, lämpligt antal besökare och nöjda besökare (mållindikator 2:II-IV, 3:II-V, 4:III-IV, 5:IV-VI, 6:III, 8:I-II). Vissa enkätfrågor (i nummerserien 1xxx) är obligatoriska och ska alltid ingå i sin helhet i samtliga enkäter. Dessa frågor handlar om besökarens egenskaper (ålder, bostadsort, resesätt, etcetera) eller är allmänna frågor om upplevelsen av objektet som helhet. Andra frågor är obligatoriska i den utsträckning som de är tillämpliga för området (nummerserien 2xxx). Dessa frågor handlar till exempel om vad besökaren gjort i området (simmat, vandrat, fotograferat, etcetera) och hur väl vissa generella förväntningar på besöket uppfyllts (upplevelse av kvalitet på parkeringsplatser, eldstäder, etcetera). För dessa frågor finns det en bruttolista med standardfrågor där alla som är reellt möjliga ska tas med ("fiskat" ska givet inte finnas med i ett reservat utan vatten och "naturum" ska bara tas med om det finns ett sådant att besöka). Det finns också möjlighet att lägga till områdesspecifika frågor om huruvida besökaren besökt någon viss namngiven plats eller i vilken utsträckning besökarens förväntningar på någon områdesunik företeelse har uppfyllts. Dessa frågor ligger i nummerserien 3xxx och måste definieras i förväg och registreras i SkötselDOS via en

särskild rutin. Så snart alla uppgifter som behövs för att målkriterierna för ett objekt ska vara fullständiga har registrerats i SkötselDOS, kommer områdesspecifika enkäter att kunna framställas direkt ur databasen.

Att arbeta med enkäter till besökarna är resurskrävande, oavsett vilken omfattning de har i antalet frågor. I praktiken är det därför oftast ”allt eller inget” som gäller: att bara ta med vissa frågor ur enkäten innebär ingen större resursbesparing, utan riskerar i stället att minska möjligheterna till att göra nationella och internationella jämförelser av svaren. Å andra sidan går det knappast att ta till något annat sätt än en enkätstudie för att få reda på vilka som besöker ett område och vad de tycker. För uppföljning av ”nöjda besökare” är därför enkät den metod som rekommenderas; intervjuer kan visserligen ge motsvarande information, men för att genomföra sådana krävs oftast ännu mer resurser än för enkätstudier. Uppföljning av friluftslivet med hjälp av målkriterier som kräver enkätundersökningar torde bara bli aktuellt i vissa – oftast särskilt besöksanpassade och/eller mycket välbesökta – områden i varje län.

Två alternativ till pappersenkäter kan vara att gå igenom gästböcker eller att erbjuda besökare att fylla i elektroniska enkäter (till exempel på länsstyrelsens webbplats). Det första alternativet skulle kunna ersätta vissa enkätfrågor i områden med få besökare, men kräver att böckerna är utformade på ett standardiserat sätt. Webbenkäter kräver att besökarna kan motiveras att besöka rätt webbplats efter besöket, men har den fördelen att svaren direkt registreras i en databas. I dagsläget rekommenderar dock Naturvårdsverket pappersenkäter eftersom det finns störst erfarenhet av den metoden.

Vid uppföljning av friluftsliv i skyddade områden rekommenderas den enkät som återges i ”Bilaga 1. Besökarenkät”. Enkäten bygger på de rekommendationer som finns i Kajala et al. (2007), vilket innebär att utformningen medger jämförelser mellan skyddade områden i olika nordisk-baltiska länder. Den är dessutom anpassad för att uppfylla vissa lagkrav; till exempel ska enligt 14 § förordning (2001:100) om den officiella statistiken i princip all individbaserad officiell statistik vara uppdelad efter kön. I Kajala et al. finns en noggrann och tydlig genomgång av hur enkätundersökningar genomförs, inklusive vissa praktiska tips. Den som ska genomföra enkätundersökningar inom uppföljning av friluftsliv i skyddade områden hänvisas därför till denna publikation för att få en utförligare beskrivning av metoden.

De index och sammanställningar som SkötselDOS beräknar är anpassade till de standardiserade målkriterierna som presenteras i denna manual. För förvaltaren av ett skyddat område kan det ibland finnas anledning att gå vidare med en mer detaljerad analys av olika delar av enkäten. Sådana analyser kan utgöra en viktig grund för att lära sig mer om förvaltningens styrkor och vilka områden där det finns möjligheter till förbättringar. Inför översyn av skötselplaner, strategier för tillgängliggörande och budgetering av resurser för drift och underhåll av anordningar kan också mer detaljerade analyser ge vägledning i vad som ska prioriteras. Är det så att olika kön eller ålderskategorier är olika nöjda med olika delar av sitt besök? Är det vissa typer av anläggningar som är särskilt utsatta för klagomål eller översvallande beröm? Finns det för få rastplatser? Är tillgången på ved tillfredsställande? Vilka delar av reservatet är mest välbesökt? Vilka är de främsta anledningarna till att ett område besöks? Kommer besökarna mest i grupp eller ensamma? Är besökarna nöjda med områdets naturum? Eftersom frågeställningarna kan vara mycket komplicerade och ofta specifika för olika områden ingår inte sådana analyser i den standardiserade uppföljningen av friluftsliv. I stället är det varje förvaltares ansvar att göra sådana analyser i den mån denne anser det vara motiverat.

För att en besökarundersökning som helhet ska betraktas som statistiskt tillfredsställande ska den omfatta minst 100 besvarade enkäter¹⁴ och för en enskild fråga behövs normalt minst 50 svar för att det ska gå att göra en adekvat analys. Den statistiska säkerheten beror dock inte bara på antalet besvarade enkäter eller frågesvar utan också på hur samstämmiga svaren är – om alla besökare svarat likadant på en viss fråga krävs inte lika många svar som om svaren är mycket spretiga för att det ska gå att dra korrekta slutsatser. Inom friluftslivsuppföljningen används tumregeln ”minst 100 besvarade enkäter” oavsett hur många som besvarat enskilda frågor. Den förvaltare som önskar göra mer förfinade analyser av enkätsvaren bör dock sätta sig in i det resonemang om samplingsstorlek och konfidensintervall som finns i uppföljningens huvudmanual¹⁵.

För att en enkätundersökning ska kunna användas inom uppföljningen krävs givetvis också att den är genomförd inom det senaste uppföljningsintervallet (se avsnitt 2.5).

4.5.1 Indata

Den som får i uppdrag att utföra enkätundersökningen behöver också få reda på under vilken säsong enkätundersökningen ska genomföras, hur ofta enkätstationerna behöver tillsyn (utläggning och insamling av enkäter), enkätstationernas placering, antal enkäter som ska distribueras, hur insamlade enkäter ska tas omhand och vart de eventuellt ska skickas, etcetera.

4.5.2 Registrering och lagring av data

Enkätsvaren, inklusive fritextsvar, registreras i SkötselDOS. För närvarande sker registreringen manuellt. I framtiden kan det komma att utvecklas metoder för att automatiskt skanna in kryssvaren från enkäterna.

De index och andra värden som SkötselDOS beräknar utifrån enkätsvaren registreras automatiskt i SkötselDOS med hjälp av inbyggda verktyg.

Tabell 7. I tabellen specificeras mått och tillåtna värden för de parametrar som ingår i uppföljning med enkät till besökare. För generella data gemensamma för alla metoder se kapitel 5.

Företeelse	Parameter	Beskrivning, godkända värden	Fältdefinit.
ID på enskild enkät	EnkätID	Gemensam identitet för enkätsvaren från en person; används för att kunna göra sammanställningar som bygger på jämförelser mellan olika frågor i enkäten	8 i
Enkätsvar på frågor	Enkätsvar	Svar på respektive fråga i respektive enkät. Se bilaga 1, besöksenkät.	Se bilaga 1, besöksenkät

4.5.3 Utvärdering

När enkätsvaren registrerats i SkötselDOS beräknas automatiskt ett antal index och sammanställningar som sedan jämförs med motsvarande parametrar för ett antal

¹⁴ Se avsnitt 4.3.1. i Besökarundersökningar i naturområden – en vägledning baserad på erfarenheter från de nordiska och baltiska länderna. Naturvårdsverket (2007).

¹⁵ Uppföljning av skyddade områden i Sverige – Riktlinjer för uppföljning av friluftsliv, naturtyper och arter på områdesnivå. Naturvårdsverkets rapport 6379 (2010).

målindikatorer. Beräkningsgången för dessa beskrivs nedan. Målindikatorn anses uppfyllt om utdata (U_{4-16}) från respektive beräkning nedan är högre eller lika med den nivå som angivits i respektive målindikator.

Om metoden används för andra natur- eller friluftsområden än de som omfattas av SkötselDOS (till exempel kommunala friluftsområden) kan samma beräkningssätt givetvis användas, men beräkningarna får då utföras manuellt.

Observera att beräkningarna nedan hänvisar till frågorna som presenteras i bilaga 1 (Besöksenkät). Eftersom vissa frågor har delfrågor som är specifika för respektive objekt riskerar hänvisningarna och beräkningarna att bli fel om frågornas innehåll förändras.

Belåtenhetsindex för anordningar (U_4)

Belåtenhetsindex för anordningar exklusive informationsanordningar (U_4) beräknas ur enkätsvaren genom att den information som samlats in kring upplevelsen av anordningar poängsätts på följande sätt:

1. De av frågorna 2801-2806, 2808-2809, 2812-2820, 2901-2906, 2908-2909 och 2912-2920 som besvarats poängsätts på följande sätt: Tillräckligt = 5 poäng; För få och För många = 2 poäng; Alldeles för få och Alldeles för många = 1 poäng. Medelvärde beräknas därefter genom att den samlade poängen delas med antalet delfrågor som besvarats med en värdering (det vill säga: utelämnade svar och svar Ingen åsikt/Ej besökt räknas inte med).
2. För frågorna 1102-1103, 1111 och 1114 poängsätts samtliga besvarade frågor med 1-5 poäng där Inte alls = 5 poäng, Ganska lite = 4 poäng, Varken eller = 3 poäng, Ganska mycket = 2 poäng och Veldig mycket är 1 poäng. Medelvärde beräknas därefter genom att den samlade poängen delas med antalet värderande svar (det vill säga: utelämnade svar och svar "Ingen åsikt" räknas inte med).

U_4 = Belåtenhetsindex för anordningar beräknas slutligen som genomsnittet av de två ovan angivna medelvärdena. Belåtenhetsindex för anordningar används till målindikator 2:II – Belåtenhetsindex för anordningar är minst Z.

Slitageindex (U_5)

Slitageindex (U_5) beräknas ur enkätsvaren på följande sätt ur den information som samlats in om besökarna störts av slitna eller trasiga anordningar:

U_5 = Andelen i procent av besökare som har svarat neutralt eller att de inte störts av slitna eller trasiga anordningar (det vill säga hur många som svarat något av svaren "inte alls", "ganska lite" eller "varken eller" på **både** fråga 1102 och 1103 i förhållande till hur många totalt som svarat på frågorna). Enkäter med blanka svar på samma frågor tas inte med i beräkningen av procentandelen.

Slitageindex används för utvärdering av målindikator 2:III – Minst P % av besökarna är ostörda av slitna eller trasiga anordningar.

Parkeringsnöjdhet (U_6)

Upplevd parkeringsnöjdhet (U_6) beräknas ur enkätsvaren genom att på följande sätt poängsätta den information som samlats in kring om besökarna störts av full parkering:

U_6 = Andelen i procent av besökare som har svarat neutralt eller att de inte störts av full parkering (svarat någotdera av "inte alls", "ganska lite" eller "varken eller" på fråga 1111 i förhållande till antalet totalt som besvarat frågan). Enkäter med blanka svar på samma frågor tas inte med i beräkningen av procentandelen.

Parkeringsnöjdhet används till målindikator 2: IV – Minst Q % av besökarna är nöjda med parkeringens kapacitet.

Belåtenhetsindex för information (U₇)

Belåtenhetsindex för information (U₇) beräknas ur enkätsvaren genom att den information som samlats in kring upplevelsen av informationsanordningar och servicefunktioner kopplade till information poängsätts på följande sätt:

1. Samtliga besvarade frågor 2807, 2810, 2811 och 2821 (i den mån frågorna förekommer i uppföljningen av området) poängsätts på följande sätt: Tillräckligt = 5 poäng; För få och För många = 2 poäng; Alldeles för få och Alldeles för många = 1 poäng. Medelvärde beräknas därefter genom att den samlade poängen delas med antalet delfrågor som besvarats med en värdering (det vill säga: utelämnade svar och svar ”Ingen åsikt/Ej besökt” räknas inte med).
2. Samtliga besvarade frågor 2907, 2910, 2911, 2921 och 2922 (i den mån frågorna förekommer i uppföljningen av området) poängsätts på följande sätt: Mycket bra = 5 poäng, Bra = 4 poäng, Varken eller = 3 poäng, Dålig = 2 poäng, Alldeles för dålig = 1 poäng. Medelvärde beräknas därefter genom att den samlade poängen delas med antalet värderande svar (det vill säga: utelämnade svar och svar Ingen åsikt/Ej använt räknas inte med).
3. Fråga 1107 poängsätts med 1-5 poäng där Inte alls = 5 poäng, Ganska lite = 4 poäng, Varken eller = 3 poäng, Ganska mycket = 2 poäng och Våldigt mycket = 1 poäng. Medelvärde beräknas därefter genom att den samlade poängen delas med antalet värderande svar (det vill säga: utelämnade svar och svar ”Ingen åsikt” räknas inte med).

U₇ = Belåtenhetsindex för information beräknas slutligen som genomsnittet av de tre ovan angivna medelvärdena. Belåtenhetsindex för information används till målindikator 3:II – Belåtenhetsindex för information är högre än Q.

Guidenöjdhet (U₈)

Guidenöjdhet (U₈) beräknas som andelen i procent av besökarna som har svarat positivt eller neutralt på fråga om kvaliteten på guideade turer (svarat någotdera av ”mycket bra”, ”bra” eller ”varken eller” på fråga 2910). Enkäter med blanksvar på samma fråga tas inte med i beräkningen av procentandelen. Guidenöjdhet används till målindikator 3:III – Minst G % av besökarna är nöjda med kvaliteten på de guideade turerna.

Webbnöjdhet (U₉)

Webbnöjdhet (U₉) beräknas som andelen i procent av besökarna som har svarat positivt eller neutralt på fråga om webbinformationens kvalitet (svarat någotdera av ”mycket bra”, ”bra” eller ”varken eller” på fråga 2922). Enkäter med blanksvar på samma fråga tas inte med i beräkningen av procentandelen.

Webbnöjdhet används till målindikator 3:VI – Minst W % av besökarna är nöjda med kvaliteten på den information som finns på Länsstyrelsens webbplats.

Rullstolssupplevelse (U₁₀)

Rullstolssupplevelse (U₁₀) beräknas ur enkätsvaren på följande sätt:

U₁₀ = Andelen i procent av besökare som har svarat att de ”Åkt rullstol, permobil eller liknande” (fråga 2326) **och** som har svarat positivt eller neutralt på fråga om tillgänglighet för rullstolar (svarat någotdera av ”mycket bra”, ”bra” eller ”varken eller” på fråga

2917). Enkäter med blanksvar på fråga 2917 tas inte med i beräkningen av procentandelen.

Rullstolsupplevelse används till målandikator 4:III – Minst Q % av besökarna som åkt rullstol, permobil eller liknande är nöjda med tillgängligheten för rullstolar.

Tillgänglighetsupplevelse (U_{11})

Tillgänglighetsupplevelse U_{11} = Andelen i procent av besökare som har svarat neutralt eller att de inte störts av dålig tillgänglighet (svarat någotdera av ”inte alls”, ”ganska lite” eller ”varken eller” på fråga 1108 i enkäten). Enkäter med blanksvar på samma fråga tas inte med i beräkningen av procentandelen.

Tillgänglighetsupplevelse används vid utvärdering av målandikator 4:IV – Minst Z % av besökarna är nöjda med tillgängligheten i allmänhet.

Entréantalnöjdhet (U_{12})

Entréantalnöjdhet U_{12} = Andelen i procent av besökarna som har svarat neutralt på fråga om tillgång till entréer (svarat ”tillräckligt” på fråga 2809). Enkäter med blanksvar på samma fråga tas inte med i beräkningen av procentandelen.

Entréantalnöjdhet används vid utvärdering av målandikator 5:IV – Minst W % av besökarna är nöjda med antalet entréer.

Entréförväntning (U_{13})

Entréförväntning (U_{13}) = Andelen i procent av besökarna som har svarat positivt eller neutralt på fråga om uppfyllnad av förväntningar på entrén (svarat något av ”mycket väl”, ”ganska väl” eller ”varken eller” på fråga 2717). Enkäter med blanksvar på samma fråga tas inte med i beräkningen av procentandelen. Entréförväntning används vid utvärdering av målandikator 5:V – Minst Z % av besökarna är nöjda med hur besöket uppfyllt de förväntningar de haft på entrén.

Entréupplevelse (U_{14})

Entréupplevelse (U_{14}) = Andelen i procent av besökarna som har svarat positivt eller neutralt på fråga om kvaliteten på entrén (svarat något av ”mycket bra”, ”bra” eller ”varken eller” på fråga 2909). Enkäter med blanksvar på samma fråga tas inte med i beräkningen av procentandelen. Entréupplevelse används vid utvärdering av målandikator 5:VI – Minst Q % av besökarna är nöjda med kvaliteten på entrén.

Trängsel- och slitageindex (U_{15})

Trängsel- och slitageindex (U_{15}) = Andelen i procent av besökare som har svarat neutralt eller att de inte störts av sliten terräng eller för många besökare (svarat någotdera av ”inte alls”, ”ganska lite” eller ”varken eller” på **både** fråga 1101 och 1105). Enkäter med blanksvar på någondera av frågorna tas inte med i beräkningen av procentandelen. Trängsel- och slitageindex används vid utvärdering av målandikator 6:III – Minst Q % av besökarna är ostörda av för många besökare eller slitage i terrängen.

Nöjdindex (U_{16})

Nöjdindex (U_{16}) beräknas ur enkätsvaren genom att den information som samlats in kring besökarnas upplevelser poängsätts på följande sätt:

1. För frågorna 2701-2720 poängsätts samtliga frågor som besvarats värderande med 1-5 poäng där 1 = Mycket dåligt och 5 = Mycket väl. Medelvärde beräknas därefter genom att den samlade poängen delas med antalet frågor som be-

svarats med en värdering (det vill säga: utelämnade svar och svar ”Ingen åsikt/Ej besökt” räknas inte med).

2. Fråga 1008 poängsätts med 1-5 poäng där 1 = Mycket missnöjd och 5 = Mycket nöjd. Medelvärde beräknas därefter genom att den samlade poängen delas med antalet enkäter som besvarats med en värdering (det vill säga: utelämnade svar och svar ”Ingen åsikt” räknas inte med).
3. Fråga 1009 poängsätts med 2 eller 4 poäng där 2 = Nej och 4 = Ja. Medelvärde beräknas därefter genom att den samlade poängen delas med antalet enkäter som besvarats med en värdering (det vill säga: utelämnade svar och svar ”Ingen åsikt” räknas inte med).
4. Frågorna 1101-1109, 1111-1115 och 1117 poängsätts med 1-5 poäng där 1 = Våldigt mycket och 5 = Inte alls. Medelvärde beräknas därefter genom att den samlade poängen delas med antalet delfrågor som besvarats med en värdering (det vill säga: utelämnade svar och svar ”Ingen åsikt” räknas inte med; andra delfrågor än de tidigare uppräknade ska inte heller tas med i beräkningen).

U_{16} = Allmänt nöjdhetsindex beräknas slutligen som genomsnittet av de fyra ovan angivna medelvärdena. Indexet används vid utvärdering av målordikator 8:1 – Nöjdindex är högre än X.

Förväntansuppfyllelse (U17)

Förväntansuppfyllelse (U17) beräknas från de enkätsvar som beskriver hur väl besökarnas förväntningar uppfyllts när de besökt vissa speciellt angivna platser eller företeelser i området (frågorna 31xx). Frågor som getts ett värderande svar poängsätts med 1-5 poäng där 1 = Mycket dåligt och 5 = Mycket väl. Medelvärdet beräknas därefter genom att den samlade poängen delas med antalet frågor som besvarats med en värdering (det vill säga: utelämnade svar och svar ”Ingen åsikt/Ej besökt” räknas inte med). Förväntansuppfyllelse används vid utvärdering av målordikator 8:II - Besökarna har fått sina förväntningar på Y uppfyllda till minst klass Z.

Lärupplevelse (U18)

Lärupplevelse (U18) beräknas från de enkätsvar som beskriver hur väl besökarna upplever att de fått ökad kunskap om naturen i samband med sitt besök i området (frågorna 2401-2402 och 2501-2505). Det definieras som andelen i procent av besökarna som har svarat övervägande positivt (”Ja, lite” eller ”Ja, mycket”) på frågorna 24xx och 25xx.

Beräkning av lärupplevelse görs på följande sätt: Först poängsätts enkätsvaren för varje delfråga enligt följande: Nej, inte alls = 1p, Nej, inte så mycket = 2p, Ja, lite = 3p och Ja, mycket = 4p. För varje besökare beräknas sedan ett medelvärde utifrån de delfrågor som besvarats (ej besvarade frågor räknas inte med). Slutligen beräknas Lärupplevelse som den andel (i procent) av besökarna som lämnat svar vars medelpoäng är större än 2p (det vill säga positivt). Besökare som inte svarat på någon av delfrågorna inom 24xx och 25xx tas inte med i beräkningen. Lärupplevelse används vid utvärdering av målordikator 3:V – Andelen besökare som upplever att de ökat sin kunskap om naturen ska vara minst X %.

4.6 Metodbeskrivning: Fältkontroll av entré

Fältkontroll av entré syftar till att kontrollera i vilken utsträckning ett områdes entréplats(er) uppfyller de krav som ställs i Naturvårdsverkets generella riktlinjer kring entréplatsernas utformning¹⁶ (målindikator 5:II). Det är också möjligt att göra uppföljning mot egna kvalitetskrav i till exempel skötselplan eller uppföljningsprogram. Betygsättningen inkluderar en mängd ställningstaganden, som kan kräva komplicerade och erfarna bedömningar av subjektiva saker som kvalitet på material, hållbara lösningar, arkitektonisk utformning och tydlighet.

4.6.1 Indata

Som underlag för uppföljningen av entréplatsernas kvalitet används Naturvårdsverkets checklista¹⁷ ("checklistan") och det eventuella program som upprättats för (nationalparks)entréer i det aktuella området ("programmet"). Sammanställningen av indata omfattar att ur dessa dokument ta fram de kvalitetskrav som är mest relevanta att kontrollera vid en regelbunden uppföljning.

Arbetsgången för insamling, bearbetning och registrering av indata för fältkontroll av entréernas kvalitet är följande:

1. Identifiera vilka kvalitetskrav i programmet och checklistan som är viktigast. Exempel på sådana punkter finns i Bilaga 4. Om det finns en uppföljningsplan bör detta arbete redan vara gjort och de kvalitetskrav som ska inventeras finnas sammanställda i uppföljningsplanen.
2. Registrera kvalitetskraven på avsedd plats i SkötselDOS (om det inte redan är gjort inom ramen för arbetet med att ta fram eller revidera uppföljningsplanen). Till kvalitetskravet ska det också ingå en geometri som beskriver var i området fältkontrollen ska utföras och vilken tid på året kontrollen kan genomföras (kan vara hela året).

---

¹⁶ Riktlinjer för entréer till Sveriges nationalparker. Naturvårdsverkets rapport 5633 (2007).

¹⁷ Checklista för analys av befintliga förhållanden och programskrivning, tillhörande Naturvårdsverkets rapport 5633: Riktlinjer för upprustning av Sveriges nationalparksentréer

Tabell 8. I tabellen specificeras mått och tillåtna värden för de parametrar som ingår i fältkontroll av entré. För generella data gemensamma för alla metoder se kapitel 5.

Företeelse	Parameter	Beskrivning, godkända värden	Fältdefinit.
Identitet för kvalitetskravet	kvalitetskravs-ID	Identifierande nummer på kvalitetskrav	8 i
Namn på kvalitetskravet (om inte kvalitetskrav redan finns angivna i uppföljningsplanen)	namn	Benämning/rubrik på kvalitetskravet	25 c
Referens för kvalitetskrav (om inte kvalitetskrav redan finns angivna i uppföljningsplanen)	referens	Beskrivning av från vilket dokument kvalitetskravet är hämtat (Naturvårdsverkets checklista , lokalt program eller skötsel/ uppföljningsplan) samt vilken upplaga av checklista/program som avses (årtal)	25 c
Beskrivning av kvalitetskravet (om inte kvalitetskrav redan finns angivna i uppföljningsplanen)	beskrivning	Kvalitetskravet i klartext så som det är formulerat i det dokument från vilket det hämtats	1000 c
Omdöme på om kvalitetskravet uppfyllts	omdöme (lista)	Inventerarens bedömning av om kvalitetskravet uppfyllts: Uppfyllt/ Uppfyllt med anmärkning/ Ej uppfyllt/ Okänd	25 c
Anmärkning till omdöme	anmärkning	Eventuell anmärkning som beskriver varför kvalitetskrav ej betraktats som uppfyllt	1000 c

4.6.2 Fältarbete

För varje kvalitetskrav (utvald programpunkt eller riktlinje i checklistan) i varje entré i objektet ska en motiverad bedömning göras om intentionerna med punkten eller riktlinjen är uppfylld. Finns det tecken på något som kan ha påverkat uppfyllandet (positivt eller negativt) ska detta kontrolleras närmare, till exempel genom ett fältbesök. Innan fältinventering genomförs bör förvaltaren för området kontaktas för att ha möjlighet att lämna synpunkter som kan underlätta bedömningen.

Det är viktigt att fältkontrollanten är insatt i bedömningsgrunderna och att personen är utrustad med en karta så att rätt entré kontrolleras.

Innan den slutgiltiga bedömningen av varje kvalitetskrav görs bör åtminstone följande kontrolleras:

- Vilka ställningstaganden dokumenterades vid föregående inventering av entréerna?
- Vilka skötsel-, byggnations- drift- och underhållsåtgärder har genomförts i området?
- Har det inträffat några ”naturliga” förändringar som påverkat upplevelsevärdena i området? Exempel på detta kan vara jordskred, stormfällningar, översvämningar, etcetera.
- Har det skett några förändringar i områdets förvaltning och administration? Exempel på detta kan vara nytt beslut/skötselplan, ny brukare, ny förvaltare, ändrade budgetförhållanden, etcetera.
- Har allmänheten hört av sig med klagomål på entréerna i området? Klagomål kan finnas registrerade hos förvaltare och fältpersonal, och kan ha inkommit per brev, e-post eller via eventuell telefonsvarare.

- Viss hjälp vid bedömning av entré kan också fås genom analys av enkätsvar (om besökarenkät använts i området), särskilt med hjälp av frågorna 30xx, 2617, 2717, 31xx, 2809 och 2909.

För att underlätta fältbedömningen kan en lokalt anpassad version av protokollet i Bilaga 4 användas.

Varje kvalitetskrav betygsätts sedan (attributet ”omdöme” i SkötselDOS) till något av värdena (i fallande ordning): uppfylld, uppfylld med anmärkning, ej uppfylld eller okänd (se faktaruta nedan). En skriftlig motivering till betygsättningen för vart och ett av kvalitetsmålen ska också registreras i SkötselDOS. Eftersom bedömningen är ett förhållandevis subjektivt utlåtande bör det framgå av motiveringen vilka kriterier (till exempel ur punktlistan ovan) som har beaktats och i vilken utsträckning bedömningen är fastställd som länsstyrelsens officiella ställningstagande.

Faktaruta 3: Med **omdöme** menas en bedömning av i vilken utsträckning en intention eller ett krav i entréutformningen kvarstår. Följande klasser och definitioner är i dagsläget föreslagna för registrering av omdöme för entréer:

Uppfylld   Kvalitetskravet är uppfyllt.

Uppfylld med anmärkning   Kvalitetskravet är till övervägande delen uppfyllt. De brister som finns är av sådan karaktär som kan accepteras utifrån förutsättningarna på platsen. Bristerna ska vara dokumenterade.

Ej uppfylld   Kvalitetskravet är inte uppfyllt.

Okänd   Kvalitetskravet går inte att bedöma.

4.6.3 Registrering och lagring av data

Resultat från inventeringar av bevarade upplevelsevärden registreras manuellt in i SkötselDOS.

4.6.4 Utvärdering

Omdömena för de kvalitetskrav som ingår respektive entré sammanvägs av inventeraren och entrén som helhet betygsätts till något av följande: Godkänd/ Godkänd med anmärkning/ Underkänd/ Ej klassad/ Okänd. Målordikatorn anses uppfylld om den totala nivån för områdets alla entréer minst når den nivå som angivits i målordikatorn. Betygsättningen och en motivering registreras i SkötselDOS.

4.7 Metodbeskrivning: Besöksräkning

Antalet besök under ett tidsintervall (målordikator 6:I) bygger på beräkningar utifrån mätningar av passager eller besökare (ett besök behöver inte vara samma som en besökare eftersom en besökare kan göra många besök). Sådana mätningar kan göras på olika sätt, med en spännvidd från att medarbetare gör direkta observationer i fält, till utlagda loggböcker som besökare får göra anteckningar i, eller avancerad teknisk utrustning för automaträkning. En jämförande diskussion och beskrivning av olika mätmetoder finns i inledningen till kapitel 4 i ”Besökarundersökningar i naturområden”¹⁸.

¹⁸ Besökarundersökningar i naturområden – en vägledning baserad på erfarenheter från de nordiska och baltiska länderna. Naturvårdsverket 2007.

För uppföljning i skyddade områden rekommenderas automatisk registrering av antal passager vid en viss punkt. Den metod som i första hand ska användas, inklusive instruktioner för hur dessa mätresultat sedan kan räknas om till totala antalet besök i området, finns utförligt beskriven i avsnitt 4 ”Besökarundersökningar i naturområden”¹⁹. I speciella fall kan andra metoder vara motiverade och vid kalibrering av automatiska räknare behöver ofta flera parallella sätt att registrera besök användas.

Naturvårdsverket har testat och utvärderat en elektronisk radioräknare²⁰ och ett antal IR-räknare och tramräknare²¹. I böckerna ”Räkna Friluftslivet” och ”Räkna Friluftslivet 2” finns ingående tips för installation, montering, kalibrering, databehandling, praktiska råd från tidigare användare och checklistor över fältmateriel. Tipsen kan även användas för andra modeller av räknare än de som beskrivs i rapporterna. Valet av räknare styrs av hur, när och vad man vill mäta. Även priset spelar en stor roll och i dagsläget är som regel IR-räknare den minst kostsamma varianten, följd av tramräknare, och dyrast är den elektroniska radioräknaren.

För uppföljning av friluftsliv räknas bara totala besöksantalet sammantaget under en viss säsong. Vissa räknare kan lagra data om passager så att det går att göra analyser per timme, per veckodag eller liknande. Om sådan räknare används kan det vara intressant att lagra rådata för egna analyser av besöksströmmar i området, men det ingår som sagt inte i standardmetoden i denna manual.

4.7.1 Indata

Den som ska genomföra besöksräkning behöver få information om följande:

1. Under vilken säsong (mellan vilka datum) besöksräkningen ska utföras.
2. På vilka platser besöksräkningen ska utföras. Det är viktigt att beskriva så tydligt som möjligt med kartor, koordinater, text och ibland foto var och hur besöksräknaren ska placeras.
3. Vilka särskilda restriktioner i till exempel reservatsföreskrifter som reglerar hur besöksräknaren får placeras. (Är det tillåtet att bygga en anordning för att dölja räknaren? Får den grävas ner? Finns det trädstammar som den får byggas in i?) Om det krävs dispens eller tillstånd från länsstyrelsen ska detta i god tid vara ordnat av förvaltaren.
4. Hur ofta och på vilket sätt räknaren ska läsas av och hur/när fältprotokoll och/eller datafiler ska förvaras och levereras till beställaren.

---

¹⁹ Besökarundersökningar i naturområden – en vägledning baserad på erfarenheter från de nordiska och baltiska länderna. Naturvårdsverket 2007.

²⁰ Räkna friluftslivet – en vägledning i användningen av elektronisk radioräknare Radio Beam. Naturvårdsverket 2005.

²¹ Räkna friluftslivet 2 – en vägledning i användningen av IR-räknare och tramräknare. Naturvårdsverket 2006.

Tabell 9. I tabellen specificeras mått och tillåtna värden för de parametrar som ingår i vid besöksräkning. För generella data gemensamma för alla metoder se kapitel 5.

Företeelse	Parameter	Beskrivning, godkända värden	Fältdefinit.
Räknares ID	räknarID	Identifieringsnummer för de (platser för) besöksräknare som använts i objektet	2 i
Mätperiod	datumintervall	Säsong inom vilken besöksräkningen ska genomföras (från datum – till datum)	Datum - datum
Besöksantal för enskild räknare	antal	Antal besök vid en viss räknare efter kalibrering av mätdata	8 i
Position	x y koordinat	Koordinater enligt SWEREF 99. Beskriver var räknaren varit placerad.	
Anmärkning för enskild räknare	anmärkning1	Beskrivning av vilken räknare som använts och hur rådata från räknaren behandlats under kalibreringen inför inmatning. Här kan också lagringsplats för rådata anges (hänvisning till externt dokument).	1000 c
Totalt antal besök i uppföljningsenheten	antal	Summa besök i hela uppföljningsenheten (sammanvägning av besöksantal från alla räknare, kalibrerat för att passa uppföljningsenheten)	8 i
Anmärkning totalantal	anmärkning2	Beskrivning av hur data behandlats för att erhålla totala antalet besök i uppföljningsenheten; eventuell hänvisning till externt dokument	1000 c

4.7.2 Fältarbete

I böckerna ”Räkna Friluftslivet” och ”Räkna Friluftslivet 2”, samt i ”Besökarundersökningar i naturområden” finns praktiska råd kring fältarbetet som är kopplat till besöksräkning. Här finns också ingående beskrivningar och tips för installation, montering, kalibrering och databehandling, samt checklistor över lämpligt fältmateriel.

4.7.3 Registrering och lagring av data

Rådata i form av fältprotokoll och datafiler bör arkiveras i pappersform hos förvaltaren så att de finns bevarade för framtiden. För länsstyrelsens del kan dokumenten lämpligen arkiveras i anslutning till det ärende som omfattar den aktuella friluftslivsuppföljningsomgången.

Beroende på vilken metod och vilken utrustning som används för besöksräkning kan rådata från besöksräkningen behöva bearbetas för att ge ett kalibrerat värde som kan användas vid jämförelser mellan områden, olika mätpunkter och olika uppföljningsomgångar. Hur bearbetningen ska ske kan framgå av bruksanvisningen för respektive räknare. En del tips finns också i ”Räkna Friluftslivet”, ”Räkna Friluftslivet 2” och i ”Besökarundersökningar i naturområden”. Hur bearbetningen av rådata skett i respektive fall ska dokumenteras och arkiveras tillsammans med rådata (se 4.7.3). Det bearbetade värdet matas sedan in i SkötselDOS.

Bearbetade data från besöksräkningen registreras på avsedd plats i SkötselDOS, tillsammans med uppgift om mätsäsong, mätmetod och eventuella kommentarer och fältanteckningar.

4.7.4 Utvärdering

Målindikatorn anses uppfylld om det bearbetade värdet för antalet besök ligger inom det intervall som angivits i målindikatorn.

4.8 Metodbeskrivning: Inventering av upplevelser

4.8.1 Indata

Som underlag för uppföljningen av bevarade upplevelsevärden (målindikator 7:I) används områdets beslut och skötselplan. De upplevelsevärden som kan identifieras i dessa dokument är i bästa fall redan sammanfattade (med hänsyn till övrig kännedom som finns om området) i länets/områdets uppföljningsplan på ett sådant sätt att det tydligt framgår vilka upplevelsevärden som ska följas upp. Inför första uppföljningsomgången, eller innan en uppföljningsplan är framtagen, är det dock möjligt att uppföljningen måste inledas med genomgång och sammanställning av upplevelsevärden ur beslut och skötselplaner.

Arbetsgången för insamling, bearbetning och registrering av indata för uppföljning av bevarade upplevelsevärden är följande:

1. Identifiera vilka upplevelsevärden för friluftslivet som finns i beslut och skötselplan för det område som ska inventeras. Exempel på identifiering av upplevelsevärden finns i Bilaga 2. Identifiering av service- och upplevelsevärden. Om det redan finns en uppföljningsplan bör detta arbete vara gjort och upplevelsevärdena därmed redan finnas sammanställda i uppföljningsplanen.
2. Registrera de identifierade upplevelsevärdena på avsedd plats i SkötselDOS (om det inte redan är gjort inom ramen för arbetet med att ta fram eller revidera uppföljningsplanen). I upplevelsevärdet ingår också en geometri som beskriver var i området som värdet kan/ska påträffas (kan vara hela området) och vilken tid på året värdet kan/ska påträffas (kan vara hela året).

Tabell 10. I tabellen specificeras mått och tillåtna värden för de parametrar som ingår i inventering av bevarade upplevelser. För generella data gemensamma för alla metoder se kapitel 5.

Företeelse	Parameter	Beskrivning, godkända värden	Fältdefinit.
Identitet för upplevelsevärde	upplevelse-ID	Identifierande nummer på upplevelsevärde	8 i
Namn på upplevelsevärde (om inte upplevelsevärden redan finns angivna i uppföljningsplanen)	namn	Benämning/rubrik på upplevelsevärde	25 c
Referens för upplevelsevärde (om inte upplevelsevärden redan finns angivna i uppföljningsplanen)	referens	Beskrivning av från vilket dokument upplevelsevärde är hämtad (beslut , skötselplan eller uppföljningsplan) samt vilken upplaga av beslut/ skötselplan/ uppföljningsplan som avses (årtal)	25 c
Beskrivning av upplevelsevärde (om inte upplevelsevärden redan finns angivna i uppföljningsplanen)	beskrivning	Upplevelsevärde i klartext så som det är formulerat i det dokument från vilket det hämtats	1000 c
Omdöme på om upplevelsevärde är bevarat	bevarandegrad (lista)	Inventerarens bedömning av om upplevelsevärde är bevarat: Bevarad/ Bevarad med anmärkning/ Ej bevarad/ Okänd	25 c
Anmärkning till upplevelsevärde	anmärkning	Eventuell anmärkning som beskriver varför upplevelsevärde ej är betraktat som bevarat	1000 c

4.8.2 Fältarbete

För varje upplevelsevärde ska en motiverad bedömning göras om huruvida värdet finns kvar eller inte. Finns det tecken på något som kan ha påverkat upplevelsevärde (till det bättre eller till det sämre) så ska detta kontrolleras närmare, till exempel genom ett fältbesök. Ett förslag på fältprotokoll finns i Bilaga 3. Innan fältinventering genomförs bör förvaltaren kontaktas för att ha möjlighet att lämna synpunkter på när och var i området fältbesök lämpligen ska göras för att kontrollera upplevelsevärde. Både kortsiktig och långsiktig påverkan på upplevelsemålen ska beaktas; till exempel kan en skötselåtgärd medföra en kortsiktig försämring av ett upplevelsevärde ("fula stubbar och rishögar") men vara nödvändig för att långsiktigt säkerställa ett upplevelsevärde ("en artrik beteshage med utsikt över sjön"). Innan bedömningen görs bör åtminstone följande kontrolleras:

- Vilka dispens-, tillstånds-, tillsyns- och övriga ärenden finns registrerade i diariet sedan den föregående uppföljningen?
- Vilka ställningstaganden dokumenterades vid föregående inventering av upplevelsevärden?
- Vilka skötsel- och restaureringsåtgärder har genomförts i området?
- Har det inträffat några "naturliga" förändringar som påverkat upplevelsevärdena i området? Exempel på detta kan vara jordskred, stormfällningar, översvämningar, besöksintressanta arter som dött ut, etcetera.
- Har det skett några förändringar i områdets förvaltning och administration? Exempel på detta kan vara nytt beslut/skötselplan, ny brukare, ny förvaltare, ändrade budgetförhållanden, etcetera.
- Finns det, från andra delar av uppföljningen (arter och naturtyper) eller från andra forskningsprojekt och inventeringar, tecken som tyder på att upplevelsevärden kan ha påverkats?

- Har allmänheten hört av sig med klagomål på upplevelser i området? Klagomål kan finnas registrerade hos förvaltare och fältpersonal, och kan ha inkommit per brev, e-post eller via eventuell telefonsvarare.

Varje upplevelsevärde betygsätts sedan (attributet ”bevarandegrad” SkötselDOS) till något av värdena (i fallande ordning): bevarad, bevarad med anmärkning, ej bevarad eller okänd (se faktaruta nedan). En skriftlig motivering till betygsättningen för vart och ett av upplevelsevärdena ska också registreras i SkötselDOS. Eftersom bedömningen är ett förhållandevis subjektivt utlåtande bör det framgå av motiveringen vilka kriterier (till exempel ur punktlistan ovan) som har beaktats och i vilken utsträckning bedömningen är fastställd som länsstyrelsens officiella ställningstagande.

Faktaruta 3: Med **bevarandegrad** menas en bedömning av i vilken utsträckning ett upplevelsevärde kvarstår. Följande klasser och definitioner är i dagsläget föreslagna för registrering av bevarandegrad inom uppföljning av friluftsliv:

Bevarad: Upplevelsevärdet bedöms som helt intakt i förhållande till hur det bör ha varit då området skyddades.

Bevarad med anmärkning: Upplevelsevärdet är i det närmaste intakt i förhållande till hur det bör ha varit då området skyddades. De brister som finns är av sådan karaktär som kan accepteras utifrån förutsättningarna på platsen, till exempel att skötselåtgärder nyligen har genomförts för att långsiktigt bevara upplevelsevärdet, även om det tillfälligtvis är så att skötselåtgärderna kan störa upplevelsen. Bristerna ska vara dokumenterade.

Ej bevarad: Upplevelsevärdet bedöms ha varaktigt försvunnit.

Okänd: Uppgift om bevarandegrad saknas eller kan inte fastställas av till exempel praktiska skäl vid inventeringstillfället.

4.8.3 Registrering och lagring av data

Resultat från inventeringar av bevarade upplevelsevärden registreras manuellt i SkötselDOS.

4.8.4 Utvärdering

Målindikatorn anses uppfylld om den sammanlagda bedömningen av områdets upplevelsevärden minst når den nivå som angivits i målindikatorn. Bedömningen görs manuellt och motiveras. Bedömningen och motiveringen registreras i SkötselDOS.

4.9 Metodbeskrivning: Slitage på naturtyp eller art

Målindikator 6:IV (Gynnsamt tillstånd för arter och habitat påverkas inte negativt av besökarnas aktiviteter i området) kontrolleras med hjälp av lämplig metod för de naturtyper och/ eller arter som förekommer där besökare riskerar att orsaka slitage. För att denna målindikator ska kunna användas krävs därför att art- och habitatuppföljning nyligen har genomförts (eller genomförs inom friluftslivsuppföljningen) i området. Dessutom krävs det att art- och naturtypsuppföljningen valt/ väljer en målindikator som bygger på mätning av slitage i de aktuella naturtyperna (eller skyddsvärda arterna). Mätningen bör göras i en särskilt definierad uppföljningsyta, det vill säga en delyta inom uppföljningsenheten för arten (eller naturtypen) där man särskilt misstänker att påverkan (slitage) från besökare kan förekomma.

4.9.1 Indata

För att slitage ska kunna undersökas krävs information om på vilka platser slitage ska kontrolleras, vilka naturtyper och arter som finns på den platsen och vilka metoder som ska användas för inventering av slitage hos dessa naturtyper och arter. Övrig indata är sedan beroende på vilka metoder för art- och habitatuppföljning som ska användas, och erhålls från uppföljningsmanualerna för respektive art- och naturtyp.

4.9.2 Fältarbete

Fältarbetets genomförande beskrivs i respektive art- eller naturtypsmanual.

4.9.3 Registrering och lagring av data

Uppgift om i vilken utsträckning slitage förekommer registreras i SkötselDOS enligt instruktioner för respektive art eller naturtyp.

4.9.4 Utvärdering

Målindikatorn anses uppfylld om undersökningen visar att det gynnsamma tillståndet för arter eller habitat i området inte påverkats negativt av slitage. Bedömningen görs manuellt och motiveras. Bedömningen och motiveringen registreras i SkötselDOS.

5 Rapportering och utvärdering av data

5.1 Specifikation av utdata, lagring av data och kvalitetskontroller

Handdatorapplikation för inventering av friluftslivets värden är ännu inte framtagen. På sikt kommer dock troligtvis en handdatorapplikation att utvecklas så den omfattar friluftslivets målindikatorer. Innehållet i fältblanketterna finns redovisade i bilagorna 3 och 4. Lagring av uppföljningsdata sker i SkötselDOS. Övriga data får lagras på respektive länsstyrelse i form av inskannade inventeringsprotokoll, ifyllda Excel-filer eller tillfälliga databaslösningar. Vilka attributdata som ska registreras och lagras framgår av kapitel 4. Data gemensamma för alla metoder framgår av tabellen nedan.

Tabell 11. Kodlista för attributdata gemensamma för samtliga metoder som ingår i denna manual. i = siffervärden, c = siffer- eller bokstavsvärden.

Företeelse	Parameter	Beskrivning, godkända värden	Fältdefinit	Fältnamn VIC natur
Regdosid	Områdets numerära kod	Regdosid. Sitecode i de enstaka undantagsfall då området endast är Natura2000	10 c.	OBJKOD
Inventerare	Namn	Namn klartext	30 c.	INVENTER
Kvalitetsansvarig på länsstyrelsen	Namn	Namn klartext	30 c.	
Inventeringsdatum	Datum	År månad dag (ex 2010-06-26). Det datum då inventering gjorts, resultat från besöksräkning sammanställts, körning av SkötselDOS-rapport genomförts, etc.	8 i.	UFDATUM
Manual, versionsnummer	Version	UM + manual + versionsnummer enligt manual (ex U11_40)	7 c.	MANUVERS
Uppföljningsenhet	Identitet	Automatisk funktion i VIC-natur	11 c.	
Uppföljningsyta. Unik identitet för varje yta i vilken uppföljningsaktivitet sker.	Uppföljningsyteidentitet	Automatisk funktion i VIC-natur	20 c.	UID

5.1.1 Leveranskontroll av uppföljningsdata

I normalfallet sker automatisk kontroll av tillåtna värden vid inmatning i VIC-natur (SkötselDOS).

5.2 Uttag av data, rapportering och utvärdering

Funktioner för uttag, rapportering och utvärdering kommer att byggas in i SkötselDOS.

5.2.1 Uppföljning av målkriterier på områdesnivå

Målkriterierna som finns föreslagna i tabell 2 i denna manual ligger inlagda i SkötselDOS. Utvärderingsfunktioner i SkötselDOS stämmer av uppföljningsdata gentemot uppställda mål och redovisar ifall målkriterierna uppnåtts eller inte, alternativt att utvärdering av målkriterier inte kan göras. Uppföljningsdata från flera uppföljningstillfällen ska kunna redovisas och jämföras med målkriterierna.

Data som inte lagras i SkötselDOS (rådata i form av fältprotokoll och ifyllda checklistor etcetera) ska arkiveras på respektive länsstyrelse på ett sätt som överensstämmer med myndighetens rutiner (se till exempel avsnitt 4.7.3).

6 Begreppsdefinitioner

Anläggning: I princip synonymt med anordning, men en anläggning är oftast större och av ett sådant värde att den finns registrerad i fastighetsregistret. Inom uppföljningen är anordning och anläggning synonyma begrepp, men i andra delar av VIC-natur är det viktigt att särskilja mellan begreppen.

Anordning: En (oftast mindre) anläggning som är ställd till förfogande för att nyttjas av friluftslivet. Exempel: rastplats, eldstad, utsiktsplats, skoterled, vindskydd. I SkötselDOS finns vissa exakt beskrivna kategorier ("typer") av anordningar som tillsammans kan utgöra definitionen av en uppföljningsenhet i ett område, till exempel "informations-tavlor".

Bevarandemål: Preciserar syftet med skyddet för specifika naturtyper, skyddsvärda arter och friluftslivsaspekter. Ska tydligt visa när gynnsamt tillstånd råder. Bevarandemålen ska finnas i bevarande-/skötselplanerna och bör, men måste inte, förses med tröskelvärde-tröskelnivå och därmed göras direkt uppföljningsbar. Bevarandemålen för friluftslivsaspekter ska vara kopplade till syftet med områdesskyddet och för arter/naturtyper ska de vara kopplade till definitionen på gynnsam bevarandestatus enligt Habitatdirektivet (se vidare Naturvårdsverket 2003:3 och 2004) och relatera till areal, strukturer och funktioner samt - i möjligaste mån - typiska arter.

Friluftsliv: Naturvårdsverkets definition av friluftsliv är "vistelse utomhus i natur- eller kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling".

Friluftslivsanordningar: Friluftslivsanordningar är anläggningar och anordningar som syftar till att underlätta för besökare [i skyddade områden] att idka friluftsliv.

Funktionsnedsättning: Enligt Socialstyrelsens definition: "nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga". Synonymer (ej rekommenderade): funktionshinder, handikapp.

Gynnsam friluftslivsstatus (GYFS): Begreppet "Gynnsam friluftslivsstatus" är friluftslivsvärdenas motsvarighet till "Gynnsam bevarandestatus" för arter och naturtyper. Gynnsam friluftslivsstatus anses råda när bevarandemålen för friluftslivet i ett område är uppfyllda.

Gynnsamt tillstånd: På områdesnivå används begreppet gynnsamt tillstånd för att beskriva att tillståndet för respektive friluftslivsaspekt motsvarar det som anges i bevarandemålet. Tillståndet utvärderas i praktiken huvudsakligen med hjälp av målindikatorer som är kopplade till bevarandemålet. Målindikatorer anger det tillstånd parametrar ska ha för att naturvårdare/förvaltare ska vara nöjda.

Målindikatorer: Utgörs av uppföljningsbara och tröskelnivåsatta indikatorer kopplade till bevarandemål för specifika naturtyper, arter eller friluftslivsaspekter. De bör men behöver inte framgå i reservatsbeslut eller skötselplan.

Ogynnsamt tillstånd: På områdesnivå används begreppet ogynnsamt tillstånd för att beskriva att tillståndet inte motsvarar de bevarandemål som anges för respektive friluftslivsaspekt. Se vidare gynnsamt tillstånd ovan.

Område: I denna manual avses ett skyddat område. Ofta utgörs området av flera UF-enheter eller objekt som skall följas upp.

Skyddad natur: se Skyddade områden.

Skyddade områden: Inom uppföljningen räknas följande typer av områden som ”skyddade områden” eller ”skyddad natur”: nationalparker, naturreservat, naturvårdsområden, naturminnen och fågelskyddsområden. Natura 2000-områden ingår endast i de undantagsfall då de innehåller någon anordning för friluftslivet som ägs eller förvaltas av Naturvårdsverket eller länsstyrelsens naturvårdsförvaltning.

SkötselDOS: En modul i VIC-natur som innehåller information om vilka anordningar och skötselområden som finns i ett skyddat område, hur dessa anordningar och skötselområden ska skötas och vilken status de har. SkötselDOS är också den databas i vilken skötsel- och uppföljningsåtgärder planeras och där också resultaten från uppföljningen lagras.

Status: Ett attribut i SkötselDOS som beskriver vilket ”skick” en anordning befinner sig i. Status sätts till någondera av kategorierna (i fallande ordning): bra, acceptabel, oacceptabel, fallfärdig, saknas eller okänd. Definitionen för de olika kategorierna kan variera mellan olika typer av anordningar, men samma skala används alltid vid beskrivningen av skick. För definition av de olika kategorierna, se senaste resonemangen i avsnitt 4.4.

Tillgänglighet: Ett attribut i SkötselDOS som teoretiskt beskriver hur funktionell en anordning är för personer med olika funktionsnedsättningar. Tillgänglighet sätts till någondera av kategorierna (i fallande ordning): godkänd, godkänd med anmärkning, underkänd, ej klassad eller okänd. Definitionen för de olika kategorierna kan variera mellan olika typer av anordningar, men samma skala används alltid vid beskrivningen av skick. Tills dess att mer detaljerade nationella riktlinjer tagit fram bör de generella definitionerna i avsnitt 4.4 tillämpas.

Tröskelnivå: För att bli uppföljningsbara måste målbildatorerna förses med en kvantitativ tröskelnivå som registreras i SkötselDOS. Tröskelnivåerna ska ses som gränsvärden som, om de uppfylls, indikerar att gynnsamt tillstånd råder.

Uppföljningsenhet: En uppföljningsenhet är en geografisk enhet bestående av en eller flera geografiskt avgränsade ytor (linjer eller punkter) där vi vill kunna göra en utvärdering av målbildatorer med vissa tröskelnivåer. Exempel på uppföljningsenheter inom friluftsliv är reservatsgränsen (inkluderande de anordningar som tillsammans bildar gränsmarkeringen), entrén (inkluderande alla anordningar som tillsammans bygger upp entrén till nationalparken) eller den geometri som beskriver vilket område en besökarenkät omfattar.

Uppföljningsyta: Uppföljningsenheterna kan delas in i en eller flera uppföljningsytor med syfte att följa effekter av specifika restaurerings- eller förbättringsåtgärder. Till skillnad mot uppföljningsenheterna så är uppföljningsåtgärden och ytan man följer oftast av en mer tillfällig natur.

VIC-natur: En nationell databas där planering och utvärderingsfunktioner för uppföljning finns.

7 Referenslista

- Boverket 2003. Boverkets föreskrifter och allmänna råd (BFS 2003:19 - HIN 1) om undanröjande av enkelt avhjälpna hinder till och i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser.
- Kajala et al. 2007. Besökarundersökningar i naturområden.
- Förordning (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken.
- Naturvårdsverket 2003a. Att skylta Skyddad Natur - en vägledning om skyltar, foldrar, vägvisning, gränsmarkering och Internet. Naturvårdsverket (2003).
- Naturvårdsverket 2003b. Bildande och förvaltning av naturreservat. Naturvårdsverkets handbok 2003:3 (2003). Avsnitt 6.4: Syftena med reservatet.
- Naturvårdsverket 2005. Räkna friluftslivet – en vägledning i användningen av elektronisk radoräknare Radio Beam. Naturvårdsverket 2005.
- Naturvårdsverket 2006a. Manual för basinventering av friluftsliv., Naturvårdsverket (2006).
- Naturvårdsverket 2006b. Räkna friluftslivet 2 – en vägledning i användningen av IR-räknare och trampräknare. Naturvårdsverket 2006.
- Naturvårdsverket 2007. Besökarundersökningar i naturområden – en vägledning baserad på erfarenheter från de nordiska och baltiska länderna. Naturvårdsverket 2007.
- Naturvårdsverket 2009. Statistikprogram för friluftslivet – ett förslag. Naturvårdsverkets rapport 5975 (2009) Statistikprogram för friluftsliv – ett förslag. Naturvårdsverket 2009.
- Naturvårdsverket 2010a. Uppföljning av skyddade områden i Sverige – Riktlinjer för uppföljning av friluftsliv, naturtyper och arter på områdesnivå. Naturvårdsverket (2010).
- Naturvårdsverket 2010b. Aktuella riktlinjer och checklistor för entréer i skyddade områden: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-5633-6.pdf>
http://www.naturvardsverket.se/upload/04_arbete_med_naturvard/Skydd_och_skotsel_vardefull_natur/vagledning/Checklista_entreer_riktlinjer_070425.pdf
- Naturvårdsverket 2011. Sveriges nationalparker - vår gemensamma identitet. Webpublikation. http://www.naturvardsverket.se/upload/04_arbete_med_naturvard/n-park/Varumarkesboken-juni2011.pdf
- Skogsstyrelsen 2005a. Besökarstudier i naturområden – en handbok. Rapport 3/2005, Skogsstyrelsen.
- Skogsstyrelsen 2005b. Tillgång till naturen för människor med funktionshinder. Rapport 2/2005, Skogsstyrelsen.

Bilaga 1. Besökarenkät

Läsanvisning

Tabellen är inte avsedd att representera layouten för de utskrivna enkäterna, utan är endast avsedd att presentera enkätens innehåll och omfattning inför arbetet med att anpassa SkötselDOS till att kunna generera enkäter. Layout av enkätutskrift ska göras så att de olika delfrågorna som hör till samma frågenummer i enkäten samlas som listor under den övergripande frågan (som bara är redovisad under delfråga 1 i tabellen nedan). Exempel på layout för några typfrågor ges efter tabellen. Om enkäter tas fram utan hjälp av SkötselDOS är det viktigt att kontrollera att beräkningarna vid sammanställning av enkätsvar görs på rätt frågor och delfrågor. För att möjliggöra regionala, nationella och internationella jämförelser får huvudfrågorna inte omformuleras, men vissa delfrågor kan läggas till eller tas bort för att anpassa enkäten till respektive område (se kommentarer med röd och blå text).

Frågor på vit botten (Fråge-ID 1xxx) är obligatorisk för alla enkäter.

Frågor på röd botten (Fråge-ID 2xxx) **är obligatorisk för alla enkäter om den är tillämpbar i området**, men går att undvika om någon förteelse är helt omöjlig, till exempel fiska i ett reservat helt utan vatten. SkötselDOS innehåller ett stöd för att genomföra och hålla koll på denna ”gallring” på samma sätt som för övriga områdespecifika tillägg (blå text).

Frågor på blåmarkerad botten (Fråge-ID 3xxx) är exempel på frågor som är specifika för ett särskilt område. Denna typ av delfrågor kan läggas till och anpassas utifrån de värden och platser som specificerats i målindikatorerna för varje enskilt område (sammanställs lämpligen i den övergripande uppföljningsplanen för länet). SkötselDOS innehåller ett stöd för att ”hålla koll” på vilka frågor och delfrågor som ingår i respektive områdes enkät. På så vis är det möjligt att jämföra resultat mellan olika uppföljningsomgångar. De blå delfrågorna måste anmälas till SkötselDOS (Metria) i förväg för att de ska vara valbara för enkäter i respektive län.

FrågeID	Frågenummer i enkät	Referens ²²	Frågetext	Delfrågenummer i enkät	Delfrågetext	Anmärkning	Fältdefinition
1001	1	1.1	När anlände du till [XX]?	1	Datum		Datum (åååå-mm-dd)
1002	1	1.1		2	Klockslag		Klockslag (tt.mm)
1003	2	1.3	Hur länge är/var du här under det här besöket i [XX]? Svara i dygn, timmar och/eller minuter.	1	Antal dygn		2 i
1004	2	1.3		2	Antal timmar eller minuter		Tidsangivelse (tt.mm)

²² Enligt Kajala et al 2007. Besökarundersökningar i naturområden.

3001-3099	3	1.2	Vilka delar av [XX] besökte du den här gången? Välj mer än ett alternativ om det passar in!	1-99	Plats Anordning Naturum Entré Del av området etc. [Delfrågorna registreras utifrån länets önskemål]	Under fråga 30xx kan länet lägga in de platser som man särskilt vill fråga om i denna fråga. Till frågan bör det följa en karta där besökaren kan se var platserna ligger; kartan bör kunna genereras från SkötselDOS i JPEG-format.	Boolean
1005	4	1.4	Hur ofta har du besökt [XX] innan det här besöket?	1	Jag har aldrig besökt [XX] tidigare.		Boolean
1006	4	1.4		2	Jag har besökt [XX] tidigare,		Boolean
1007	4	1.4		3	och under de senaste 12 månaderna har jag besökt [XX] ____ gånger.	Nästan fritext	3 i (0-999)
1201	5	1.5	Vilket/vilka transportmedel använde du för att ta dig från ditt hem till [XX]? Kryssa för alla transportmedel du använt under resan.	1	Bil		Boolean
1202	5	1.5		2	Husbil eller bil och husvagn		Boolean
1203	5	1.5		3	Buss, tunnelbana och/eller spårvagn		Boolean
1204	5	1.5		4	Chartrad buss ("turistbuss")		Boolean
1205	5	1.5		5	Tåg		Boolean
1206	5	1.5		6	Flygplan		Boolean
1207	5	1.5		7	Till fots		Boolean
1208	5	1.5		8	Cykel		Boolean
1209	5	1.5		9	Motorcykel		Boolean
1210	5	1.5		10	Skidor		Boolean
1211	5	1.5		11	Båt		Boolean
1212	5	1.5		12	Annat: ____		25 c

1213	6	1.5	Vilket transport-medlen ovan använde du sista delen av resan till [XX]?	1	Skriv numret: ____		2 i (1-12)
1301	7	1.8.1	Reser du i en grupp vid det här besöket i [XX], och i så fall: Hur stor är gruppen?	1	Jag reser ensam --> gå vidare till fråga 10! [=enkätnumret på fråga 2301]		Boolean
1302	7	1.8.1		2	Jag reser i en grupp,		Boolean
1303	7	1.8.1		3	som (inräknat mig själv) är på ____ personer,	Nästan fritext	3 i
1304	7	1.8.1		4	varav ____ är yngre än 15 år.	Nästan fritext	3 i
1401	8	1.8.2	Om du reser i grupp, vilka ingår i gruppen som du reser med under det här besöket i [XX]? Välj allt som passar in.	1	Medlemmar av egna familjen		Boolean
1402	8	1.8.2		2	Andra släktingar		Boolean
1403	8	1.8.2		3	Vänner		Boolean
1404	8	1.8.2		4	Kollegor		Boolean
1405	8	1.8.2		5	Skolklass		Boolean
1406	8	1.8.2		6	Förskolebarn		Boolean
1407	8	1.8.2		7	Studentgrupp		Boolean
1408	8	1.8.2		8	Pensionärer		Boolean
1409	8	1.8.2		9	Personer som betalat för en guidad tur eller aktivitet i området		Boolean
1410	8	1.8.2		10	Klubb, förening, etc.		Boolean
1411	8	1.8.2		11	Annat: ____	Fritext	25 c
1512	9	1.8.2	Vilken av grupperna ovan har störst betydelse för dig under den här resan?	1	Ange numret: ____	Nästan fritext	2 i (1-11)

2301	10	1.10	Vad har du gjort i [XX] under det här besöket? Kryssa för allt som passar in.	1	Promenerat		Boolean
2302	10	1.10		2	Jogga/ sprungit		Boolean
2303	10	1.10		3	Upplevt naturen		Boolean
2304	10	1.10		4	Haft picknick		Boolean
2305	10	1.10		5	Cyklat		Boolean
2306	10	1.10		6	Fiskat		Boolean
2307	10	1.10		7	Skådat fågel		Boolean
2308	10	1.10		8	Plockat bär		Boolean
2309	10	1.10		9	Plockat svamp		Boolean
2310	10	1.10		10	Studerat växter		Boolean
2311	10	1.10		11	Fotograferat		Boolean
2312	10	1.10		12	Gått med hunden		Boolean
2313	10	1.10		13	Badat/ simmat		Boolean
2314	10	1.10		14	Åkt längdskidor		Boolean
2315	10	1.10		15	Ridit		Boolean
2316	10	1.10		16	Jagat		Boolean
2317	10	1.10		17	Studerat geologin		Boolean
2318	10	1.10		18	Studerat djurlivet utöver fåglarna		Boolean
2319	10	1.10		19	Studerat kulturhistorian/ kulturarvet		Boolean
2320	10	1.10		20	Tagit det lugnt/Vilat/Kopplat av		Boolean
2321	10	1.10		21	Hämtat mental kraft/"Laddat batterierna"		Boolean
2322	10	1.10		22	Tagit paus i bilfärden/ resan; "Sträckt på benen"		Boolean
2323	10	1.10		23	Paddlat/åkt båt		Boolean
2324	10	1.10		24	Övernattat (tältat, bott i stuga)		Boolean
2325	10	1.10		25	Tittat på utsikten		Boolean
2326	10	1.10		26	Åkt rullstol, permobil eller liknande		Boolean
2327	10	1.10		27	Deltagit i guidad tur		Boolean
2328	10	1.10		28	Besökt naturum		Boolean

2329	10	1.10		29	Annat: ____	Fritext	50 c
2330	11	1.10	Vilket av alternativen du valt i listan ovan var eller är det viktigaste för dig under det här besöket?	1	Ange numret: ____	Nästan fritext	2 i (0-29)
1701	12	1.11	Under den här resan är [XX]...	1	Din resas enda eller viktigaste besöksmål		Boolean
1702	12	1.11		2	Ett av flera planerade besöksmål -->		Boolean
1703	12	1.11		3	Andra besöksmål är: ____	Fritext	100 c
1704	12	1.11		4	Ett oplanerat besöksmål längs vägen -->		Boolean
1705	12	1.11		5	Det/de huvudsakliga besöksmålet/besöksmålen är: ____	Fritext	100 c
1801	13	1.12	Hur/var fick du information om [XX]? Du kan välja flera alternativ.	1	Känner till området sedan lång tid		Boolean
1802	13	1.12		2	Släktingar, vänner eller bekanta		Boolean
1803	13	1.12		3	Länsstyrelsens webbsida		Boolean
1804	13	1.12		4	Annan webbsida -->		Boolean
1805	13	1.12		5	Ange gärna vilken: ____	Fritext	100 c
1806	13	1.12		6	Turistbyrån		Boolean
1807	13	1.12		7	Press eller TV/radio		Boolean
1808	13	1.12		8	Guidebok eller broschyr		Boolean
1809	13	1.12		9	På annat sätt -->		Boolean
1810	13	1.12		10	Ange gärna vilket: ____	Fritext	100 c
2601	14	2.1	Hur viktiga var följande faktorer för ditt beslut att besöka [XX]? Var vänlig svara på alla alternativen.	1	Naturupplevelser	1=Mycket viktigt 2=Ganska viktigt 3=Varken eller 4=Inte så viktigt 5=Inte alls viktigt	1 i (1-5)
2602	14	2.1		2	Utsikt		1 i (1-5)
2603	14	2.1		3	Vara för mig själv		1 i (1-5)
2604	14	2.1		4	Mentalt välbefinnande		1 i (1-5)
2605	14	2.1		5	Komma bort från buller och föroreningar		1 i (1-5)

2606	14	2.1		6	Avkoppling		1 i (1-5)
2607	14	2.1		7	Träffa nya människor		1 i (1-5)
2608	14	2.1		8	Vara tillsammans med egen grupp		1 i (1-5)
2609	14	2.1		9	Trevliga gamla minnen		1 i (1-5)
2610	14	2.1		10	Lära känna området		1 i (1-5)
2611	14	2.1		11	Lära om naturen		1 i (1-5)
2612	14	2.1		12	Förbättra mina egna färdigheter		1 i (1-5)
2613	14	2.1		13	Hålla mig i form		1 i (1-5)
2614	14	2.1		14	Uppleva spänning		1 i (1-5)
2615	14	2.1		15	Kulturarvet i området		1 i (1-5)
2616	14	2.1		16	Besöka naturum		1 i (1-5)
2617	14	2.1		17	Besöka entréanläggning		1 i (1-5)
2618	14	2.1		18	Delta i guidad tur		1 i (1-5)
2619	14	2.1		19	Uppleva orördhet		1 i (1-5)
2620	14	2.1		20	Annat		1 i (1-5)
2621	14	2.1		21	Ange gärna vad: _____	Fritext	25 c
2701	15	2.4	Uppfyllede det här besöket i [XX] dina förväntningar på det du kom hit för att göra eller uppleva? Var vänlig svara på alla alternativen.	1	Naturupplevelser	1=Mycket väl 2=Ganska väl 3=Varken eller 4=Ganska dåligt 5=Mycket dåligt; 6=Ingen åsikt/Ej besökt	1 i (1-6)
2702	15	2.4		2	Utsikt		1 i (1-6)
2703	15	2.4		3	Vara för mig själv		1 i (1-6)
2704	15	2.4		4	Mentalt välbefinnande		1 i (1-6)
2705	15	2.4		5	Komma bort från buller och föroreningar		1 i (1-6)
2706	15	2.4		6	Avkoppling		1 i (1-6)
2707	15	2.4		7	Träffa nya människor		1 i (1-6)
2708	15	2.4		8	Vara tillsammans med egen grupp		1 i (1-6)
2709	15	2.4		9	Trevliga gamla minnen		1 i (1-6)
2710	15	2.4		10	Lära känna området		1 i (1-6)
2711	15	2.4		11	Lära om naturen		1 i (1-6)
2712	15	2.4		12	Förbättra mina egna färdigheter		1 i (1-6)

2713	15	2.4		13	Hålla mig i form		1 i (1-6)
2714	15	2.4		14	Uppleva spänning		1 i (1-6)
2715	15	2.4		15	Kulturarvet i området		1 i (1-6)
2716	15	2.4		16	Besöka naturum		1 i (1-6)
2717	15	2.4		17	Besöka entréanläggning		1 i (1-6)
2718	15	2.4		18	Delta i guidad tur		1 i (1-6)
2719	15	2.4		19	Uppleva orördhet		1 i (1-6)
2720	15	2.4		20	Annat		1 i (1-6)
3101-3199	16	2.4	Hur uppfyllde det här besöket i [XX] dina förväntningar på upplevelsen av följande platser och företeelser? Var vänlig svara på alla alternativen.	0-99	Upplevelse av objektsunika: Naturfenomen (särskild geologisk formation, särskild växt- eller djurart, till exempel "vitsippor", "varg", "raukarna") Platser (till exempel "badplatsen vid Vättern") [Delfrågorna registreras utifrån länets önskemål]	1=Mycket väl 2=Ganska väl 3=Varken eller 4=Ganska dåligt 5=Mycket dåligt; 6=Ingen åsikt/Ej besökt	1 i (1-6)
1008	17	2.4	Hur nöjd är du som helhet med din upplevelse av [XX] under det här besöket? Välj ett alternativ.	1		1=Mycket nöjd 2=Ganska nöjd 3=Varken nöjd eller missnöjd 4=Ganska missnöjd 5=Mycket missnöjd 6=Ingen åsikt	1 i (1-6)
1009	18		Tycker du att området är värt att bevara för framtiden?	1		1=Ja 2=Nej 3=Ingen åsikt	1 i (1-3)
2801	19	2.5	I anslutning till det här besöket i [XX], vad tycker du om hur mycket det finns av följande i området?	1	Parkeringsplatser	1=Alldeles för få 2=För få 3=Tillräckligt 4=För många 5=Alldeles för många; 6=Ingen åsikt	1 i (1-6)
2802	19	2.5		2	Leder och stigar		1 i (1-6)
2803	19	2.5		3	Leds skyltningar		1 i (1-6)
2804	19	2.5		4	Eldstäder/ grillplatser		1 i (1-6)
2805	19	2.5		5	Badplatser		1 i (1-6)
2806	19	2.5		6	Soptunnor		1 i (1-6)

2807	19	2.5		7	Informationstavlor		1 i (1-6)
2808	19	2.5		8	Vägskyltar fram till området		1 i (1-6)
2809	19	2.5		9	Entréer		1 i (1-6)
2810	19	2.5		10	Guidade turer		1 i (1-6)
2811	19	2.5		11	Naturum		1 i (1-6)
2812	19	2.5		12	Rastplatser		1 i (1-6)
2813	19	2.5		13	Toaletter/ dass		1 i (1-6)
2814	19	2.5		14	Fågel- och utsiktstorn		1 i (1-6)
2815	19	2.5		15	Gömsten		1 i (1-6)
2816	19	2.5		16	Vindskydd och raststugor		1 i (1-6)
2817	19	2.5		17	Rullstolsleder		1 i (1-6)
2818	19	2.5		18	Barnvagnsanpassade leder		1 i (1-6)
2819	19	2.5		19	Gränsmarkeringar		1 i (1-6)
2820	19	2.5		20	Ved vid eldstäderna		1 i (1-6)
2821	19	2.5		21	Informationsfoldrar		1 i (1-6)
2901	20	2.5	I anslutning till det här besöket i [XX], vad tycker du om kvaliteten på följande anläggningar och typer av service i området?	1	Parkeringsplatser	1=Mycket bra 2=Bra 3=Varken eller 4=Dålig 5=Alldeles för dålig; 6=Ingen åsikt/Ej använt	1 i (1-6)
2902	20	2.5		2	Leder och stigar		1 i (1-6)
2903	20	2.5		3	Ledskytningar		1 i (1-6)
2904	20	2.5		4	Eldstäder/ grillplatser		1 i (1-6)
2905	20	2.5		5	Badplatser		1 i (1-6)
2906	20	2.5		6	Soptunnor		1 i (1-6)
2907	20	2.5		7	Informationstavlor		1 i (1-6)
2908	20	2.5		8	Vägskyltar fram till området		1 i (1-6)
2909	20	2.5		9	Entréer		1 i (1-6)
2910	20	2.5		10	Guidade turer		1 i (1-6)
2911	20	2.5		11	Naturum		1 i (1-6)
2912	20	2.5		12	Rastplatser		1 i (1-6)
2913	20	2.5		13	Toaletter/ dass		1 i (1-6)
2914	20	2.5		14	Fågel- och utsiktstorn		1 i (1-6)
2915	20	2.5		15	Gömsten		1 i (1-6)

2916	20	2.5		16	Vindskydd och raststugor		1 i (1-6)
2917	20	2.5		17	Rullstolsleder		1 i (1-6)
2918	20	2.5		18	Barnvagnsanpassade leder		1 i (1-6)
2919	20	2.5		19	Gränsmarkeringar		1 i (1-6)
2920	20	2.5		20	Ved vid eldstäderna		1 i (1-6)
2921	20	2.5		21	Informationsfoldrar		1 i (1-6)
2922	20	2.5		22	Länsstyrelsens webb- och mobilinformation om området		1 i (1-6)
1101	21	2.6	Har något av följande stört dig under det här besöket i [XX]?	1	Slitage i terrängen/marken	1=Inte alls 2=Ganska lite 3=Varken eller 4=Ganska mycket 5=Väldigt mycket; 6=Ingen åsikt	1 i (1-6)
1102	21	2.6		2	Slitage på byggnader och anläggningar		1 i (1-6)
1103	21	2.6		3	Trasiga byggnader och anläggningar		1 i (1-6)
1104	21	2.6		4	Nedskräpning i området		1 i (1-6)
1105	21	2.6		5	För många besökare		1 i (1-6)
1106	21	2.6		6	Andra besökares beteende		1 i (1-6)
1107	21	2.6		7	Dålig information		1 i (1-6)
1108	21	2.6		8	Dålig anpassning till mina önskemål om tillgänglighet (förklara gärna utförligare vid sista frågan i enkäten!)		1 i (1-6)
1109	21	2.6		9	Skötselåtgärder i området,		1 i (1-6)
1110	21	2.6		10	ange gärna vad: _____	Fritext	50 c
1111	21	2.6		11	Full parkering		1 i (1-6)
1112	21	2.6		12	Trafikbuller		1 i (1-6)
1113	21	2.6		13	För tät växtlighet		1 i (1-6)
1114	21	2.6		14	Dåligt markerade yttergränser för området		1 i (1-6)
1115	21	2.6		15	Andra mänskliga ingrepp,		1 i (1-6)
1116	21	2.6		16	ange gärna vad: _____	Fritext	50 c
1117	21	2.6		17	Annat		1 i (1-6)

1118	21	2.6		18	ange gärna vad: _____	Fritext	50 c
1010	22	3.2	Ungefär hur många gånger har du besökt naturen under de senaste 12 månaderna? Alla vistelser i naturen räknas, till exempel bärplockning, jakt, fiske, fjällvandring, söndagspromenad, besök i nationalparker och naturreservat...	1	Antal dagsturer (utflykter utan övernattnig i naturen): _____	Fritext	3 i (0-365)
1011	22	3.2		2	Antal turer där minst en natt har tillbringats i naturen: _____ (till exempel i tält eller fjällstuga)	Fritext	3 i (0-365)
1012	23	3.1.1	Vilket år är du född? Ex: 1988.	1		Årtal	År (åååå)
1013	24	3.1.2	Vilket är ditt kön?	1	Kvinna/ Man		Kvinna Man
1014	25	3.1.3	I vilket land och vilken stad/ort bor du i permanent?	1	Land: _____	Fritext	25 c
1015	25	3.1.3		2	Stad/ort: _____	Fritext	25 c
1016	26	3.1.4	Vilken är din högsta utbildningsnivå?	1		1=Grundskola 2=Gymnasium 3=Universitet, kandidatexamen 4=Universitet, magisterexamen eller högre 5= Annan utbildning	1 i (1-5)
1017	26	3.1.4		2	Om annan utbildning, ange gärna vilken: _____	Fritext	25 c
1018	27	3.1.5	Vad var ditt hushålls ungefärliga inkomst efter skatt förra året?	1		1=Upp till 100 000 kr 2=100 000-200 000 kr 3=200 000-300 000 kr 4=300 000-400 000 kr 5=400 000-500 000 kr 6=Över 500 000 kr	1 i (1-6)

1019	28	2.7	Om det är något ytterligare som du vill tala om för oss är du välkommen att använda utrymmet nedan!	1		Fritext	1000 c
2401	29	2.3	Upplever du att det här besöket i [XX] gjort att du...	1	...ökat dina kunskaper om naturen?	1=Nej, inte alls 2=Nej, inte så mycket 3=Ja, lite 4=Ja, mycket	1 i (1-6)
2402	29	2.3		2	...lärt dig något som berikat din upplevelse av naturen?		1 i (1-6)
2501	30	--	Anser du att något av följande har bidragit till att du ökat din kunskap om naturen i samband med det här besöket i [XX]?	1	Informationsskyltar i området	1=Nej, inte alls 2=Nej, inte så mycket 3=Ja, lite 4=Ja, mycket	1 i (1-6)
2502	30	--		2	Informationsfoldrar i området		1 i (1-6)
2503	30	--		3	Information om området via webb eller mobiltelefon		1 i (1-6)
2504	30	--		4	Guiderna i området		1 i (1-6)
2505	30	--		5	Övrigt (till exempel egen fågelbok, flora, medföljande bekanta eller personlig iakttagelse som gett ökad kunskap)		1 i (1-6)

Layoutexempel

Några frågor till dig som har besökt naturreservatet Taberg

Fråga 1. Om du reser i grupp, vilka ingår i gruppen som du reser med under det här besöket i naturreservatet Taberg? Välj allt som passar in.

- 1 Medlemmar av egna familjen
- 2 Andra släktingar
- 3 Vänner
- 4 Kollegor
- 5 Skolklass
- 6 Förskolebarn
- 7 Studentgrupp
- 8 Pensionärer
- 9 Personer som betalat för en guidad tur eller aktivitet i området
- 10 Klubb, förening, etc.
- 11 Annat: _____

Fråga 2. Vilken av grupperna ovan har störst betydelse för dig under den här resan?

Ange numret: _____

Fråga 3. Har något av följande stört dig under det här besöket i naturreservatet Taberg?

	Inte alls	Ganska lite	Varken eller	Ganska mycket	Väldigt mycket	Ingen åsikt
Slitage i terrängen/marken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Slitage på byggnader och anläggningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dålig anpassning till mina önskemål om tillgänglighet (förklara gärna utförligare vid fråga 28!)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Skötselåtgärder i området, ange gärna vad: _____	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Full parkering	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Annat: _____	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 4. Ungefär hur många gånger har du besökt naturen under de senaste 12 månaderna? Alla vistelser i naturen räknas, till exempel bärplockning, jakt, fiske, fjällvandring, söndagspromenad, besök i nationalparker och naturreservat...

Antal dagsturer (utflykter utan övernattnig i naturen): _____

Antal turer där minst en natt har tillbringats i naturen: _____ (till exempel i tält eller fjällstuga)

Fråga 5. Vilket år är du född?

Svar: _____ (Ex: 1988)

Fråga 6. Vilket är ditt kön?

- Kvinna   Man

Fråga 7. Vilken är din högsta utbildningsnivå?

- Grundskola
 Gymnasium
 Universitet, kandidatexamen
 Universitet, magisterexamen eller högre
 Annan utbildning (ange gärna vilken): _____

Fråga 8. Om det är något ytterligare som du vill tala om för oss är du välkommen att använda utrymmet nedan!

Bilaga 2. Identifiering av service- och upplevelsevärden ur beslut och skötselplaner

I denna bilaga ges exempel på hur service- och upplevelsevärden identifieras ur beslut och skötselplaner inför uppföljning av bevarade upplevelser (avsnitt 4.8) och nöjda besökare (enkätfrågor inom avsnitt 4.5). De nyckelord/ nyckelmeningar som ligger till grund för upplevelsevärden står i *kursiv* stil. Varje exempel avslutas med en sammanfattande lista på upplevelsevärden som kan vara föremål för respektive uppföljning. Exempelen innehåller bara delar av textinnehållet för respektive område.

Girabäckens naturreservat, Jönköpings län

Från beslut om bildande av naturreservat

Girabäckens ädellövskog har en tydlig lövurskogsfauna med en mycket rik och exklusiv landmolluskfauna (9). Vidare hyser området *ett rikt fågelliv (1)*. Girabäckens ravin uppvisar fastlandets tydligaste skärning genom *visingsöformationens bergarter (2)*. Runt sekelskiftet förekom *sandstensbrytning i området, denna kan man fortfarande se spår efter (3)*. Syftet med reservatet ska vara att säkerställa en *lättillgänglig geologisk nyckelokal(2)* och att skydda och bevara bäckravinsens karaktär av *säregen ädellövskogsbiotop (4)*.

Från skötselplan för naturreservatet

Målsättning: Målsättningen är att hålla Girabäckens *ravin tillgänglig för besökare(5)* och samtidigt skydda den känsliga naturmiljön ifrån alltför mycket slitage och störningar. Målsättningen är också att informera om kulturhistorien, geologin och naturvärdena.

Anordningar: Stig med trappa och spång över bäcken, Badplats (6), Eldplats (7), Parkeringsplats (8), Soptunna.

Åtgärder: Trappan och bron underhålls. Stigen hålls framkomlig. Eldplatsen förses kontinuerligt med ved. Badplatsen hålls städad.

Upplevelser för uppföljning enligt avsnitt 4.8 (bevarade upplevelser) och/eller till enkätfråga avsnitt 4.5 (besöksenkät):

- (1) Upplevelsen av ett rikt fågelliv
- (2) Upplevelsen av visingsöformationens bergarter
- (3) Upplevelsen av kulturhistoriska spår från sandstensbrytningen
- (4) Upplevelsen av ädellövskog
- (5) Upplevelsen av en lättillgänglig ravin
- (6) Upplevelsen av badplatsen
- (7) Upplevelsen av eldplatsen
- (8) Upplevelsen av parkeringsplatsen

Platser till enkätfråga enligt avsnitt 4.5 (besöksenkät):

- (3) Stenbrottet
- (4) Lövskogen
- (5) Ravinen

- (6) Badplatsen
- (7) Grillplatsen [kanske bättre benämning än "eldplats" i enkäten]
- (8) Parkeringsplatsen

Områdesspecifika aktiviteter till enkätfråga enligt avsnitt 4.5 (alltså aktiviteter utöver standardaktiviteterna som t.ex. "skådat fågel", "upplevt naturen" och "fotograferat").

- (2) Studerat geologin
- (3) Studerat de kulturhistoriska lämningarna vid stenbrottet
- (7) Eldat/grillat
- (8) Tagit paus i bilfärden/"sträckt på benen" [Reservatet ligger alldeles intill en populär turistväg och används – tror vi – mycket till att göra en paus i bilfärden]
- (9) Studerat djurlivet utöver fåglarna
- (6) Badat/Simmat

Områdesspecifika servicefunktioner till enkätfråga enligt avsnitt 4.5 (alltså service utöver standardservice som t.ex. parkeringsplats, information, soptunnor).

- (6) Badplatsen
- (7) Grillplatsen

Reservatet Snöberget, Norrbottens län

Från beslut om bildande av naturreservat

Naturreservatet Snöberget har betydande geologiska och morfologiska naturvärden som ett av Norrbottens mest *välutvecklade kalottberg (1)*. De *biologiska naturvärdena är betydande inom reservatet som omfattar en mosaik av naturtyper (2)*. Stora delar av skogen är *urskogsartad (3)* och många bestånd är rika på grova aspar och sälgar. Området är ett av länets *värdefullaste lokaler för hotade och sårbara skogsknutna arter(4)*. Snöberget utgör även ett populärt friluftsområde, inte minst för *utsikten (5)* från bergets topp (6).

Området bör särskilt skyddas på grund av dess *biologiska värden (2, 4)* och betydelse för kännedom om landets natur. Snöberget nyttjas flitigt för rekreation och friluftsliv. En stig leder upp till toppen. Vid gynnsamma väderförhållanden har besökaren en *utsikt som sträcker sig flera mil (5)* över skogslandskapet.

Upplevelser för uppföljning enligt avsnitt 4.8 (bevarade upplevelser) och/eller till enkätfråga enligt avsnitt 4.5 (besöksenkät):

- (1) Upplevelsen av ett välutvecklat kalottberg
- (2) Upplevelsen av en mångfald av naturmiljöer
- (3) Upplevelsen av urskog
- (4) Upplevelsen av sällsynta arter
- (5) Upplevelsen av en milsvid utsikt

Platser till enkätfråga enligt avsnitt 4.5 (besöksenkät):

- (3) Urskogen
- (6) Toppen

Områdesspecifika aktiviteter till enkätfråga enligt avsnitt 4.5 (alltså aktiviteter utöver standardaktiviteterna som t.ex. "skådat fågel", "upplevt naturen" och "fotograferat").

(1) Studerat geologin

(7) Tittat på utsikten

Områdesspecifika servicefunktioner till enkätfråga enligt avsnitt 4.5 (alltså service utöver standardservice som t.ex. parkeringsplats, information, soptunnor).

(5) Den milsvida utsikten

Bilaga 3. Förslag till fältblankett för inventering av bevarade upplevelser

Detta är ett förslag till hur en ”fältblankett” för inventering av bevarade upplevelser (avsnitt 4.8) kan utformas och fyllas i. Förslaget är utformat för att passa till naturreservatet Snöberget i Bilaga 2. Identifiering av service- och upplevelsevärden ur beslut och skötselplaner och ifyllt med helt fiktiva data för exemplet skull. Endast punkt (1) och punkt (5) från listan över upplevelser har tagits med i exemplet nedan; i verkligheten skulle samtliga 5 punkter inventeras.

Nr	Upplevelsevärde benämning	Referens (Beslut/Skötselplan)	Formulering	Bedömd bevarandegrad
1	Kalottberget	Beslut	”Naturreservatet Snöberget har betydande geologiska och morfologiska naturvärden som ett av Norrbottens mest välutvecklade kalottberg”	Bevarad
		Händelser	Bedömning av påverkan på upplevelsevärdet	
	Dispenser/tillstånd etc.?	Nej	-	
	Anmärkningar från förra omgången?	Nej	-	
	Genomförda åtgärder?	Ny parkeringsplats byggdes 2006 och ny led till toppen gjordes 2007.	Positiv. Stigen är dragen så att de geologiska värdena blir tydligare att se för besökaren.	
	Naturliga förändringar?	Skogsbrand i sydsluttningen 2007.	Positiv. Geologin framträder tydligare.	
	Administrativa förändringar?	Skötselråd för området inrättades 2008.	Nej	
	Anmärkningar från art- och habitat-uppföljning?	Nej	-	
	Inkomna klagomål	Många har hört av sig med klagomål på att björkskog vuxit upp framför utsiktsplatsen på toppen.	Nej, inte för upplevelsen av kalottberget.	
	Sammantagen bedömning	Inget tyder på att upplevelsen av kalottberget försämrats, snarast motsatsen (ny och välplanerad stig).		
	Anmärkningar (till exempel förslag på åtgärder som skulle behöva utföras)	Nej		

Nr	Upplevelsevärde benämning	Referens (Beslut/Skötselplan)	Formulering	Bedömd bevarandegrad
5	Utsikt	Beslut	Snöberget nyttjas flitigt för rekreation och friluftsliv. En stig leder upp till toppen. Vid gynnsamma väderförhållanden har besökaren en utsikt som sträcker sig flera mil över skogslandskapet.	Bevarad med anmärkning
		Händelser	Bedömning av påverkan på upplevelsevärdet	
	Dispenser/tillstånd etc.?	Nej	-	
	Anmärkningar från förra omgången?	Nej	-	
	Genomförda åtgärder?	Ny parkeringsplats byggdes 2006 och ny led till toppen gjordes 2007.	Positiv. Längs stigen har det uppförts flera sittbänkar, vilket gör det lättare för fler att orka ta sig upp till utsiktsplatsen.	
	Naturliga förändringar?	Skogsbrand i sydsluttningen 2007.	Nej. Utsikten är framför allt mot norr.	
	Administrativa förändringar?	Skötselråd för området inrättades 2008.	Nej	
	Anmärkningar från art- och habitat-uppföljning?	Nej	-	
	Inkomna klagomål	Många har hört av sig med klagomål på att björkskog vuxit upp framför utsiktsplatsen på toppen.	Ja. De senaste åren har björkskogen formligen exploderat i höjdtillväxt och nu är det svårt att tillgodogöra sig den milsvida utsikt som tidigare fanns från utsiktsplatsen (se foton från 1980-talet i reservatsdossiern). En röjning skulle behövas för att rädda utsikten, men skulle kräva dispens eller ny skötselplan.	
	Sammantagen bedömning	Den milsvida utsikten är i princip försvunnen på grund av uppväxande björkskog.		
	Anmärkningar (till exempel förslag på åtgärder som skulle behöva utföras)	Restaurering av utsikten kräver skötselåtgärder.		

Bilaga 4. Förslag till fältblankett för inventering av entréer

Denna bilaga är ett exempel på hur en ”fältblankett” för inventering av entréer (avsnitt 4.6) kan utformas och fyllas i. Exemplet bygger på den checklista för nationalparksentréer som är bilagd till Naturvårdsverkets rapport 5633 (Riktlinjer för upprustning av Sveriges nationalparksentréer), men endast ett urval av riktlinjerna från checklistan är med i exemplet. I ”verkligheten” kan också delar av det lokala programmet för entréplatser arbetas in i fältblanketten. Blanketten är ifylld med fiktiva data för att ge exempel på formuleringar i de olika fälten.

Nr	Kvalitetskrav benämning	Referens (Checklista/Program))	Formulering	Omdöme
1	Huvudentré	Checklista punkt 3.1	”Till varje nationalpark skall finnas minst en tydlig och lätt tillgänglig huvudentréplats i nationalparken eller utmed väg, in till nationalparken.”	Uppfylld
		Händelser	Bedömning av påverkan på upplevelsevärdet	
	Anmärkningar från förra omgången?	Nej	-	
	Genomförda åtgärder?	Entréplats uppfördes 2007 i anslutning till den norra infarten till området.	Positiv. Gör att grundkravet i checklista 3.1 är uppfyllt.	
	Naturliga förändringar?	Ett mindre jordskred mellan entréplatsen och bäcken.	Nej. Raset var förväntat och entréplatsen är placerad så att den inte ska kunna påverkas av erosion i bäckravinen.	
	Administrativa förändringar?	Nej	-	
	Inkomna klagomål	Många har hört av sig med klagomål på den nya byggnaden för guider.	Nej. Påverkar inte detta kvalitetskrav (men se nummer 2!)	
	Sammantagen bedömning	I och med att entréplatsen uppförts måste kvalitetskravet betraktas som uppfyllt.		
	Anmärkningar (till exempel förslag på åtgärder som skulle behöva utföras)	Nej		

Nr	Kvalitetskrav benämning	Referens (Checklista/Program))	Formulering	Omdöme
2	Arkitektonisk kvalitet	Checklista punkt 5.1	”Nationalparksentréerna ska präglas av en arkitektonisk utformning av hög klass. Nationalparksentrén ska liksom andra offentliga anläggningar ha höga ambitioner när det gäller kvalitet inom arkitektur, formgivning och design”	Ej uppfylld
		Händelser	Bedömning av påverkan på upplevelsevärdet	
	Anmärkingar från förra omgången?	Nej	-	
	Genomförda åtgärder?	En ny byggnad för naturvägledning byggdes vid portalen 2010.	Negativ. Den nya byggnaden skiljer sig avsevärt från övriga anläggningar som hör till entréplatsen både i formspråk och färgsättning. Fasaden av aluminium är helt fel både miljömässigt och estetiskt.	
	Naturliga förändringar?	Ett mindre jordskred mellan entréplatsen och bäcken.	Nej. Raset var förväntat och entréplatsen är placerad så att den inte ska kunna påverkas av erosion i bäckravinen.	
	Administrativa förändringar?	Nej	-	
	Inkomna klagomål	Många har hört av sig med klagomål på den nya byggnaden för guider.	Se genomförda åtgärder ovan!	
	Sammantagen bedömning	Den nya byggnaden har kraftigt påverkat den arkitektoniska upplevelsen och upplevelsen av hög kvalitet på entréplatsen.		
	Anmärkingar	Utformningen av den nya byggnaden för naturvägledning gör att kvalitetskravet inte kan anses uppfyllt.		